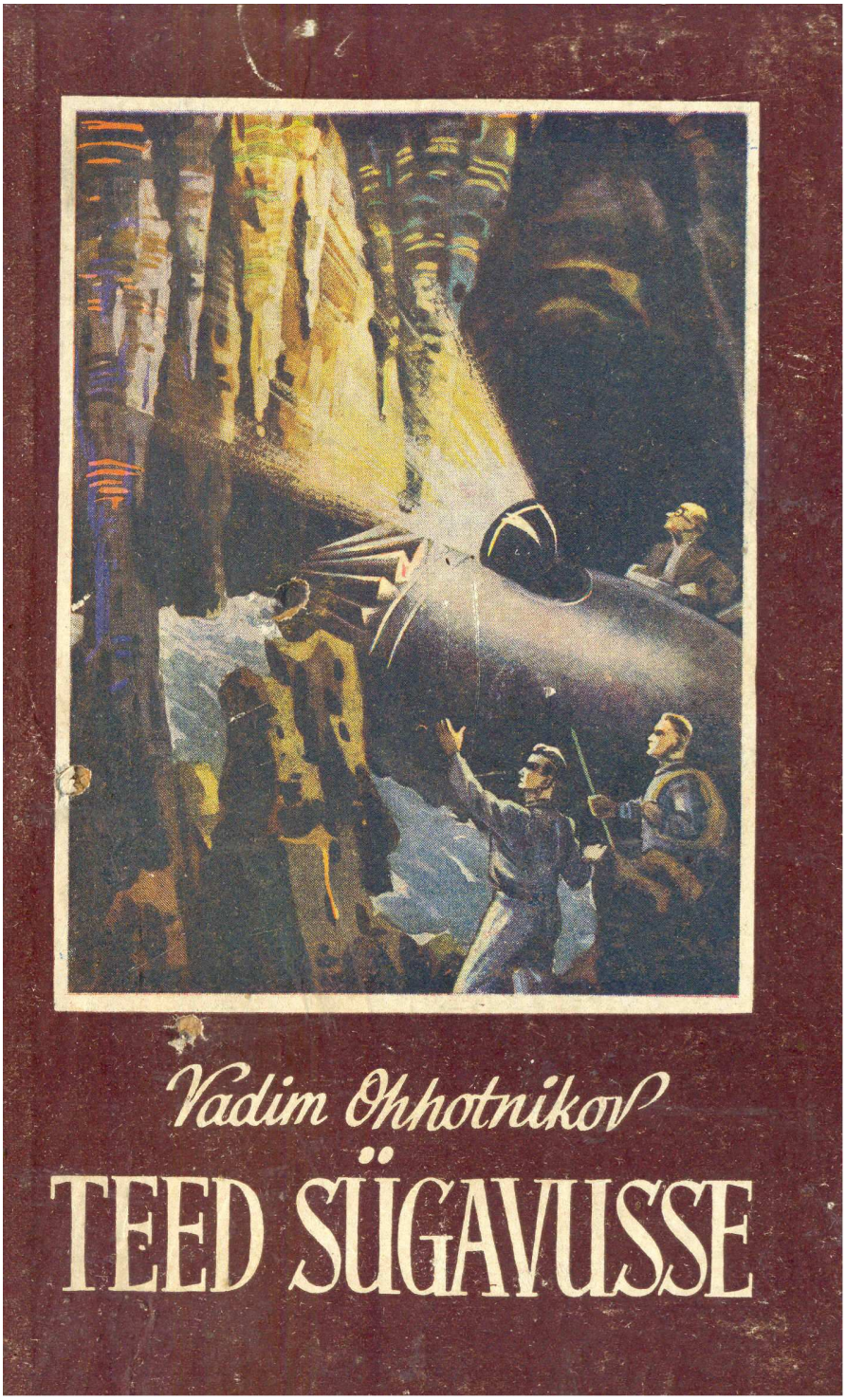

TEED SÜGAVUSSE

TALLINN 1952

Originaali tiitel:

BaAHM OXOTHHKOB
llOPOrH Bf JIY5b H3.naTenbcTBo IJ:K BJIKCM .Niono.nan fBap.nun" 1950

Tõlkinud E. Nurm Illustreerinud J. *Jensen*

Lugejale

Populaarteadusliku kirjanduse toimetus palub hinnangud ja arvamused teose kohta, samuti teoses kasutatud terminoloogia kohta saata aadressil:
Tallinn, Pärnu mnt. 10
. *Eesti Riikliku Kirjastuse*
populaarteadusliku kirjanduse toimetus.

ESIMENE OSA

ESIMENE PEATÜKK

«Minge julgesti. . . Ainult ärge kuhugi pöörduge: Tee on siin sirge.» .
Keskmist kasvu noormees, suvipalitus, tänas jaama teenistujat ja asus teele.

Rõõmutunne valdas teda, kui ta jõudis laiale asfalteeritud maanteele. Püramiidikujuliste paplite siluetid ja soe lahke tuul näisid talle ebatavalistena.. Ebatavalisena näis ka õhk, mis ili küllastunud rohu lõhnadest.

«Siin ta on lõunamaa!» vilksatas Krõmovi peas. «Tõeline lõunamaa öö...»

Jaamast kostis terav vile. Seejärel oli kuulda tumedat puhkimist ja kasvavat müra. Krõmov seisatas ja vaatas kaua, kuidas eemalduvad rongi tuled, kuni nad viimaks hoopis kadusid käänaku taha.

«Nii!» lausus ta valjusti. «Algab uus elu.. .»

Krõmov tõstis kohvri maast ja hakkas kiiresti mööda asfalti sammuma,

Tee laskus pikkamööda. Horisondile ilmus purpurne kuma: tõusis kuu. Varsti mängles ta hõbedane valgus juba puude latvades.

Ümberringi läks valgemaks. Näe, paremat kätt on küla.

Kas mitte sealt ei kosta laul? Soe ja südamlik viis. See on kauge tütarlaste koor, mis esitab ühe neist nukraist ukraina lauludest, mida tarvitseb kuulata vaid üks kord, et see eluks ajaks meelde jääks.

Krõmov kõndis justkui nõiutuna, püüdes hingata võimalikult sügavamini. Joovastav kevadine õhk, kuuvalge öö ja kauge laul tekitasid elevusliiku meeleolu. Krõmovil endal tekkis tahtmine laulda.

«Te-ee. . . tee. .. sir-ge-e...» alustas ta äkki laulu, tuletades meelde raudteelase saatesõnu. «Tee. . . tee. . . sirge. . .sir-ge-eee . .»

Äkki kuuldus üsna lähedal summutatud juttu. Krõmov katkestas laulu ja alles nüüd märkas, et puude varjus seisavad kaks inimest.

«Kõike head, Pjotr Antonovitš,» kuulis ta juba enda taga naise häält. «Siin .on teile ka

teekaaslane. Temaga .on teil lõbus. . .»
Krõmov ei saanud vastusest aru, kuid varsti jõudis tema kõrvale suurte sarvprillidega jässakas mees.
«Öö on suurepärane. . .» lausus Krõmov, pöördudes oma reisikaaslase poole. «Vägisi ajab laulma.»
«Jah. . . Väga võimalik,» vastas see hajameelselt. «Seda vahel juhtub mõnega.»
«Miks just mõnega?»
Tundmatu pööras imestunult pea Krõmovi poole.
«See on, vabandage. . . Ma ei saa teist täiesti aru. Aga kui inimene ei armasta laulda? Mis siis võib teda sundida tegelema säärase sihitu ajaviitmisega?»
Edasi jätkasid nad teed vaikides. Ainult sammude kaja häiris öist rahu.
Varsti muutus vaikimine Krõmovile talumatuks.
«Vaadake ringi,» algas ta vaimustatult. «Missugune tore öö! Milline pilt on meie ees! Näete, kauguses paistab ehitis - see meenutab kuuvalgel muinasjutulossi. Vaadake, seal paremal aknas kord süttib, kord kustub salapärane sinine valgus. .. Võib kujutleda, et selles lossis elavad nõiad.»

4
Tundmatu vaatas vilksti näidatud suunas, siis aga tõstis vasaku käe silmade ligi, et vaadata käekella.
«Jälle sama lugu... Juba pool kaksteist, aga elekter keevitamine pole lõpetatud,» ütles ta pahaselt.
«Aga paplid! Paplid! Vaadake!» ei lakanud Krõmov. «Nad on ju hõbedased!»
«Te .olete vist luuletaja — kas pole nii?» lausus tundmatu. «Mõningal määral muidugi. . .»
«Siis on kõik selge. Pean teile valmistama pettumuse.
Paplid on kõige hariliikumad, püramiidikujulised. Ehitis aga, mis teie kujutluses näib muistse lossina, pole midagi muud kui Geoloogilise Luure Tehnika Teadusliku Uurimise Instituut. Seal sees on õlised kõrbelõhnaga tööpingid ja masinad. Ja iseenesest mõista on seal nõidade asemel insenerid, konstruktorid, kelledele luule peab olema võõras... Kas mõistate — võõras?»
«Mispärast võõras? Ma olen insener. . .» alustas Krõmov erutatult, kuid tundmatu ei lasknud tal lõpetada.
«Tõelisele insenerile, inimesele, kes on tehnikast innustunud, kes armastab oma elukutset, peab luule olema võõras..» kordas ta. «Kas teie pole minuga nõus?»
«Ei, ei ole nõus,» lausus Krõmov kindlalt, peatudes.
Peatus ka ta reisikaaslane. Mõnda aega vaatas ta tähelepanelikult läbi sarvprillide Krõmovile otsa, nagu kogudes mõtteid, siis ütles tasa:
«Andestage mulle. Pole just kohane meil siin vaielda. Te näite pealegi tõttavat.»
«Mul tuleb minna Geoloogilise Luure Tehnika Teadusliku Uurimise Instituuti, millest te äsja rääkisite.»
«Miks te seda varem ei öelnud? Vaidlust jätkates oleksin teid tahtmatult hoopis vastupidises suunas viinud. Minul on vaja minna selles suunas, aga teie minge siit. . . Astuge mööda maanteed ja ärge kuhugi pöörduge. See on siin lähedal. Head aega!»
«Head aega!» vastas Krõmov ja hakkas edasi liikuma. Varsti ilmus kahvatu kuuvalguselooriga kaetud asfalteeritud teel nähtavale must punkt. See liikus kiiresti Krõmovile vastu. Suurenedes mõõteis, ja muutus lõpuks mustaiks lambakoeraks. Saba liiputades jooksis koer Krõmovi poole, peatus sekundi kõhklevalt, siis aga, justkui veendudes, et viimasel pole halbu kavatsusi, sööstis rõõmsalt hüpates ja kogu kerega vingerdades tema juurde.

5
«Tagasi, Džulbars! Tagasi!» kuuldus kellegi hääl, ja peaaegu joostes lähenes Krõmovile sõduripluusis noormees.
«Te ärge ehmuge, ütles koera peremees. «See on haruldaselt tark koer! Pole veel olnud juhust, et ta oleks kedagi ilmaaegu hammusltanud.»
«Ma ei kuulu argade hulka. Kas te võiksite aidata mul leida valveruumi, korrapidajal. ..

ühesõnaga, ma saabusin siia tööle.»
«Lubage. .. Kas teie nimi pole mitte Krõmov?»
«Täiesti õige.»
«Aga miks te ei helistanud jaamast? Teid oodatakse. Ma juhuslikult kuulsin kõnelust. Oleksite võinud auto välja kutsuda!»
«Seda veel vaja, tühine asi... Pole ju kaugel. Niisiis, te näitate mulle, kus on valveruum?»
«Lähme, lähme! Otse korraldame kõik...» sõnas noormees lõbusaIt, haarates Krõmovi käest kohvri. «Lubage esitleda,» jätkas ta sõjaväelase kombel, «endine kaardiväevanem, radist Utotškin, Konstantin Utotš'kin. Praegu töötan Geoloogilise Luure Tehnika Institpudis raadiomehaanikuna.
«Väga rõõmustav tutvuda.»
«Seltsimees Krõmov, lubage teada saada, kuidas on teie ees- ja isanimi?»
«Oleg Nikolajevitš.»
«Jalamaid, Oleg Nikolajevitš, korraldame kõik Tuba teie jaoks on juba valmis. Tänaseks pole mingeid muresid ette näha. Otsekohe võite teeväsimusest puhata. Siiski, lubage. . .
Ainsaks ebameeldivuseks võibolla ainult Panfjorõtš.»
«Missugune Panfjorõtš?»
«Meil on siin üks valvur. Ta on just praegu korrapidaja.
Teid kui värsket inimest hakkab ta muidugi ründama. Ma püüan teda kuidagiviisi taltsutada.»
«See on, kuidas ründama?»
«Aga väga lihtsalt! See on täitsa võimatu vanamees! Tehnilist haridust tal ei ole - ühesõnaga, valvur. Ja kujutage ette, ta on teadusest nii huvitatud, et kellelegi rahu ei anna! Segab end igasse juttu ja vaidlusse. Teda tunnevad meil kõik ja pange tähele, armastavad!»
«See on väga huvitav! Mul ipole midagi selle vastu, kui ta mind «ründab». Ja paluksin teid teda mitte «taltsutada» . . .»
Niiviisi juteldes lähenešid nad instituudile.

6

Jõudnud avarasse ja heledasti valgustatud vestibüüli, silmitses Krõmov kõigepealt tähelepanelikult oma saatjat. See oli umbes kahekümne viie aastane noormees heasüdamliiku ja veidi trotsliku ilmega, mustade, kergelt käharate juustega. Sõjaväevorm istus tal hästi. Saapad olid hooliikalt puhastatud. Noormehe rahulikes liigutustes tundus enesekindlust.
Varsti ilmuski valvur Panfjorõtš, kellest Krõmov oli teel kuulnud.
«Jälle on koera kaasa tassinud!» kostis ta ähvardav hüüe. «Kui mitu korda olen sulle öelnud: ära vea siia koera... Siin pole tema koht. Siin on teadusetempel, sina aga reostad seda koera kaasavõtmisega!»
«Mis teadusetempel siin on, Panfjorõtš? Siin on valveruum, esik nii-öelda...» vastas mehaanik, püüdes koeral kaelarihmast kinni haarata.
«Kuidas see esik on?» jätkas Panfjorõtš solvunud häälega. «Iristituudi maa-ala on üks.»
Ta lähenes tulijatele väärika ja aeglase kõnnakuga. See oli «kitsehabemega» vanamees, aastat seitsekümmend vana.
Tema sinakad, veidi pilukil silmad põlesid sellise rõõmsa tulega., mida tihti leidub kõhnadel liikuvatel ja hästisäilinud vanadel inimestel.
«Tere, seltsimees Panfjorõtš!» tervitas Oleg Nikolajevitš teda valjusti, soovides sel teel lõpetada vaidluse koera üle. «Saabusin teie juurde tööle. Kellele tuleb mul siin sellest teatada? Ma olen insener Krõmov.»
Valvuri näole ilmus üheaegselt uhke ja rõõmus ilme.
Võib-olla oli tal meeldiv kuulda, et äsja saabunud insener teda juba tunneb.
Minuti pärast istusid kõik kolm väikeses toas laualoleva telefoniaparaadi juures. Vestibüülis kiunus haledalt koer.

«Geoloogilised küsimused ja muud probleemid on tänuväärt asi,» rääkis Panfjorõtš. «Mida rohkem mitmesuguseid masinaid meie siin välja mõtleme, seda rikkamaks meie maa saab... On fakt! Võtke kas või puurmasinad, mis meil ehitatakse. Miks mitte teha üks niisugune, mis puuriks maad kilomeetrit kümme! Ma kunagi rääkisin sellest direktorile. .. Aga tema vastab: «Raske, Panfjorõtš! Kuidas sina selle praegu teeksid? Sinu ettepaneku kasutame ära natuke hiljem. . .» Aga vaat mina puht-teaduslikult kaalutlen nii.. .»

«Millegipärast ikka veel ei helistata,» sähvas Kostja *vahele,* sirutades käe telefonitoru järele. «Helistatakse, helistatakse! Ei maksa muretseda,» tähendas Panfjorõtš rahulolematult. «Jõuad oma koeraga veel jännata.»

«Koer *on* minu rindesõber,» lausus Utotškin nagu end õigustades. «Tõepoolest, ma ei saa temast lahkuda! Vaat kuidas oli lugu. . .»

Ja Krõmovil tuli ära kuulata Kostja lühike jutustus tema kiindumuse põhjusest koerasse, kes oli päästnud ta elu sõjaajal kõige ebatavalisemates olukordades.

Varsti ilmus võtmekimbuga kõlistades lävele valges kitlis naine, «võõrastemaja perenaine», nagu teda siin nimetati, ja palus inseneri endale järgneda.

Krõmov soovis valvurile head aega ja väljus Kostja saatel ruumist.

TEINE PEATÜKK

Ärgates heitis Krõmov pilgu üle toa ja veendus, et see *on* niisama mugav, nagu see talle näis, eile hilisõhtul. Kirjutuslaud, toolid, raamatukapp - kõik olid valitud rangelt, maitsekalt. Nii selles, kuidas asjad olid paigutatud, kui ka teistes pisiasjades tundus kellegi hoolitsevat kätt.

Hele hommikupäike ujutas toa üle valgusega.

Krõmov hüppas ,kiiresti voodist ja avas akna. Ergutavat värsket õhku tungis tuppa ühes müraga, millega harilikult hommikuti *on* täidetud suure maja õu.

«Kas tuli praktikale?» kuuldus naishääl.

«Ei, mitte praktikale. Hakkab siin töötama. Äsja lõpetas instituudi,» kostis teine naishääl.

«N*oor?*»

«Väga noor. Ja meeldiva välimusega. . .»

Krõmov tundis, et tal *on* piinliik säärast juttu kuulata, ja tahtis akna sulgeda. Kuid hääled vaikisid. Kolmandalt korruselt avanes tema ees suurepärane vaade. Teaduslioku uurimise instituudi ilusad ehitised, mis eile kuuvalgel talle olid näinud muinasjutulossina, uppusid määratu suure pargi värskelt puhkenud noorde rohelusse. Kaugel paistis põld, kergelt kaetud sinaka uduvinega. Paremalt ja vasakult tõusid metsahambuilised seinad. Selge taeva lõpmatus sinas sädistasid linnud. Nende siristamine kord vaibus, kord lähe-

nes uuesti, otsekui juhituna kellegi nähtamatu dirigendi kepist.

Sooritanud mõne võimlemisharjutuse, hakkas Krõmov kiiresti riietuma. Ootamatult kajas koputus uksele.

«Sisse!» ütles Oleg Nikolajevitš valjusti.

«Andestage. ..» kõlas jäme bass, ja paotatud uksele ilmus unine nägu.

«Astuge sisse, astuge sisse.. .»

«Palun andestage...» alustas tulija. «Saate aru, milline lugu! Täpselt poole tunni pärast pean ma olema direktori juures, kutsub välja... Aga raseerimatult,. nagu mina, on parem üldse mitte ilmuda: tema ei salli seda sugugi. Eile tahtsin osta teri, kuid, saate aru, kohtasin Vasjat just siis, kui olin poodi minemas. Vasja aga räägib: lähme ja lähme minu poole. Tema muidugi elab siin läheduses,

oleks võinud ju jõuda, aga tuli välja hoopis vastupidi. . .»
«Teil on žiletitera vaja? Astuge sisse! Mis te seisate. . .? Kohe otsin. . .»
Tundmatu tuli aeglaselt keset tuba ja seisatas kõhklevalt. See oli neljaikümne-aastane mees, veidi räpaselt riietatud.
«Aga juuksuritöökoda avatakse meil hilja...» jätkas ta torisedes. «Päris häbematus! Ei taha rahvaga arvestada.
«Logelejad!»
«Siin on teile tera.» Krõmov lähenes võõrale. «Vahest tutvume ühtlasi? Minu nimi on Oleg Nikolajevitš, perekonnanimi - Krõmov.»
«Gorškov, Panteleimon Jevsejeviltš...» ütles võõras kumeda basshäälega, surudes Krõmovi kätt. «Eksperimentaaltsehhi montaažimehaanik,» lisas ta mõne aja pärast, tähelepanelikult oma puhastamata saapaid silmitsedes.
«Väga rõõmustav. Tõenäoliselt tuleb meil töö juures kohtuda. Mina just kavatsen üht uut projekti koostada, ees seisavad suured eksperimentaalsed tööd.»
«Nii, nii . . .» pomises Gorškov. «Eksperimentaalsed tööd, uus projekt, ütlete teie. .. See oleks muidugi ilus asi, kui mitte igal sammul ei esineks mitmesuguseid jõledusi...»
«Missuguseid jõledusi?»
«Mitmesuguseid, ütlen... Töötate - näete ise. Igal sammul korratus. Sama lugu on ka eksperimentaaltöödega. Kõik targutavad, targutavad! Aga lõppkokkuvõttes on palju vastuolusid ja lahtisi küsimusi. . .»
«Lubage, aga kuidas direktor selle peale vaatab?»
Kuuldes sõna «direktor», tuli Gorškovil äkki midagi

meelde ja vabandades lahkus ta toast oma veidi kohmaka kõnnaikuga.
Mõne aja pärast asus Krõmov ruttamata teele teadusliku uurimise instituuti, kus ta pidi kohtama direktor Konstantin Grigorjevitš Gremjakinit. Ta läks läbi valvemajaikese ja jõudis parki. Lai liivaga kaetud allee viis suure kahekorruselise maja juurde.
Ooteruumis võttis Krõmovi lahkelt vastu lopsakate hallikate juustega elatunud naine, direktori sekretär.
«Niina Leontjevna,» ütles ta tervitades.
Krõmov istus nahktugitooli ja jäi ootama.
Äkki kostis direktori ikabinetist järsult eemale tõugatava tooli mürinat ja isegi, nagu Krõmovile näis, rusikahoope laua pihta.
«Mis seal on?» küsis Krõmov erutatult, viibates peaga musta vahariidega ülelöödud massiivse ukse poole. «Direktor on täna nähtavasti halvas tujus?»
Direktori sekretäri näole ilmus range ilme, mis kõneles kergest nõutusest.
«Mispärast halvas tujus? Vastupidi! Kas te ei kuule, kui elavalt ta jutleb?»
«Kuulen,» kinnitas Oleg Nikolajevitš. «Ometi. . .»
Kuid samal ajal paiskus uks käratult pärani lahti ja lävele ilmus Gorškov. Oma imestuseks märkas Krõmov, et selle ilme ei meenutanud sugugi inimest, kellel äsja oli tulnud üle elada,ebameeldivusi.
«Siin,» ütles Gorškov, pöördudes direktori sekretäri poole, «Konstantin Grigorjevitš palus edasi anda teile käskkirja jaoks. See' on tänu sõlme Д-35 montaaži ennetähtaegse täitmise eest.»
«Mis siis. . . õnnitlen teid, Panteleimon Jevsejevitš!» vastas Niina Leontjevna, tähelepanelikult talle antud paberit silmitsedes.
«Aga milleks siin õnnitleda,» ütles see. «Asi on kõige tavalisem. Kui poleks olnud korralagedust detailide muretsemisel, oleks ülesanne täidetud veel kiiremini.»
«Astuge sisse, seltsimees,» soovitas Niina Leont]evna, pöördudes Krõmovi poole.
Oleg Nikolajevitš astus üle läve ja sattus avarasse peitsitud tammega kaetud kabinetti.

Nurgas oleva laua tagant tõusis tarmukalt üles kangekaelse ja energilise näoilmega inimene.

10

«Viimaks ometi saabusite! Väga hea! Tere. . .» alustas ta rõõmsalt, sirutades käe üle laua. «Kas hommikust olete söönud? Ei? Kuidas siis nii? Istuge, istuge. . . Miks te jaamast auto pärast ei helistanud? Mis see siis on, küsin ma teilt!»

«Siia on ju nii vähe maad.. .» vabandas end Krõmov, kuid direktor katkestas teda:

«Liigne tagasihoidlikkus. Täiesti liigne! Õigel ajal saabusite, Oleg Nikolajevitš. Kui te teaksite, mida me siin sepitseme! Inimesi on vaja, inimesi ja veel kord inimesi. . .»

Gremjakin tuli laua tagant välja ja jätkas oma kõnelust kiiresti mööda kabinetti kõndides.

«On aga temperament!» vilksatas Krõmovil peas.

«Meil on tarvis algatusvõimelisi insenere..» Direktor peatus hetlkeks. «Meie ees on määratu hulk tööd! Saate aru, kui tähtis on meie maale laialdane ja tulemusrikas geoloogiline luure!»

«Konstantin Grigorjevitš, mul on üks ettepanek... Uue geoloogilise masina projekt,» õnnestus lõpuks hämmeldunud Krõmõvil vahele sähvata.

«Üks projekt?» küsis Gremjakin karmilt.

«Üks. . .»

«Miks üks? Vähe!»

«Esialgu üks...»

Direktori tõmmulenäole ilmus naeratus.

«Ma naljatasin,» alustas ta, «see on hea, et üks. On ju inimesi, kellel on peas tuhandeid. projekte ja ettepanekuid; kes haaravad kõige järele ega vii midagi lõpule. Te saate minust aru? Eelkõige sihikindlus! Tegelda ühe asjaga! Miltte end killustada! Oled ühe töö teinud, selle lõpuni viinud - asu teise kallale!»

«Ainult nii ma kujutlengi oma töödt. Tõepoolest, sihikindlus eelkõige,» lausus Krõmov.

«Suurepärane! Aga nüüd tahan ma teid ära kuulata. Jutustage Üksikasjaliselt endast ja oma projektist.»

Nende sõnadega istus Konstantin Grigorjevitš laua äärde ja, nõjatudes tugigitooli korjule, seadis end kuulama.

Krõmov kogus mõtteid ja asus neid esitama võimalikult kokkuvõtlikumalt. Talle näis,et direktor võib iga hetk teda katkestada, ja uuesti voolab taltsutamatu . temperamentne kõne. Ent ta kartused .osutusid asjatuiks. Kuigi Gremjakin tegi järske liigutusi, kord haarates pliiatsi järele, kord nihu-

11

tades laual lebavaid pabereid, jutukaaslast ta siiski ei katkestanud.

«Või nii!» ütles ta valjusti, kui Krõmov oli oma jutu lõpetanud. «Kaugele haarasite! Väga kaugele. Hm... Julge mõte, väga julge. .. Ebatavaline projekt!»

«Kuid rajatud täiesti reaalseile andmeile.»

«Ma ei vaidle vastu. Meie spetsialiste on vaja projektiga tutvustada. Seejärel arutame kõik läbi, nagu kord ja kohus. .. Aga öelge, palun, kas te ka teate, et säärase masina ehitamiseks - ma pean silmas lõplikku realiseerimist - läheb tohutu hulk jõudu vaja?»

«Ma tean seda, Konstantin Grigarjevitš.»

«See on oivaline. Tohutu hulk jõudu läheb vaja! Määratu tahtepingutus! Ees seisab suur võitlus. . .»

«Arvan, et teie abiga...» alustas Krõmov.

«Mis juttu saab siin olla abist!» katkestas teda direktor.

«Kas pole selge, et teile luuakse vajalikud tingimused! Meie instituudi käsutuses on suurepärane kaader, tal on esmaklassiline varustus. See kõik jääb teie käsutusse. Kuid.... kardan veel: palju oleneb teist endast, teie visadusest töös, oskusest ületada raskusi, teie sihikindlusest. Mõistate mind!»

«Mõistan.»
«See on hea!»
«Konstantin Grigorjevitš, tahaksin asuda eeltöödele kõige lähematel päevadel.»
«Mõistan, mõistan. Ei läbe oodata . .. Olen ise samasugune! Kuid, kallis Oleg Nikalajevitš, olen sunnitud teile väi,kese pettumuse valmistama. Näete, milles asi seisab.. Paegu on kogu instituut tegeevuses väga vastutusrikka ülesande täitmisega. Erakorraline riikliku tahtsusega ülesanne! Väga ranged direktiivid keskusest. See muidugi ei tähenda, et me peame teie projekti täitsa unustama. Meie spetsialistid vaatavad ja arutavad selle läbi.»
«Veidi ebameeldiv, kuid mis teha, kui olukord selline on,» ütles Krõmov sügavalt ohates.
«Pole viga, pole viga! Kõigel on oma aeg. Ma suunan teid töötama konstrueerimisbüroosse, mida juhib üks väga teadlik Ja kogenud msener. Kas olete kuulnud Trubnininist?»
«Natuke olen kuulnud. ..» vastas Krõmov ebakindlalt, meenutades soliidsete tehniliste artiklite autori nime.
Erutatult ja rõõmsalt väljus Oleg Nikolajevitš kabinetist. Ust avades oleks ta peaaegu kokku põrganud inimesega. keda ta oli kohanud õhtul teel.

12

«Äsja möödus teie tulevane ülemus,» ütles Niina Leontjevna naerusui, vaadeldes.direktori resalutsiooni. «Pjotr Antonövitš Trubnin...» jätlkas ta, märkamata Krõmovi üllatunud ilmet.

KOLMAS PEATÜKK

Krõmov astus avarasse valgesse saali. Piki suurte akende ga seinu seisid jaonestuslaudade read. Põrandale olid risti ja põiki, laatatud pehmed vaibad. Töötajad käisid neid mööda täitsa käratult. Ainult harva kostis kellegi ettevaatlik sõna või kuuldus jaanestuspaberi krabinat.
Oleg Nikolajevitš istus oma kahale.
«Ma tulin teie juurde!» kuuldus pehme laulev, hääl. Krõmov pööras pead ja nägi enda ees unistavate silmadega sirget noormeest; konstruktar Katuškinit, kellega ta direktori kabinetis oli äsja tutvunud.
«Küll olen ma rõõmus, et mul õnnestus teid kohata,» naeratas Katuškin sõbralikult. «See on nii ootamatu! Kas sõttsite Leningradist?»
«Täitsa õige,» vastas Krõmov, mõistmata, miks insener tutvuse üle temaga nii rõõmus on.
«Ma pole kunagi Leningradis olnud,» jätkas konstruktor istet võttes, «aga seda linna armastan ma erakordselt! Temaga on seatud nii palju mälestusi!»
«Mälestusi?» imestas Krõmov. «Ise räägite, et pole kunagi Leningradis alnud.»
«See on õige. Kuid ma mõtlesin selle all mitte oma isiklikke mälestusi, vaid nii-öelda kirjanduslikke. Noh, te muidugi mõistate mind. . . Ma kujutlen täiesti selgesti Neevat, valgeid öid, Admiraliteedihoone «nõela», ühesõnaga, kõike, mida on ülistanud Puškin.»
«Seda muidugi.» venitas Krõmov ebamääraselt, tähelepanelikult jutukaaslast vaadeldes.
Katuškin nihutas oma tooli ettevaatlikult lähemale ja hakkas rääkima, veel tasemini, peaaegu sosinal:
«Minu peamine õnnetus seisab selles, et ma olen vähe reisinud. Aga see on ju nii tähtis! Noh, kus ma olen olnud?
Oppisin Novosibirskis. Praktikal olin Magnitogorskis. Veidi töötasin Donbassis. Kuid kõik see, teate, pole see õige. . .»
«Miks mitte see õige?» imestas jälle Krõmov.
Oma kabinetisi: väljus konstrueerimisbüroo juhataja inse-

ner Trubnin. Ta läks läbi saali, heitis kiire pilgu töötajatele ja kadus vastasuksest. Krõmovile näis, et Trubnini pilk peatus tema, ja konstruktar Katuškinil kauem kui kellelgi teisel.
Oleg Nlikolajevitš püüdis meelde tuletada jutuajamist, mis oli toimubud tund aega tagasi Trubnini kabinetis, kuhu ta ilmus, et oma ülemusega tutvuda.
«Tere. Näib, et oleme juba natuke tuttavad,» - selliste sõnadega võttis teda vastu Trubnin.
«Jah. Me kohtusime juhuslikult, kui tulin jaamast.»
Siis algasid pärimised Leningradist, ühistest tuttavatest - õppejõududest. Seejärel võttis Trubnin mapi keeruka hüdrauliljse puurmasina joonistega ja hakkas nõu pidama tehnilistes pisiküsimustes. Krõmov sai väga hästi aru, et see on omamoodi eksam, ja püüdis oma mõtteid koondada.
Kuid samaaegselt jälgis ta hoalega insener Trrubninit, püüdes mõista, mis mees tema ülemus on. Pjotr Antonovitš rääkis üksluiselt ja monotoonselt, häält tõstmata või langetamata.
«Ma pole teiega nõus, et selle kangi vastupidavust võib arvutada lihtsustatud valemi järgi,» kinnitas ta, pöörates pilgu joonisele. «Need vabadused, võivad mõnikord viia kaunis kurbade tagajärgedeni.»
«Kuid mõningatel juhtudel on ju niisugused arvutused võimalikud . . .» püüdis Krõmov oma arvamust kaitsta.
Siiski jätkas Trubnin vastuvaidlemist. Tema arutlustes tundus olevat suur osa tugevat ja kõigutamatut pedantsust.
«Esialgu hakkate koos konstruktor Katuškiniga töötama sõlme Б-28 kallal See nooor insener, näib mulle... on teie hingesugulane,» lõpetas Pjotr Antonovitš veidra naeratusega.
«Mispärast?» küsis Oleg Nikolajevitš samuti naeratades.
«Aga vaat näete. . . Muide, vaidlust kunsti ja tehnika üle jätkame parajal juhul. Kuidas korteriga lood on?»
«Väga hästi. Tänan!»
Lävele ilmus Katuškin. Mõni aeg vestlesid nad kolmekesi, siis aga lahkus Krõmov, jättes ülemuse konstruktoriga üksi.
Ja nüüd istub ta joonestuslaua taga ning kuulab jutukat inseneri, kes kaebab selle üle, et ta on vähe reisinud.
«Ma olen lõpmatult õnnelik, Oleg Nikolajevitš, et teie sattusite nimelt meie juurde. ..» jätkas Katuškin. «Vähe on neid, kes mind siin mõistavad.»
14
«Noh, aga kuidas teil siin sõlmega Б -28 lugu on?» küsis ettevaatlikult Krõmov, kes noore inseneri imelikke kurtmisi samuti ei suutnud mõista.
Katuškini nägu omandas valju ilme.
«Jajah. On aeg tööle asuda,» :kiirustas ta. «Andestage! Ma nii rõõmustasin teie ilmumise puhul, et, saate aru... Otsekohe pühendan :teid töösse.»
Konstruktor suundus oma laua juurde ja tuli varsti tagasi joonistemapiga. Neid Krõmovi ette laiali laotades hakkas ta seletama. Tema hääl kaotas kogu oma meloodilisuse.
«Siin, seda toru mööda, hakkab jooksma' vesi rääkis Katuškin aeglaselt. «Siin peab olema klapp. Ei, vabandage, mitte klalpp. Kuigi, lubage, tõepoolest klapp. Vesi hakkab voolama, näete, siia.»
Kõlab kell. Kuuldub kokkukeeratava paberi krabinat ja elavat juttu. Töötajad hakkavad konstrueerimissaalist lahkuma. Ja Krõmov näeb, kuidas Katuškin muutub: rõõmusädemed sätendavad ta silmis, ta hääl omandab uuesti meloodilise varjundi.
«Siin on teile üks minu teostest. See muidugi pole parimaid. Te peate mind mõistma. ..» Nende sõnadega ulatas konstruktor Krõmovile paberilehe, millele ilusa peene käekirjaga olid kirjutatud värsid.
«Teie arvamus on mulle eriti väärtuslik!»
«Miks just minu arvamus?» küsis Krõmov naeratades.

«Arge olge nii tagasihoidlik, Oleg Nikolajevitš;» lausus Katuškin, kavalalt inseneri otsa vaadates. «Kas te tõesti ei taha läbi lugeda?»
Krõmov kehitas õlgu ja hakkas hoolega temale ulatatud paberit uurima.
Iialgi elus polnud ta erilist huvi tundnud värsside vastu. Luule huvitas teda samal määral kui kõiki temaealisi. Kuid ei tarvitsenud olla suur asjatundja, et otsekohe määrata temale näidatud ridade abitust.
Nii nad kõlasid:
Lämmatavas õhus, lõhnavas, joovastavas,

ookeanilainete muusika keskel,
sädeleva, lõõskava päikese all
küpseb kullakarvaline mahlakas
banaanide vanik.

Edasi läks samas vaimus.

15

«Noh, kuidas on?» närvitses Katuškin, kui Krõmov oli lugemise lõpetanud.. «Märkusi on?»
«üldiselt pole viga...» pomises see, mitte söandades luuletajat solvata. «Tõsi küll, väga palju on ebaselgusi . . . nii-öelda viimistlematusi. Näiteks, te kirjutate: «küpseb banaanide vanik. Võib-olla ma eksin, kuid mulle näib, et banaaniviljad võivad asetseda vanikukujuliselt ainult sel juhul, kui neid müüakse nöörile lükitult. Kuid nad kasvavad teisiti.»
«Kurat võtaks!» Ütles Katuškin hämmeldunult. «Teil on õigus. Oleks pidanud botaanikaõpikust järele vaatama...»
«Tähendab, te luuletate?» küsis Oleg Nikolajevitš, et katkestada tekkinud piinlikku vaikust.
«Kas Trubnin ei rääkinud teile sellest?» imestas konstruktor ja vastust andmata lisas otsekohe: «Mul on veel üks väikepoeem virmalistest. Oleks hea, kui te selle läbi loeksite.»
«Loen. Tingimata loen...» vastas Krõmov. «Ainult ma tahan teid hoiatada: luulest saan ma aru keskpäraselt. Ausalt öelda: mitte midagi ei taipa!»
«Te vist naerate mind!» ütles Katuškin umbusklikult.
«Teie tagasihoidlikkus ületab igasugused piirid.»
Krõmov oli valmis juba tõsiselt vihastama, kuid, nähes inseneri solvunud nägu, peatus õigeaegselt. Teadmata, mis teha, hakkas Oleg Nikolajevitš uuesti läbi vaatama laulu banaanidest, mis valmivad troopikapäikese kiirte all.
«Jah,» ütles ta lõpuks, püüdes anda oma häälele võimalikult autoriteetset tooni. «Kutsumust, andestage, see on, annet teil nähtavasti on, kuid teil tuleb enda kallal veel väga palju töötada... Väga palju.»
Sel ajal kostis mööda tühjaksjäänud saali hele hääl: keegi hÜüdis Trubuini ees- j a isanime järgi. Krõmovile meenus, et ta oli juba seda häält kuulnud, kui tuli õhtul
jaamast. See oli selle naise haal, kellega Trubnin ali hüvasti jätnud.
Oleg Nikolajevitš pööras pead ja nägi saalst kiiresti läbiminevat kirjus kleidis pikakasvulist tütarlast. Selle tark ja energiline nägu oli millestki häiritud. Ta hüüdis veel kord Trubnini ja, veendunud, et teda konstrueerimissaalis pole,
suundus ukse poole, mis viis ülemuse kabinetti.
«Kes see on?» küsis Krõmov tasa, pilguga tütarlast saates.
«Zoja Vladimirovna Semjonova. Geoloog. . . Väga armas

tütarlaps. Ta on meie instituudis geoloogiliste küsimuste alal konsultandiks,» lausus Katuškin

tusaselt. «Ka luulest saab päris hästi aru,» lisas ta juba rõõmsamal toonil.

«Näib, et te harrastate luulet päris tõsiselt. . .» tähendas Krõmov oma lauda korda seades.

«Ma pole siin üksi!» rõõmustas konstruktor. «Meil instituudis on veel mõned inimesed: seltsimees Petrjak, tootmisosakonna arveametnik, lukksepp Tomilin, väga andekas noormees, tehnilise kontrolli osakonna tööline Galunovski ja veel rida seltsimehi. On ka proosakirjanikke. Meie kirjandusringi töös on palju puudusi, pöle kogenud juhti! Kuid inimesed on kindlasti andekad! Selles veendute te ise. Muide, kas me ei korraldaks oma klubis luuretuste õhtu? Meie kõik esineksime... Kuidas te arvate? Me korraldame tihti niisuguseid õhtuid. Harilikult tuleb neile palju rahvast, enamik võtab arutlustest aktiivselt osa. Võib-olIa esinete ka teie?»

«Miks mitte korraldada. Muidugi ,korraldage! Mina tulen ka sellele õhtule kohalikke luuletajaid kuulama,» vastas Krõmov, «võtan nende luuletuste arutelust osa. . .»

See vastus, avaldas Katuškinisse maagilist mõju. Inseneri nägu lõi särama. Ta haaras Krõmovi käe ja hakikas seda rõõmsalt naeratades raputama.

«Suurepärane, Oleg Nikolajevitš! Oivaline! Säärasel korral ma lähen otsekohe. Tarvis komsomoli organisatsiooni sekretär kohe kätte saada ja õhtu suhtes kokku leppida. Kõike head, Oleg Nikolajevitš . . . !»

Nende sõnadega tormas Katuškin välja. Krõmov saatis teda hämmeldunud pilguga.

NELJAS PEATÜKK

Piduliku, ilmega astus Katuškin komsomoli-organisatsiooni sekretäri kabinetti.

«Tere, seltsimees Jermolov!» ütles ta üle läve astudes.

«Tervitan Valentin Dmitrijevitš;» vastas tõmmu noormees tõtID&""äa kätt ulatades. «Kui hea, et sisse astusite!»

«Kuidas ma sain mitte sisse astuda, kui sünnivad säärased imed?» Konstruktor vibutas õhus ajakirju. «Mis siis on? Istuge.»

«Ma ei tea, kuidas on proosakirjanikega, aga luuletaja-

tega hakkab töö meie kirjandusringis hästi edenema...»

«On ammugi aeg.» ! .

«Kõik eeldused selleks on olemas. Mõelge ometi: meile tuli tööle uus insener, Oleg Nikolajevitš Krõmov. . .» Nende sõnadega ulatas Katuškin Jermolovile paki ajakirju.

«Muidugi, Krõmov kui luuletaja pole mitte esimese ega teise järgu suurus,» jätkas konstruktor, «kuid teda ei saa meiega võrrelda: juba kaunis tuntud! Ma tõin mõne numbri ajakirja «Vapra töö eest», kus on ära toodud tema luuletused. Oleg Krõmov!»

Jermolov viskus tugitooli korjule ja hakkas hoolikalt Katuškinit silmitsema.

«Oodake,» ütles ta mõne aja Ipärast. «Kas te arvate, et siia saabunud insener on luuletaja Krõmov?»

«Jah! Mõelge ometi, Sergei Ivanovitš, niisugune uskumatu juhus... Trubnin kutsub mind välja. Tutvustab äsjasaabunuga. Ei öelnud mulle veel midagi, aga, saate aru, ma ise tundsin. Ta sarnaneb väga vähe tavaliste inseneridega; kohe välimuse järgi märgata, et on kunstiinimene... Teate? Ma Peaaegu ei imestanudki, kui Trubnin mulle teatas: «Hakkate töötama koos seltsimees Krõmoviga. See on teie mõttekaaslane - ka luuletaja.»

«Kuidas?» pärin ma. «Luuletaja Krõmov? Oleg Krõmov?» - «Täiesti õige,» vastab. «Te aimasite õieti: Oleg Nikölajevitš Krõmov.»

«Väga huvi,tav,» sõnas Jermolov, vaadates õhetava ja erutatud Katuškini otsa. «Mis ta ka uudist räägib?»

«Haruldaselt tagasihoidlik inimene! Väidab mulle, et taipab luulest vähe, kuidagi häbeneb. . . ühesõnagil, käitub nii, nagu seesugusel juhul ongi kohane. Tõsi küll, ta andis nõusoleku osa võtta meie lähemast kirjandusõhtust. . .»

«Noh, mis siis,» rõõniustas Jermolov, «asi on väga tore. Õhtu korraldamise usaldan ma teile ja seltsimees Petrjakile. Rääkige Krõmoviga kokku, nagu kord ja kohus, koostage kava, ja me arutame selle kiiresti läbi.»

«Ainult. ..» erutus Katuškin. «Krõmoviga räägin ma ise. Kordan, ta on haruldaseIt tagasihoidlik inimene, temale peab lahenema erisuguselt. . . Vaat siin ajakirjas märkisin ma ära kõige silmapaistvamad teosed.»

«Hästi. Ma vaatan.»

«Niisiis, ma lähen Petrjakki otsima.»

«Oodake, Üks silmapilk.» Jermolov tõusis laua tagant, tuli Katuškinile üsna ligi ja võttis tal käest kinni. «Mul on

18

tarvis teiega ühest küsimusest rääkida. Valentin Dmitrijevitš,» alustas ta tasa, «see kõik on hea. Ma saan teist aru. Mitte igaühele pole antud luulet nii armastada, nagu teie armastate. Mitte igaüks meist ei või luuletada. Te teate, et kommunistlike noorte organisatsioon aitab teid, millega võib. .. Aga ütelge mulle avameelselt: mis on tarvis teha, et teid, nagu vaja, teie töös aidata?»

Tekkis vaikus. .

«Ka töös on vaja põlemist,» jätlkas Jermolov. «Peab olema kirge! Kas olete minuga nõus?»

Katuškin tõstis silmad kõnelejale.

«Muidugi. . .» vastas ta vaevalt ikuuldavalt.

«Midagi on nagu korrast ära teie elus. Me kõik mõistame seda väga hästi. Teie ei oieks pidanud inseneriks õppima. Teil pole tehnika jaoks sügavat, tõelist kutsumust. Ja nüüd on teil raske. Teid veetleb tegelemine kirjandusega. Kus on väljapääs? Niipalju kui minul teada, olete te kahekümne nelja aastane. Võib-olla pole veel hilja. . . Te saate minust aru?» .

Katuškin surus Jermolovi kätt.

«Teil on õigus. Ma olen selle üle palju mõtelnud...»

«Kuidas on teil lugu viimaste värssidega? Kas kavatsetakse neid trükkida?»

«Ei. Käsikiri saadeti tagasi. . .»

«Vahest Krõmov aitab teid?»

«Aitab! Muidugi aitab!» lausus Katuškin veendunult, oma kohalt tõustes. «Ta peab mind aitama! Siiski .tunnustatud luuletaja.. .»

* «Mõelge, Zoja Vladimirovna, veel üks luuletaja! Katuškin on temast vaimustuses,» rääkis Trubnin oma kaaslasele, sammudes mööda instituudi pargi laia liivast teed.

«See ron väga huvitav,» vastas Semjonova.

«Direktor määras ta minu konstrueerimisbüroosse. Kõneluses temaga sai mulle juba esimestest sõnadest selgeks, et see on Katuškiniga ühe põllu mari. Kardan, et tal pole kalduvust täpseks matemaatiliseks mõtlemiseks, mida peab omama tõeline insener. Romantiline toomus...» lõpetas Pjotr Antonovitš ohates.

«Mis te direktorile ütlesite. . .?»

«Ma küsisin, kqs minu allumusse ei satu ehk liiga palju luuletajaid. Üks juba on, ja teine saadeti juurde.» .

19

«Ja teie...» - Zoja Vladimirovna peatus ja vaatas Trubninile etteheitvalt otsa. «Te pidasite võimalikuks seda ütelda?»

«See on... Lubage...» pomises see kohmetult, võttes ninalt sarvprillid, mida ta tavaliselt tegi, kui erutus.

«Te teate ju väga hästi, et direktor ei armasta Katuškinit just sellepärast, et ta luulet harrastades oma töösse küllalt tähelepanelikult ei suhtu. Milleks siis teie, mitte tundes inimest, tutvustate teda kui teist Katuškinit?»

«Hm-m. . . Jajah,» venitas Trubnin, hämmeldunult ringi vaadates. «Teil on õigus. Ma toimisin tõepoolest halvasti . . .»

«Istugem,» tegi Zoja Vladimirovna ettepaneku, osutades pingile. .

«Kas näete, üldse, muidugi...» alustas Trubnin, kuid takerdus kohe. Pannud uuesti prillid ette, võttis ta kõrvaltaskust masinlikult oma lahutamatu arvutuslükati ja hakkas seda tähelepanelikult vaatlema.

«Pjotr Antonovitš! Palun, seletage mulle, miks te kunsti, eriti aga luulet, ei salli?» küsis Semjonova pingile laskudes.

«Jah, kuidas teile öelda. .. Ei armssta, ja see on kõik! Pean tunnistama, et mul pole kunagi pähe tulnud seda analüüsida. Siiski, lubage. .. lubage. . . Minu elus oli säärane juhtum. . Kunagi, nooruspäevil viis saatus mind ühe inimesega kokku. Me mõlemad kurameerisime sama tütar-laipsega. Minu võistlejat peeti kunstiilma esindajaks: ta luuletas, mängis hästi klaverit, komponeeris. Aga tütarlaps, mõelge, oli üliõpilane, tulevane insener. Minu võistleja vihkas tehnikat ja rääkis naerdes: «Mis lõbu on jännata masinatega? Kuidas te võite neid armastada? Ma ei saa aru. .. Mina muidugi vaidlesin temaga. . .»

«Ja kumba siis tütarlaps eelistas?»

Trubnin surus vtlikides huuled kokku.

«Arusaadav,» lausus Semjonova.

Päike oli juba loojumas. Puude siluetid, mille tihedast lehestikust heledad täpid läbi tungisid, joonistusid selgesti purpurse taeva foonil.

«Ka loodust te ei armasta?» küsis Zoja Vladimirovna tasa.

«Ka loodust ei armasta,» sähvas Trubnin vastu. «Mispärast? Võib-olla jälle tütarlaps. . .?»

Insener muutus tusaseks. Oli näha, et viimane märkus teda valusasti riivas.

«Kunst on elust lahutamatu,» algas Semjonova, oma jutukaaslasele vaatamata. -«Te olete imelik inimene. .. Kui palju on meie ümber ilusat! Te ainult vaadake, kuidas inimesed töötavad ennastsalgavalt, kuidas nad võitlevad maailma ümberkorraldamise eest! Võtke lõpuks tehnika, mida te nõnda armastate. Kas see kõik pole suurepärane materjal ülevate poeemide, kütkestavate romaanide, värviküllaste piltide jaoks?»

«Tehnika ei vaja luulet.»

«Ei, vajab siiski! Ma alen veendunud, et inimesed, kes ei armasta kunsti ega loodust... Vabandage, Pjotr Antonovitš,» katkestas Semjonova ise ennast, «mul on raske oma mõtet selgitada... Ma tahtsin teilt ainult küsida, mispärast teie kui inimene, kes palavalt armastab tehnikat, silmapaistev spetsialist, kes teab peast kõik olemasolevad valemid, kes orienteerub igas masinas ja konstruktsioonis, mispärast teie. . . ise pole midagi leiutanud? Saate aru! Pole loonud mingit algupärast süsteemi. . . Kas te pole selle üle järele mõtelnud?»

Trubnin langes otsekohe longu. Ta nägu võttis sellele omase kuiva ilme:

«Olen mõelnud. . .» vastas ta lõpuks.

«Ja missugusele järeldusele tulite?»

«Näete. . . kuidas teile seletada? Leiutada midagi - see tähendab kõik kokku: anda esialgne idee. Aga kellele on tarvis ideed, mida pole ellu rakendatud! Leiutada midagi - see tähendab raisata, nagu

tunnistas üks väga tähtis leiutaja,Üks kümnendik osa ühest protsendist neist pingutustest, mida on vaja leiutise realiseerimiseks. . . Te mõistate mind! Üks kümnendik osa ühest protsendist! Terve armee usinaid insenere töötab projekti teostamise kallal! Seejuures muutub esialgne idee harilikult niivõrd, et seda ei saa enam lugeda ühele inimesele kuuluvaks. .. Kui ma kuulen, et teatav masin on leiutatud teatava inseneri poolt, siis see ei meeldi mulle. Aga mispärast ei mainita inimesi, kes võib-olla on terve oma elu töötanud leiutise praktiliseks rakendamiseks, selleks, et masin omandaks kuju, mida me praegu tunneme?»
«Või nii.. .» venitas Semjonova mõtlikult. «Te tahate ennast sel viisil õigustada?»
«Aga ma ei õigustagi. . .» jätkas Trubnin külmalt. «Mina teen oma tööd. Ma viimistlen masinaid, viin nende töö suurima täpsuseni. Ma kogun ja kehastan oma tähelepane-

kud matemaatilistesse valemitesse, teostan teaduslikku uurimistööd. Minu töö alusel võib ehitada tugevaid ja vajalikke masinaid.»
Sel ajal ilmus allee sügavuses nähtavale must koer. Ta seisatas ja hakkas saba liputades pingil istuvaid inimesi vaatlema. Varsti ilmusid käänaku tagant insener Krõmov ja mehaanik Utotškin.
«Vaat tulebki luuletaja ise,» lausus Trubnin. «Otsekohe tutvustan teid temaga,» lisas ta oma kohalt tõustes.

VIIES PEATÜKK

Sedamööda kuidas pimenes, kõndis Gremjakin üha energ.ilisemalt oma kabinetti mööda. Vahetevahel peatus ta lahtise akna all, et hingata täie rinnaga õhtust värskust, siis aga hakkas uuesti nurgast nurka sammuma.
«Terasest torud. . . Aga kui läbimõõt on suurem? Mis. . .? Tõepoolest, suurendarne läbimõõtu.» Direktor vaatab toa sügavusse, kus poolhämaruses joonistub kirjutuslaua tume siluett.
Asulas süttisid üksteise jarel tuled. Horisondil vilkusid pikselöögid. Oli kuulda kauget kõuernürinat Lähenes äike.
«Las saadavad lennukil! Punkt!» ,lausus Gremjakin ja lähenes hoogsalt lauale. «Kõik... Mingisuguseid vasturääkimisi ei saa olla!»
Isegi üksi olles tundis Konstantin Grigorjevitš end suure kollektiivi liikmena. Mõttes vaidles ta inimestega, tõestas neile, küsis neilt nõu, nõustus nendega või lükkas nende arvamusi ümber. See loomisprotsessi omapärane vorm, mis on omane paljudele inimestele, oli Gremjakinil teravnenud äärmuseni.
«Säärased võimalused... Aga meie! Mis teeme meie, küsitakse?» Järsult ümber pöördudes suundub direktor ukse poole.»
Massiivne uks paiskub pärani. Ta jääb lahti. Selle suleb Niina Leontjevna. Ta kuulatab mõne aja kaugenevaid samme ja istub siis aeglaselt laua taha.
Koridoris aga kuuldus uuesti sammude müdinat. Keegi astus raskelt ja kindlalt. Uks avanes ja lävele ilmus jässakas laiaõlaline mees ukraina särgis ja laiades pükstes, mis olid tõmmatud üle heade säärsaabaste.

See on Batja, parteikomitee sekretär. Õieti on ta pärisnimi Hvõlja, mis ukraina keeles tähendab «laine». Ivan Mihhailovitš Hvõlja. Kuid harva nimetatakse teda nõnda. Hüüdnimi *, mis talle oli antud tööliste, tema seltsimeeste poolt soliidse välimuse, arukuse ja heasüdamlikkuse eest, on jäänud talle ammust ajast.

«Tere õhtust, Niina Leontjevna!» Batja lähenes sekretärile. «Kas kabinetis?»
«Tere õhtust, Ivan Mihhailovitš. Äsja väljus.»
Batja pöördus aeglaselt ümber ja suundus ukse poole. «Tuleb hiljem sisse astuda., Head tervist!»
Vahepeal kõnnib direktor mööda hiiglasuurt ruumi, mis on nõrgalt valgustatud mõnest valvelambist. Ta silmitseb tähelepanelikult saali paigutatud keerukaid mehhanisme. Mõningad upuvad poolhämarusse - on näha vaid nende kontuure, teised on hästi valgustatud.

Aeglaselt siirdub direktor ühe mehhanismi juurestteise juurde. Need on kõige mitmekesisema konstruktsiooniga võimsad puurmasinad. Nad seisavad. monteerimisstendidel.

Siiri asetseb helkiv terassilinder, ümbritsetud hammasrataste süsteemist; see on teleskoop-puurmasin. Kunagi pandi sellele palju lootusi, kuid ta ei täitnud neid. Selle mehhanismi proovimine on ammu lõpetatud.

See seal on elektripuurmasin. Kui ta töötab, siis ei pööra ta mitte maasse suunduvaid torusid, vaid toru allotsas, puurimiskohas, asetseb soomustatud elektrimootor, pikk ja torukujuliselt peenike. Olles sügaval maa all, paneb ta liikuma lõiketerad, mis muudavad puuritava kivimi peeneks tolmuks.

Pneumaatiline puurmasin. Hüdrauliline pummasin. Ka palju teisi puurmasinaid asetseb saalis.

Kõige rohkem on hüdraulilisi puurmasinaid. Juba ammu on nad näidanud ennast kõige paremast küljest. Vesi, mis suunatakse surve all piki puurtoru lõiketeri käitava turbiini juurde, uhab välja ka kivimi puurmed. Samaaegselt uhab ta puuritud avaust vahetpidamata ega lase sel mullast ummistuda.

Aike tugevneb. Nüüd kuulduvad kõuekärgatused kuskil õige lähedal. Vastu suuri neljakandilisi aknaid, mis on valgustatud violettroosa välgu pahvatustest, hakkab peksma vihma.

* Batja (6anl) - isake. Tõlk.

Ühe masina juures peatub direktor eriti kaua. Ta vaatleb seda tähelepanelikult igast küljest, justkui mõnuldes.

Nõgus seade, varustatud terve rea läikivate terasest lõiketeradega, paistab teiste masinaosade seas silma oma suurusega. See on kiir-šahtipuurimismasin. Tema ülesandeks on puurida maad nii, et otsekohe tekiks lai šahti meenutav avaus.

Šahtipuurimismasinad on ammu tuntud. Konstrueerimisbüroo peab olemasolevat masinat vaid täiustama rakendades sealjuures teaduse ja tehnika viimaseid saavutusi.

«Suurepärane. ..» Direktor vaatleb uut, hiljuti külge kruvitud masinaosa.

Ta on hästi tuttav selle masina konstruktsiooniga, mida projekteeritakse insener Trubnini juhaltusel. Seda masinaosa, mis ta tähelepanu köitis, on ta varemgi näinud, kuid ta ei saa keelduda seda veel kord mõnuga vaatlemast.
Mõni tund tagasi oli Gremjakin saanud käsu šahtipuurimismasina konstrueerimist kiirendada. Selle ülesande täitmisele on tarvis suunata kõik jõud. Seepärast käibki direktor mööda töökodasid, tähelepanelikult vaadates mehhanisme ja seadmeid, kohapeal kaalutledes eelseisvat inimeste ümberpaigutamist.

«Trubnin ei vea alt,» rääkis ta poolkuuldavalt. «Aga kuidas on lood Krõmoviga? Uus inimene... Kas võib temale usaldada? Vastutav sektor...»

Konstantin Grigorjevitš lahkub monteerimissaalist, tõuseb mööda treppi teisele korrusele ja läheb mööda pikka koridori. Temast möödub terve rida uksi. Siin asetsevad laboratooriumid.

Ta võib siseneda ükskõik missugusesse nendest. Selleks, et avada uks, pole tarvis valvurit kutsuda. Direktori taskus on «Ühtne» võti, mis sobib instituudi kõigile ustele: neil on erilised lukud.

Ukse ees pealkirjaga «Elektrilise luure laboratoorium» Gremjakin seisatab. Avatava luku helisev häiil kajab koridoris vastu.
Lae all süttib järsku mattklaasist kuullampide ahel, valgustades avarat tuba pehme hajuva valgusega.

Direktor käib aeglaselt ümber laudade.
«Kuhu see siis on jäänud?» räägib ta imestunult. «Eile alles on siin...»
Ta heidab uuesti pilgu üle kõigi laudade ega leia seda

mida ta vajab. Siin on aparatuur, mis uurib maakihtide ehitust neist peegelduvate helilainete abil. Need on elektroakustilise luure seadised... Siin on magnetiseadis, mis võimaldab eeluurimist madal,lennul maa kohal liikuvalt lennukilt. .. Need on täpsed gravitatsiooniseadised, mille abil määratakse maa külgetõmbejõu kõige väiksemaid erinevusi. Nad jutustavad sellest, kuskohas sügaval maa all raskete metallide maagid asetsevad. Siin on akustiline jaam maa-aluste kahinate kuulatlemiseks. Tema tundlikud maasse kaevatud «kõrvad», geofoonid, võivad kinni püüda kauge maa-aluse jõe kohina või magma keemise vulkaanilise kolde lähedal.

«Või nii,» ütleb direktor vaikselt, silmitsedes detaile, mis on mööda lauda laiali pillatud. «Lahti võetud. Mispärast? Vaja homme Tsessarski välja kutsuda.»

Ta vaatab kaua lauale, kus veel eile seisis allmaa-ultrahelilokaatari makett.

Selle seadise väljaarendamise kallal töötab silmapaistvaim eriteadlane elektrilise luureaparatuuri alal insener Tsessarski ja selle juurde asuti väga ammu. Kuid alles eile saadi lootustäratavad resultaadid.

Uue seadise idee on erakordselt lihtne. Juba ammu on avastatud raadiolokatsioon, mis võimaldab peegelduvate raadiolainete abil vaadelda spetsiaalsel ekraanil kaugete esemete liikumist. Raadiolokaator hoiatab lennukite -lähenemise eest. Laeval üles seatud viimasrt tüüpi raadiolokaatori ekraanil joonistuvad kontuurid laevast, mis pole nähtav udu või kauge vahemaa tõttu. Niisiis otsustasid aparatuuri ehitajad rakendada maa sisemuse uurimiseks lokatsiooni omal alal. Aga kuidas seda teha? Ülilühikesed raadiolained, mida rakendatakse tavalises raadiolokatsioonis, ei saa ju levida maakera sügavuses. Osa neist peegeldub otsekohe tagasi maakera ülemiseIt kihilt, kuna ülejäänud neelduvad jäljetult.

Kuid looduses, on olemas teised lained, mrs kergesti levivad maas, eriti hästi aga kõvades kivimites, kivides ja maakides. Need on ultrahelilained, mille allikaks on niivõrd kõrge tooniga heli, et seda inimese kõrv ei kuule. Katsed on kinnitanud, et neid laineid võib kohandada allmaa-lokatsiooni tarvis. Võimas kimp ultrahelilaineid, tungib maa sügavusse. Kohates teel erisuguse tihedusega kivimeid, peegelduvad lainedneist mitmesugusel määral -, suuremal või väiksemal. Peegeldunud lained tulevad kaja-

taoliselt seadise juurde tagasi, ja televisiooni-ekraanil võib tähele panna pilti allmaailmast.

Veel kaua käis direktor mööda tühja instiltuuti. Ta meenutas väejuhti, kes öösel positsioonide asetust ja magavaid võitlejaid üle vaatab. Homme ilmub väejuht vägede keskele.

Täna aga, pimeduse katte all, hulgub ta, andudes mõtisklustele ja valmistades tulevaste kuulsate tegude plaane.

Viimaseks kohaks, kuhu direktor sisse astus, oli insener Trubnini konstrueerimisbüroo. Ettevaatlikult kummardus ta joonestuslaudade kohal. Mõnikord võttis ta pliiatsi ja tegi knopkadega kinnitatud paksule paberile peenilkese kirjaga märkmeid. Need märkmed, alati väga asjalikud, tekitavad sageli hämmastust konstruktoreis, kes kohe ei taipa, kelle poolt need on tehtud.

Ühe laua juures jäi direktor pikemaks ajaks peatuma.

Ta istus toolile ja võttis, paberilehe, mis sattus ta kätte jooniste vahelt. ülal seisis kalligraafilise käekirjaga kirjutatud suur pealkiri, millel polnud mingit seost geoloogilise luure tehnilkaga: «Virmaliste helgis» (Poeem). .

Direktor ei pööranud autori ninlele tähelepanu. Ta luges läbi ainult pealkirja ja mõned algusread.

«Vaat sulle! Töö ajal! Trubninil on õigus. .. Täiesti lubamatu!» ürtles Gremjakin nördinult ja pani

paberi oma kohale.
Tagasi läks ta kiiresti.
«Keda meile saadetakse? Korralagedus...» pomises direktor käigul.
Trepil kohtas ta ülesminevat korrapidaja-valvurit Panfjorõtšit.
«Kas korralagedus tuleohutuse mõttes, Konstantin Grigorjevitš?» küsis valvur möödaminevalt direktorilt.
«Miks tuleohutuse mõttes? Kes sulle seda ütles?» lausus direktor seisatades Panfjorõtši ees.
«Vahest saan millegagi aidata, Konstantin Grigorjevitš?»
«Tänan, Panfjorõtš, sinu abi pole siin vaja,» vastas Gremjakin ja läks edasi.
Varsti ilmus ta parteikomitee ruumidesse.
«Korralagedus...» oli ta esimene sõna. «Meie inimesed tegelevad mänguasjadega...»
«Kõigepealt lükka uks koomale,» ütles Batja rahulikult, tõustes toolilt. «Kes sinu arvates mänguasjadega tegeleb . . .?»

KUUES PEATÜKK

«Tuletan teile meelde, Oleg Nikolajevitš, et kirjandusõhtu algab täna kell pool kaheksa. Te lubasite osa võtta. . .» pöördus Katuškin Krõmovi poole, nähes, et see valmistub lahkumiseks.

«Hästi, ma tulen. Minu arvates räägite sellest juba kolmandat korda,» vastas insener hajameelselt. Ruumist väljudes suundus Oleg Nikolajevitš instituudi naaberhoonesse. .

Sadas jämedat vihma. Lõõtsus külm puhanuline tuul. See tugevdas veel rohkem meelepahatunnet, mis oli vallanud Krõmovi pärast äsjast jutuajamist insener Trubniniga.

Trubnini kuivus ja tema eitav suhtumine uue geoloogilise masina projekti jätsid Krõmovi hinge ebameeldiva sette. Trubnin ei uskunud uue masina reaalsusse. Krõmovi projekt näis talle liiga julgena, peaaegu fantastilisena. Oma umbusku põhjendas ta terve rea matemaatiliste tõestustega, mis olid, tõsi küll, väga vaieldavad ja üpris keerulised.
Kuid mitte matemaatilised tõestused ei viinud Krõmovi segadusse. Neile võis ta vastu seada omad, ka keerulised, kuid väga veenvad. Kõige ebameeldivam oli Trubnini liiga ettevaatlik suhtumine tehnilistesse ideedesse, mis erinesid üldtunnustatud seisukohtadest.
Trubninit peeti ületamah1iks spetsialistiks igasuguste tehnikas tuntud geoloogiliste mehhanismide viimistlemise alal.
Tema konstrueerimisbüroost välja lastud masin paistis tavaliselt silma suure vastupidavuse poolest ja sooritas hästi katsed kõige raskernais tingimusis. Kuid praktikas veel läbiproovimataideedesse suhtus Trubnin umbusklikult.
«Peavad ju tehnikas ilmuma uued, veel mitte kellegi poolt uuritud teed?» rääkis Krõmov oma ülemusele.
«Peavad.»
«Aga miks siis teie nii külmalt suhtute neisse, nimetate neid «fanfaasiateks.»?!»
«Kõigepealt ei suhtu ma «külmalt»,» vastas Trubnin. «Nii näib teile... Ma lihtsalt pole kindel, et teie projekt eluõiguse võidab. Ma ei saa kõige vastu korrraga huvi tunda. Hästi töötab vaid see, kes end ei killusta, kes tervenisti ning lõpuni annab oma jõu ühele asjale. Teie aga, niipalju kui mul teada, pole seadnud oma eesmärgiks tegelda ainult projektiga.» .
. «Ma ei mõista teid. .. Kust teie seda teate?»

«Teietaolised loomused, kes kalduvad luulelendude poole, süttivad kergesti igasugustest ideedest ega – andestage mulle - vii neid alati lõpuni...»

Kuigi Trubnin, nähtavasti aru saades, et teeb noorele insenerile ülekohut, seejärel oma tooni pehmendas, lahkus Krõmov veidi halvas tujus.

Ta oli niivõrd oma mõtteist haaratud, et ei pööranud tähelepanu väikesele inimgrupile, kes oli vihmast hoolimata kogunenud seinale kleebitud kuulutuse juurde. Kuulutuse juures seisjad, kellede seas oli ka mehaanik Gorškov, aga saatsid teda pilkudega, täis uudishimu.

«Tema ise,» teatas Gorškov. «Ma olen temaga tuttav.»

«On ta uhke? Miks ta meist möödudes kõrvale pöördus. . .?» küsis mehaanrkult kõrvalseisev pikk mees.

«Arutate aga teie imelikult. . .» vastas Gorškov torisevalt.

«Võib-olla tegeleb ta tähtsate mõtetega, tal pole meie jaoks aega. . .»

Uustulnukale jättis Gorškovi torisemine sageli ebameeldiva mulje. Kuid kaastöölised, kes Panteleimon Jevsejevitši kaua aastaid tundsid, teadsid, et ta on pehme ja osavõtlik inimene. Toriseda aga armastas ta «korra pärast», et teda selgrootuks ei peetaks.

«Oleks hea korraldada huvitava astronoomia õhtu,» jätkas vahepeal Gorškov. «Miks sel aastal seda kordagi pole olnud? See pole õige asi. . .»

Kuid mehaaniku ettepanek ei kutsunud tema jutukaaslastes vaimustust esile, ja tema, veel rohkem mossis,. süvenes kuulutuse vaatlemisse.

Seal oli kirja pandud:

«Täna toimub Geoloogilise Luure Tehnika Instituudi klubis kirjandusõhtu.
Luuletaja OLEG KRÕMOV kannab oma luuletusi ette.
Uute luuletustega esinevad ka kohalikud luuletajad:
A. Galunovski, V. Katuškin, G. Petrjak ja K. Tomilin.
Pärast ettekandeid on üksikasjaline arutelu Oleg Krõmovi osavõtul.
Algus kell 19.30.»

Vahepeal trepist üles läinud ja läbinud pika koridori, jõudis Oleg Nikolajevitš ukse ette, pealkirjaga:

Elektrilise Luure Konstrueerimisbüroo.

28

Siin pidi ta kohtuma insener Tsessarskiga, kellele direktor, samuti nagu Trubninile, oli teinud ülesandeks noore leiduri projektiga tutvuda. Krõmov avab ukse.

«lmestusväärne!» kuuldub saalist kõlav tenor. «Imehästi! See on kang!I Kuid mis siin räälkida! Te olete selle väga hästi arvutanud! Vahest veel tsipake ümardada.. õige veidi, vaat siit. . Pavel Pavlovitš, hei, Pavel Pavlovitš! Noh, tulge ometi, kullake, siia! Te ainult vaadake!»

Pavel Pavlovitš Tšibissov, hallipäine pikk ja kõhetu konstruktor, tõuseb oma kohalt ja läheneb aeglaselt lüheldasele liikuvale mehele, roosa, peaaegu ümmarguse näoga. See on konstrueerimisbüroo juhataja Modest Nikandrovitš Tsessarski.

« Vaat siin märkige ka tolerantsid,» ütleb Tsessarski, tehes joonisele märkmeid.

Jättes konstruktoreid tolerantside suhtes kokku leppima, ruttab Modest Nikandrovitš saali teise otsa.

«Kuidas teil lood on, kullake? Lubage pilku heita... Päris korralik äilke! Ja vihm! Tõesti tore vihm!»

Tsessarski uus jutukaaslane pöörab pea laia akna poole ja vaatab vilksamisi ojadele, mis tuhmunud aknaruute pesevad.

«Vaat umbes niisugune ilm oli siis, kui ministri juuresolekuI aparaati «DC-37» proovisime,» räägib konstrueerimisbüroo juhataja, veidi hääa madaldades.

See aparaat, määratud raudteeröobaste varjatud mõrade ja tühikute avastamiseks, on välja töötatud insener Tsessarski poolt ja sai omal ajal väga kõrge hinnangu osarliseks.

«Pean teile ütlema,» jätkab Modest Nikandrovitš, «allmaa-ultrahelilokaaitor leiab sama sooja vastuvõtu kui seadis «DC-37». Te. ainult mõtelge. . .»
Tsessarski nihutab endale mõned suured joonestuspaberi rullid lähemale ja hakkab neid ettevaatlikult lahti pöörama.
Äike tugevneb. konstrueerimisbüroo avaras ruumis läheb kiiresti pimedaks. Alatihti kuuldub kõuekärgatusi, mille tagajärjel aknaklaasid klirisevad. .
«Noh. ..» alustab Tsessarski, vaadeldes tähelepanelikult jooniseid. «Võtame kas või selle sõlme. Missugused kahtlused võivad siin tekkida? Kinnitan teile, mitte mingisugused! Ülekandesüsteem on läbi kontrollitud. See osa samuti. .. Oo! Teil on kere detailid juba valmis! Ainult

lubage. .. lubage... Kas te pole selle raami liiga kitsa teinud?»
Modest Nikandrovitši näole ilmuvad mõned väikesed kortsud. Ta vaatab murelikult joonise peale, liigutades hääletult huuli. Kuid see kestab vaid mõned sekundid. Tema nägu omandab uuesti rõõmsa ilme.
«Ah, andestage!» hüüab ta. «Ma ei pööranud tähelepanu allmärkusele. Nojah! Muidugi, kõik on õige! Veel kord palun andestada...»
Kõnelejatele läheneb mehaanik Utotškin.
«Kostja, kui hea, et te tulite! Ja mina just tahtsin teile järele saata. Kõige järgi on näha, et detail, mille te pidite kokku panema, on juba valmis. Eks ole?»
«Pole veel valmis, Modest Nikandrovitš. Püüan täita teie korralduse kahe tunni pärast. Siin ootab teid insener Krõmov. Ma tulin teile teatama. . .»
«Krõmov?»
«Nojah! Uus insener:»
«Ebahariliku projekti küsimuses. . . Täiesti õige!»
Tsessarski vabandab ennast konstruktori ees, kellega ta oli äsja jutelnud, ja suundub välisukse poole.
«Väga rõõmustav teiega tuttavaks saada! Astuge edasi, palun. .. astuge edasi,» ütleb ta Krõmovile, kutsudes teda oma kabinetti. «Tundke ennast nagu kodus. Ma ootan teid ju ammu! Istuge, palun. . .»
Tsessarski askeldab, sorib paberite mappe.
«Siin on teie projekt. . .» . .
«Modest Nikandrovitš! Lubage minul endal teile seletada. . .» alustab Krõmov, nihutades oma tugitooli kirjutuslauale lähemale.
«Muidugi, muidugi, Oleg Nikolajevitš! Ma kuulan teid kogu hingega. See on ju nii huvitav! Ma ainult võtan puhta paberilehe.»
Tsessarski võtab pintsaku taskust täitesulepea ja kortsutab kergelt kulmu.
«Häda on mul sulepeadega. Lausa. õnnetus! Hiljuti kingiti mulle suurepärane täitesulepea, kodumaine kaup.
Ja kujutage endale ette - kaotasin ära! Aga oli oivaline sulepea! Imetaoline! Nüüd tuleb kirjutada vanaga...
Niisiis, ma kuulan teid. . .»
Pärast kõnelust Trubniniga oli Krõmovil meeldiv vestelda Tsessarskiga. See inimene oli nii võluv, et hing läks kohe kergemaks. Oleg Nikolajevitšile näis isegi, et kui ka

Tsessarsiki tunnistab tema projekti kõlbmatuks, lahkub ta siit siiski mitte liiga solvununa.
Kuid Tsessarski ei tunnistanud projekti kõlbmatuks. Ta oli sellest vaimustatud, imetles selle erakordsust. Modest Nikandrovitši hämmeldas ainult üks asjaolu.

«Imelik!» rääkis ta. «Imelik, et selletaolisi masinaid ei ehitata välismaal. Näete. . . katseid muidugi on olnud, kuid minu teada on need lõppenud ebaõnnestumisega. Lõppude lõpuks pole see tähtis. Minu abi avaldub teie kavatsetava masina varustamises allmaa-ultrahelilokaatoriga. Nii saan ma teist aru?»
Modest Nikandrovitš kord hakkas rääkima hoopis kõrvalistest asjadest, kord pöördus uuesti tagasi projekti juurde.
Aeg möödus tähelepandamatult. Kõuekärgatused kostsid nüüd kaugelt.
«Vihma valab nagu oavarrest...» jutustas Tsessarski,.. mängides täitesulepeaga. «Vaadake, et te ära ei külmetu - ütlen ma ministrile. Tema aga - mõtelge ometi! – ei pööra sellele mingit tähelepanu! Astub autost välja ja otse minu seadise proovimise kohale, raudteetammi juurde.»
Krõmov kuulas ilmse huviga inseneri jutustust juhtumist, mis oli toonud viimasele suure kuulsuse. . «Mul on alati rõõm teid näha. Astuge sisse, palun... Abistan teid, kuidas suudan.. .» rääkis Tsessarski hüvastijätul, saates Krõmovi ukseni.

SEITSMES PEATÜKK

Lahkunud insener Tsessarski konstrueerimisbüroost, suundus Krõmov direktori juurde. Temaga kokkusaamine oli määratud juba hommikul.
Ooteruumis astus Krõmovi juurde mustade käharate juustega noormees.
«Lubage tuttavaks saada...» ütles ta rõõmsalt naeratades. «Minu nimi on Petrjak, arveametnik tootmisosakonnast.»
«Insener Krõmov...» Oleg Nikolajevitš ulatab arveametnikule käe.
«Noh, kuidas meie instituut on?»
«Mulle siin meeldib,» vastas Krõmov, meenutades oma vestlust Tsessarskiga. . «Meil on toredad poisid,» jätkas Petrjak. «Te leiate siin

niisuguseid inimesi, keda oma edaspidises töös kujude kallal vajate.»
«Milleks ma neid vajan?» imestas Krõmov.
«Kün te ise näete! Me tahame teid ühiskondlikku töösse selle sõna kõige laiemas mõttes kaasa tõmmata.»
«Kuivõrd mul oskust jätkub, ma tingimata rakendun ühiskondlikku töösse. Las ma ainult veidi kodunen.»
«Meie noorsoo seas omandate te suure autoriteedi. Niisugused inimesed nagu teie on alati oodatud külalised...
Noh, kas olete esinemiseks valmis? Katuškin rääkis mulle, et kõik on korras. . .»
Krõmov ei teadnud, et nad räägivad erinevat keelt.
Kuulutust kirjandusõhtu kohta, kus ta pidi esinema luuletustega, polnud ta näinud ega võinud ette näha lähenevat skandaali. Oleg Nikolajevitš jälgis vähe luulet ega olnud kuulnud luuletajast-nimekaimust, kes kandis pealegi tema ees- ja isanime. Seepärast arvas Krõmov, et juttu on tema eelseisvast kokkusaamisest direktoriga.
«Kuid see vestlus tuleb, õieti öelda, üldistes joontes,» lausus ta mõtlikult.
«Siiski, väga huvitav! Meil on siin vähe neid, kes sellest asjast midagi taipavad,» väitis Petrjak otsustavalt.
«Kuidas nii? Aga insener Tsessarski? Ma äsja rääkisin temaga. Lõpuks insener Trubnin . . .»
Nüüd oli Petrjaki kord imestada. Ta kuulis esimest korda, et Trubnin on huvitatud luulest.
«Kuidas Katuškin teie arvates on? Kas temast saab asja?» küsis uuesti Petrjak. «Te teate, temaga on

päris häda! Noormees ei armasta oma tööd: Nüüd on kogu lootus teil. . .»
«Minul?!»
«Noh muidugi! Me kõik ootame, et te teda aitate...»
«Jah. .. tõesti, Katuškinit peab abistama...» pomises Krõmov. «Tuleb abistada, ja ma abistan teda,» lõpetas ta kindlalt
«Vaat kui tore!» hüüdis Petrjak rõõmsalt, surudes Krõmovi kätt. «Ma annangi talle nõnda edasi. Jah, vaat mis veel! Meil on Katuškini-taolisi :poisse. Muidugi, kõigiga korraga on teil raske töötada, kuid aja jooksul... nende :kasvu mõttes, nii-öelda, tuleb ka abistada. Te mõistate mind?»
«ÜIdiselt mõistan. Ainult te panete minu peale küll liiga suuri lootusi . . .»

32

Krõmov tahtis veel midagi ütelda, kuid sel ajal tegi Niina Leontjevna talle ettepaneku astuda direktori kabinetti.
«Pärast räägime teiega sellest üksikasjalisemalt...» lubas ta, jättes arveametnikuga jumalaga.

*«Konstantin Grigorjevitš, ma tulin, et läbi rääkida vajaduse üle asuda võimalikult kiiresti masina mudeli ehitamisele,» algas Krõmov direktorit tervitades. «Siin on üldine kuju. Esimene mudel tuleks minu arvates ehitada väike.»
Oleg Nikolajevitš laotas joonised lauale. .
Direktor nihutas nad kiire liigutusega enda poole ja hakkas tähelepanelikult vaatlema.
«Öelge, palun. . . kas te kavatsete tegelda selle küsimusega tõsiselt või on see hetkeline innustus?» küsis ta äkiki, rõhutades sõna «hetkeline».
«Muidugi tõsiselt!»
«Hm-mm . . .»
Tekkis vaikus.
«Vaadake. ..» jätkas Gremjakin. «Säärase masina põhimõte on nii ebatavaline. Ma ei taha ütelda, et selles täiesti uues põhimõttes peituks mingi ekslik idee. Ei! Ma usun, et ine võime teostada isegi idee, mis näib praegusel momendil fantastilisena. Mitte selles ei seisa küsimus. Küsimus on inimeses, kes hakkab võitlema idee teostamise eest. Mõistate, võitlema, ületama tuhat takistust. Kas te olete selleks võimeline?»
«Kuidas veel!»
«Aga mina ei ole täiesti kindel.. . Teie poolt esildatava masina realiseerimiseks on tarvis raudset tahet ja.. . sihikindlust. Mõistate? Si-hi-kind-lust... Inimene peab pühendama enese täielikult sellele asjale, võib-olla kauemaks kui paariks aastaks. Teie aga. . . mulle näib, olete otsustanud tegelda masina projektiga muuseas, paralleelselt teise asjaga, mida te juba harrastate suure innuga. . .»
«Ma ei mõista teid. . .» alustas Krõmov.
«Oodake. Kohe mõistate. Meie instituudis töödeldakse kümneid masinaid. Kõik nad on maale vajalikud nagu õhk. .. Enne kui asuda veel ühe masina juurde, võtta see nii-öelda tootmisplaani, mille täitmise eest meie kõik vastutame, pean ma kaaIuma kõiki asjaolusid. Tuleb mõtelda, kellele usaldada projekti teostamine.»

33

Direktor vaatas Krõmovi otsa. Ta nägi, .et tema ees istuv insener kuulab teda imestusest poolavatud suuga.
«Ma ei ütle, et me teie projekti ei teosta. Masina mudelit hakkame ehitama, hoolimata selle ebatavalisusest ja vaieldavusest. Kuid kahjuks oleme praegusel momendil sunnitud projekti väljatöötamise edasi lükkama...»

Krõmov tõusis aeglaselt oma kohalt.
«Istuge, istuge... Solvuda ei tarvitse: instituut on ülekoormatud. Neil päevil sain ma keskusest telegraafilise korralduse forsseerida tööd kiir-šahtipuurimismasina lõpetamiseks. Mul tuleb mõned tööd seisma panna, selleks et inimesi üle viia ja seadmeid selle ülesande täitmiseks vabastada. .. Näete, missugune olukord!»
Krõmov istus uuesti niisama aeglaselt, nagu oli tõusnud. Kõik kuuldu oli taIle täielikuks ootamatuseks. .
«Noh! Juba lasksitegi pea norgu! Kuidas te siis mõtlete projekti teostamise eest võidelda, kui kohe julguse kaotate!» ütles direktor juba leebemalt. «Kui lõpetame töö šahtipuurimismasina kallal, asume teie leiutise juurde. Inimesi pole! Vähe inimesi.. .!» lõpetas ta.
Krõmov hakkas vaikides oma jooniseid laualt ära korjama. Ta käed värisesid natuke, laialipillatud paberid aga nagu kiuste ei tahtnud kaante vahele mahtuda.
«Palun, ärge meelt heitke!» püüdis Gremjakin teda veel kord rahustada. «Teie, luuletajad, olete nähtavasti kõik niisugused kannatamatud... Ei, Oleg Nikolajevitš, see pole mitte värsside kirjutamine. Tehnika nõuab pidevat ja visa tööd. Muide... Ma tahtsin teilt küsida, kas te leiate sobiva olevat kirjutada värsse töö ajal...»
Krõmov heitis direktorile imestunud pilgu.
«Milliseid värsse? Ma ei mõista teid. . .» lausus ta sülge neelates.
«Ma nägin teie joonestuslaual luuletusi.»
«Need pole minu omad. . .» ütles Oleg Nikolajevitš segaduses.
«KeIle siis?»
Krõmov vaikis. Talle meenus luuletus, mille ta oli täna avastanud paberite seas joonestuslaual, ja ta otsustas, et pole ilus Katuškinit reeta.
«Jah, Oleg Nikolajevitš. Kunsti ja tehnika vahel on teatav vahe. Ühist nende vahel on vaid niipalju, et. nii ühel kui teisel juhul on tarvilik sihikindlus. . . Ärge nukrutsege

ega olge pahane. . .» hüüdis direktor Krõmovile järele, kui see juba uksele lähenes.
«Kurat võtaks Katuškinit!» mõtles leiutaja. «See kõik juhtus tema totrate salmide pärast.»
Erutatud jutuajamisest, ei märganud ta direktori kabinetti astuvat Batjat ja läks mööda, vastamata tema tervitusele.
«Mis eest sa ta läbi võtsid?» küsis Batja murelikult, tugitoolis istet võttes.
«Näib, et natuke... üle rabasin...» vastas. Gremjakin kohmetult.
«Asjata. Täna esineb ta klubis oma luuletustega.»
«Jah. .. näib, et tõesti asjata... Aga teisest küljest - miks ta kirjutab, värsse töö ajal!»

Klubi lava mööda, laialt kätega vehkides, liigub Katuškin.
Viimased ettevalmistused jõuavad lõpule.
Juba on kohale asetatud ja kaetud punase kaleviga pikk laud, seinale on riputatud suur Puškini pilt.
«Millal lõpuks tuuakse karavin veega!» närvitseb konstruktor. «Vasja! Vasja!» hüüab ta ja kihutab trepist alla, garderoobi.
Saalist kostab juba õhtule tulijate hääli.
«Mingit sissejuhatavat sõnavõttu pole vaja,» väidab keegi.
«Ei! Tingimata peab midagi ütlema!»
«Seda muidugi...»
«Kus on Vasja?!! Ma ei saa nii, seltsimehed! Kuhu ta on kadunud?» on kuulda Katuškini häält, kes on uuesti maruna lavale tormanud.
«Ah jäta sa oma Vasja rahule! Parem ütle, miks seni pole Krõmovi.»
«Aeg on tõesti hiline,» tähendab Jermolov kella vaadates.

«Seltsimees Katuškin! Miks ei ole Oleg Nikolajevitši?
Vahest tuleks talle järele saata? Ta on siiski uus inimene . . .»
«Juba ammu saadeti. Terve delegatsioon läks.»
Varsti tõusis õhtu korraldajate rahutus kõige kõrgema piirini. Krõmovi järele saadetud inimesed tulid tagasi ja teatasid, et teda pole mitte kusagil.
«Seletage mulle mõistlikult,» pöördus Katuškini poole

35
Jermolov, kes Krõmovi puudumise pärast tõsiselt rahutu oli, «kas te leppisite temaga kokku. Kas ta andis nõusoleku esinemiseks?»
«Täna olen talle kolm korda õhtut meelde tuletanud! Kuigi. . . peab tunnistama...» alustas konstruktor kohmetult, «kindla nõusoleku sain ainult osavõtuks arutusest.
Arvestades tema tagasihoidlikkust ei nõudnud ma rohkemat. Niikuinii paluvad koosolijad teda luuletustega esineda.»
«Poolteist tundi tagasi rääkisin ma temaga direktori ooteruumis,» segas end jutlemisse Petrjak. «Küsisin, kas ta on esinemiseks valmis. Tõsi küll, ta hoiatas, et «vestlus tuleb üldistes joontes», kuid sellest, et ei saa ilmuda, ei rääkinud ta midagi.»
«Oh teie. ..! Or-ga-ni-see-ri-jad.. .!» venitas Jermolov.
«Ei leppinud kokku, nagu kord ja kohus, ajasite segi. Vastutustundetu töö, seltsimehed... Mul on häbi teie pärast.»
Vahepeal saali kogunenud inimeste jutukõmin aina tugevnes. Raske eesriie, otsekui nende häälte survel, hõljus kannatamatult.

Krõmov lahkus direktori kabinetist solvunult.
«Oleme sunnitud projekti väljatöötamise edasi lükkama,» meenusid talle direktori sõnad.
Oleg Nikolajevitš sammus koridori mööda, kramplikult surudes mappi käes. Tüütult valjuna tundus talle omade sammude kõla, mis kajastus õlivärviga kaetud koridori seintelt.
«Aga mis teiega on? Ärgake lõpuks!»
Krõmov peatus. Teda hoiab käest Zoja Vladimirovna. «Millestki ei saa ma aru... Te sundisite mind sõna tõsises mõttes enda järel jooksma! See pole mitte ainult
hajameelsus. .. Te olete millegipärast erutatud. . .?»
«Ei, ei... Mitte midagi. ..» pomiseb Krõmov, püüdes kätt vabastada. «Ma olen tõesti mõnikord hajameelne . . .»
«Te arvatavasti mõtlete eelseisva esinemise üle?»
«Millise esinemise üle? Te vabandage mind... mul on väga kiire.»
«Millestki ei saa aru. Väga imelik. . .» Semjonova vaatas imestusega kiiresti eemalduvale insenerile järele.
Seisnud mõned minutid ja nähtavasti mingile otsusele jõudnud, järgnes ta Krõmovile.

36
Krõmov suundus parki. Vihm oli ammu lakanud. Õhtune päike tungis läbi tuulest. aetavate pilveriismete. Varsti ümbritsesid Krõmovi igast küljest rohelised oksad, mis niiskusest veel läikisid. Ta otsis üles pargi sügavuses asetseva pingi ja, istunud sellele, laskis mõtteisse süvenenult pea jooniste mapi kohale longu.
Mõtted liikusid kiiresti, üks teise järel.
Oleg Nikolajevitšile meenus insener Katuškin ja tema tungiv nõudmine lugeda talle ette «oma luuletusi». Luulest rääkis millegipärast Trubnin, inimene, kes ei armasta kunsti. Ja lõpuks direktor... Kõik see oli arusaamatu ja imelik.
Kaua istus Krõmov, arutades oma peas läbi mitmesuguseid oletusi. Päike laskus horisondile ja

liivasele puiesteele langesid puude varjud.
Vähehaaval hakkas kerge haavumise tunne kaduma. Seda asendas teine, mis kasvas hinges kiiresti nagu torm.
«Tuleb võidelda...» mõtles Krõmov. «Üritada projekti teostamist - see on minu kohus. Ühiskondlik kohus. Milleks siin solvumine!»
Ta tõstis pea, naeratas ja tundis ootamatult kergendust. Äkki näis talle, et üsna lähedal liikusid oksad.
Ta ei eksinud. Põõsaste tagant tuli välja Semjonova. «Palun väga mulle andestada,» lausus ta, lähenedes pingile. «Pole just väga ilus teisi jälgida, kuid te käitusite võõrastavalt. .. Ma lihtsalt kartsin teid üksi jätta.»
Semjonova ilmumine rõõmustas Krõmovi.
«Istuge, Zoja Vladimirovna. Väga rõõmustav, et te siia tulite. Ma nähtavasti käitusin tõepoolest...»
Krõmov ei lõpetanud lauset ja jäi vait, justkui mitte teades, mi.da edasi öelda.
«Teiega on midagi korrast ära. Kui ma võiksin arvestada teie avameelsust, siis, kinnitan teile. ..» alustas Semjonova ega lõpetanud samuti.
Mõni aeg istusid nad vaikides.
«Öelge,» katkestas viimaks vaikuse Zoja Vladimirovna, «kas te väga armastate luulet?»
«Millestki ei saa aru,» pomises Krgmov. «Just nagu oleksite kokku rääkinud! Mispärast teid kõiki huvitab luule, kunst. ..? Mida te minult tahate? Kõige enam maailmas armastan ma tehnikat! Mõistate - tehnikat! Tehnika on minu kunst ja minu luule... Ma armastan teda õieti, romantiliselt, sügavalt...»

37

Semjonova vaatas imestusega kõnelejale otsa, püüdes midagi ütelda, kuid see ei lasknud tal ühtki sõna vahele rääkida.
«Minu mälestused lapsepõlvest on seotud nimelt tehnikaga!» jätkas Krõmov ärritatult. «Vaat lähen emaga linnatänavat mööda. Sõidab mööda auto - tol ajal oli see harulduseks. .. Mind valdab ärevus. Ma jälgin eemalduvat autot. Häda emale, kui rikke tõttu peatub mootorratas. Mind ei saa selle juurest ära kiskuda. Ma seisan, vaadeldes seda igast küljest, jälgin seda parandava inimese iga liigutust . .. Mäletan oma insenerist onu. Mulle .oli pidupäev, kui ta meile tuli. Onu näis mulle ebatavalise inimesena. Ema rääkis, et ta ehitab masinaid... Onu vibutab kätt, kujutades niiviisi mootori kepsu. Ta püüab mulle seletada masina töö põhimõtteid. Ta rusikas joonestab ringi, ja ma näen: onu tiirutab käega nähtamatut väntvõlli. Mul süda peksab. Tore masin tuhandete pisiosadega, mis on joonistatud minu fantaasia poolt, muutub tunnetatavaks, reaalseks. .. Seejärel unetu öö. Hommikul peab väike kolme rattaga jalgratas muutuma isesõitvaks kalessiks. Ma arvasin, et jalgratta rattad hakkavad lakkamatult liikuma, kui pedaalidele kinnitada nööriga madratsi vedrud. Siis kisub üks vedru kokku tõmbudes pedaali ja tõmbab pingule teise, vedru, mis on seotud teise pedaali külge. Nii tõmbavad nad teineteist, pannes seejuures ratta liikuma. Ma nägin ennast juba isesõitval jalgrattal, mis kõigi poisijõmpsikate imestuseks kihutab asfalttrotuaari mööda. Mind ootas pettumus. Sel ajal ma veel ei teadnud, et tegelen igavese jõumasina leiutamisega...»
Krõmov jäi vait ja, toetades pea kätele, vajus sügavaisse mõtteisse.
«Oleg Nikolajevitš,» lausus Semjonova vaikselt, «mis arvamusel te Trubninist olete?»
«Noh, kuidas teile öelda? Ta on silmapaistev spetsialist. . .» vastas Krõmov ebamääraselt, pead tõstmata.
«Vaat mida ma tahtsin teilt küsida.» alustas Zoja Vladimirovna uuesti. «Trubnin hakkas mind huvitama meie tutvuse esimestest päevadest peale. Õigemini mitte niivõrd tema ise kui temasarnased inimesed. Ma pean silmas insenere, kes .on sulgunud oma kitsa eriala iringi, kes ei armasta loodust, kunsti ja koguni. . . peavad patuks nende vastu huvi tunda. Sääraseid inimesi meil kahjuks veel on.»
«Jah, Trubnin on just niisugune,» kinnitas Krõmov.

38
«Mulle näib, et need inimesed ei või olla täisväärtuslikud töötajad.»
«Olen teiega ühel arvamusel,» tähendas Krõmov elavnedes.
«Mul on tulnud palju vaielda Trubniniga. Ma seadsin endale ülesandeks tõestada talle, et ta eksib. Ta on ju suurepärane spetsialist, kuid ta võiks töötada veel paremini. Aidake mind selles asjas!»
Oleg Nikolajevitš pööras pea oma jutukaaslase poole ja vaatas talle nõutu pilguga otsa.
Eemalt oli kuulda erutatud hääli. Mõne silmapilgu pärast nägigi Krõmov enda ees Katuškinit ja Kostja Utotškini.
«Oleg Nikolajevitš! Mis te ometi teete? Saal on tulvil täis. .. Teid oodatakse!» ütles Katuškin, kiirest jooksust hingeldades.
«Kes mind ootab?» küsis Krõmov imestuilult.
«Kõik ootavad! Te olete vististi unustanud kirjandusõhtu? Instituudi piirkonnas on mes kleebitud kaheksa müürilehte .. Algus kell seitse kolmkümmend, praegu on aga juba üheksa..»
«Jah, Oleg Nikolajevitš, kõik oütavad. Suure vaevaga leidsime teid üles,» kinnitas Utotškin.
«Ma lihtsalt ei söandanud teile meelde tuletada. . .» lisas vahele Semjonova.
«Ma. olen muidugi teie ees natuke süüdi. ..» jätkas Katuškin peaaegu nuttes. «Te lubasite arutelust osa võtta, mina aga lisasin afišis, et teie loete ka .oma luuletusi. Kas te pole afišši näinud?»
Krõmov, täiesti segadusse viidud, viis pilgu Katuškinilt Utotškinile, Utotškinilt Semjonovale.
«Mingem, Oleg Nikolajevitš,» palus Katuškin haledalt. «Kujutlege, milline skandaal tekib, kui te ei tule. Kõik arvavad, et te olete uhke, ja süüdlaseks kõiges osutun mina. .. Lugege lihtsalt ette mõned luuletused. Kas või ajakirja «Vapra Töö Eest» viimaseist numbreist. Ma võtsin need kaasa.»
Alles nüüd märkas Krõmov Katuškini käes ajakirjade pakki. Ta hakkas äkki aimama, milles asi seisab.
«Millised luuletused? Näidake...» Ta sirutas käe ajakirjade järele.
«Siin nad on. See on üks paremaid,» pomises Katuškin, avades paksu köitmata raamatu.

39

Alles nüüd sai Krõmovile paljugi selgeks. Ta nägi luuletuse pealkirja ees oma ees- ja perekonnanime, trükituna suurte tähtedega.
«Või nii...» alustas Oleg Nikolajevitš, venitades sõnu ja vaadates Katuškini otsa peaaegu vihavaenuga. «Arusaadav! Ja teie... korraldasite õhtu kokku rääkimata...» Krõmov takerdus, tõmbas hinge ja lisas, «kokku rääkimata luuletajaga!»
«Mingem, Oleg Nikolajevitš . . . Mingem!» rääkis Katuškin anuva häälega. «Mina olen teie ees süüdi. Kuid publik ju ootab!»
«Tõepoolest piinlik!» segas Kostja vahele. «Rahvas on koos. . .»
Mõne sekundi vaatas Krõmov liikumatult mingisse ebamäärasesse punkti. Julge otsus küpses tema peas. Käed surusid kramplikult kõva mappi masina joonistega.
«Hästi/» ütles ta kõlatult ja. tõusis pingilt. «Mingem.»

KAHEKSAS PEATÜKK

Aplausi saatel ilmus Krõmov lavale ja jäi seisma rambi lähedal.
«Seitsimehed . ..» ütles ta kõhklevalt, kohmetuna saalist kostvast mesilaspere sumina taolisest vestluskõminast.
Külgprožektorite ja kulissidetaguste sofittide valgus pimestas teda täielikult ja seepärast näisid kuulajate pead mähituina kergesse suitsloori.

«Seltsimehed!» korda s Krõmov valjemini ja jäi jälle vait.
Oleg Nikolajevitši käitumine tekitas mõnesugust arusaamatust õhtu korraldajais, kuid küpsevast skandaalist polnud kellelgi veel aimu. Presiidiumi laua taga istusid kohalikud poeedid, eesotsas Katuškiniga.
Saal valmistus kuulama.
Kuid Krõmov käitus veidralt, ilmselt rikkudes koosolijatel kujutlust poeedist kui mõtte valitsejast, kes kergesti alistab endale auditooriumi. Ta seisis ähmi täis, paksu mappi käest kätte vahetades.
«Seltsimehed!» ütles Oleg Nikolajevitš kolmandat korda. «Kui kõnelda tänapäeva luulest... Ma pean silmas meie tööd. . . ja.meie koos teiega. ..» alustas ta segaselt.
Presiidiumi laua taga hakkas oma kohal kihelema Katuškini, kramplikult naabri käest :kinni haarates.

«Kas ei saaks kõnelda lihtsamini! See pole loeng astronoomiast!» kuuldus saalist Gorškovi rahulolematu hääl.
Otsides silmadega inimest, kes vahele hüüdis, nägi Krõmov Trubnini ja Semjonovat, kes istusid teises reas. Zoja Vladimirovna nägu väljendas pinevust. Ta oii kogu kehaga ettepoole kaldunud ja vaatas tähelepaneliku!t, sügava erutuse ilmega, lavale. Trubnin, vastupidi, vaatas hajameelselt enda ümber ükskõikse pilguga.
«Kõigepealt tahan teatada, et ma ei ole see inimene, kelleks te mind peate,» ütles Krõmov kindla häälega.
Saalis jäi vaikseks. .
«Palju räägitakse meil tänapäeva kunstist: kirjandusest, muusikast, maalikunstist ja skulptuurist. Kuid harva võib kuulda luulest tehnikas, loominguliste otsingute hingestatud romantikast uute masinate konstrueerimiseI... Meie seas on inimesi, kes arvavad, et teadus ja tehnika ei vaja kõrget luuleindu!» lausus Krõmov müristava häälega, tehes sammu ettepoole. «Aga see pole õige! Ma tõestan!»
Presiidiumi laua tagant tõusis kahvatu Katuškin.
«Ausalt töötavad ladujd ja teised trükitöölised...» jätkas Krõmov juba, rahulikumalt. «Nad teevad suurt tööd. Ainult tänu nendele iimuvad raamatud. Kuid trükitöölistel tuleks pidevalt trükkida üht ning sama, kui kaoksid kirjanikud. Ausalt töötab mitmetuhandeline inseneride armee, kes ehitab kõiksuguseid masinaid . . . Kuid neil tuleks pidevalt ehitada üksteisega sarnaseid masinaid, kui kaoksid leiutajad. Kas pole märgata sarnasust kirjanduse, kunsti loojate ja tehnilise mõtte alal uute ideede loojate vahel? Kas leiutajate töö pole loominguline protsess? Kas tehnikat saab arendada, kui pole olemas inimesi, kes püüavad kirglikult sammuda tundmatut, sageli väga okkalist teed mööda? Kas võivad need inimesed töötada, kui neil pole hinges kõrget romantilist suhtumist tehnikasse. . .? Kirglikku poeetilist põiemist...»
Saali läbis heakskiidu kõmin. Katuškin istus käsi lahutades kohale.
«Kirjanikud ja leiutajad on ühtlaadi inimesed.» Krõmov lähenes rambile. «Need on inimesed, kes püüavad luua uut, olla kodumaale kasulikud. . . Kui palju vaimseid jõude tuli kulutada revolutsioonieelseil vene leiutajail võitluses tardumusega, umbusuga, ükskõiksusega! Midagi peale pilgete ja mõnituste tsaariametnike poolt ei leidnud meie kaasmaalane mehaanik Polzunov, kes ehitas esimese auru-

masina maailmas. Otsekui armuandi palus oma aparaadi ehitamiseks raha Možaiski, esimese lennuki leiutaja maailmas. Täieliku umbusu tingimustes, ümbritsetud kapitalistide-ettevõtjate tumedatest mahhinatsioonidest, töötas Lodõgin, elektrilambi looja. Tuletagem meelde, milline traagiline saatus sai osaks vene rahva geniaalsele pojale Jablotškovile, kes leiutas elektervalgustuse, isekirjutava

telegraafi ja umbes sada mehhanismi, mis on saanud enamiku tänapäeva elektrimasinate lahutamatuks osaks! Ta oli sunnitud kodumaalt lahkuma ja töötama kaugel, võõrsil. Kõik teavad, kuidas suhtusid Popovisse, raadioleiutajasse, mõned kitsarinnalised, hingetud tšinovnikud, ,,kes kummardasid kõige välismaise ees...»

«Aga kuidas suhtuti vene kõige silmapaistvamasse astronoomisse Struvesse?» 'kuuldus saalist mehaanik Gorškovi erutatud hääl.

«Nii oli minevikus. . .» tõstis Krõmov häält. «Nõukogude teadlasele, leiutajale on antud kasutada suurepärased instituudid, loodud kõik tingimused loominguliseks tööks. Sajad tuhanded stahaanovlased, tootmise novaatorid, on ümbritsetud partei ja valitsuse tähelepanust...! Nõukogude leiutaja teab, et tema leiutist ei peideta seifi ega konserveerita ettevõtjate börsikaalutluste huvides, nagu see sünnib Ameerikas või Inglismaal. Nõukogude leiutaja teab, et iga uus masin meie maal aitab kaasa inimkonna helge unistuse - kommunistliku ühiskonna ehitamise - teostamisele! Nende kõrgete eesmärkide nimel peab nõukogude leiutaja kõik oma jõud, kõik oma võimed andma nõukogude tehnikaprogressi teenistusse! Ta peab olema valmis visaks, võitluseks: loodus ei anna välja oma saladusi ilma võitluseta, ega tohi loota tema armule . .. Me saavutame võite tema üle sellepärast, et nõukogude inimese hinges põleb oma üritusse romantilis-kirgliku suhtumise kustumatu tuli. Niisiis, kõrge romantilise suhtumise eest tehnikasse . ..! Nõukogude leiutajate, tehnilise loomingu poeetide visaduse eest!» lõpetas oma kõne Krõmov, tõstes kõrgele käe.

Talle vastas tugev aplaus.

Laua tagant tõusis Katuškin.

«Seltsimehed!» alustas ta. «Siin on sündinud arusaamatus . .. Mina olen süüdi... Seltsimees Krõmov ei ole Krõmov . .. See on, ta on muidugi Krõmov, kuid mitte see. .. Ja siin pole. . .»

Uus kiiduavalduste puhang ja naer summutasid kõneleja sõnad. Kui aplaus vaikis, kuuldus saalist kõrge naishäal:

«Jutustage oma masinast.. .!»

Seda ütles Zoja Vladimirovna. Krõmov seisis kahevahel, mitte teades, mis tal teha.

Sel ajal ronis üles lavale väikest puust treppi mööda elatanud, musta habemega ja söena põlevate silmadega mees.

«Ma ei ole nõus seltsimees Krõmoviga,» ütles ta valjusti.

«Insenerid ei ole trükiladujad. Ei leiutamist ega tehnikat saa võrrelda kunstiga. Need on kaks täiesti ise asja!»

«Nii tehnikasse kui ka kunstisse tuleb suhtuda kirega. . .» katkestas teda ,kellegi hääl.

«Seda muidugi, kuid.. .!»

Lavale tuleb kiiresti insener Tsessarski.

«Seltsimehed!» alustab ta. «Kõik, mis siin täna juhtus, on suurepärane! See on tore! Ja tõepoolest! Millal me teiega oleksime tulnud kokku, et kõnelda küsimustest, mida puudutas seltsimees Krõmov? Seltsimees Krõmovil on õigus. Kirglik ja romantiline põlemine on tehnika-novaatori te jaoks vajalik! Leiutaja looming meenutab mõningal määral kirjaniku loomingut. Seldasama võib öelda konstruktori töö kohta. Vaat mul tuleb meelde niisugune juhtum. .. Kunagi...»

Kuuldus summutatud naeru.

«Teie arvate, et ma. tahan jutustada masinast «ЦС-37»?» . räägib Tsessarski naeratades. «Mitte midagi selletaolist!

Muide, on parem, kui ma kasutan näitena julget tehnilist ideed, millega ma hiljuti tutvusin. Vaadelgem seda mappi joonistega. . .»

Insener lähenes Krõmovile.

«Andke, kallis Oleg Nikolajevitš, oma joonised. . .» Ilmse vastumeelsusega ulatab Krõmov Modest Nikandrovitšile mapi, millest ta pole esinemise ajal silmapilgukski lahkunud.

«Te ainult heitke pilk sellele projektile!» jätkab Tsessarski, lahti keerates suurt alguskoopialehte. «Kas see pole poeesia? Mida me siin näeme, seltsimehed. ..? Siin on masina Süstikutaoline kere... Taga on uimed nagu kalal. .. Ees on lõiketerade süsteem, millede abil masin närib maad, muudab mulda tolmuks. Labad aga, toetudes küllaldase jõuga maasse, panevad masina liikuma maa sügavusse. .. Vaat siin, masina sees, asetsevad inimesed - julged allmaareisijad, loendamatute geoloogiliste aarete

43

avastajad . .. See on ju allmaapaat, mis võib kaunis kiiresti tungida maa sügavusse, ületada igasuguseid takistusi . ..! Kas see pole romantika, seltsimehed? Milline julge mõte! Milline teadusliku fantaasia lend! Lend, mis on jõukohane ainult poeetilistele loomustele, kes on võimelised unistama ja oma unelma lennuga teisigi kaasa kiskuma.»

Ja sõbralikult naeratades laskus Tsessarski saali.

Oma kohalt tõus'is insener Trubnin. Kramplikult kinni haarates ees seisva tooli seljatoest, vaatas ta lavale pinguldatud ja närvilise pilguga.

Kasutades tekkinud vaikust, otsustas Katuškin uuesti sõna võtta. .

«Nagu näete, seltsimehed... osutus minu süü tõttu seltsimees Krõmov hoopiski mitte luuletajaks...» katsus ta alustada, tugevasti närvitsedes. Kuid tal ei lastud lõpetada.

«Vaa-leee-ee! Pole õii-i-ge-eee!» levis saalis mitmehääleline hüüe.

Instituudist tagasi jõudnud, leidis valvur Panfjorõtš kodus eest kohaliku tööstuslkooli õpilasi, pojapoja Petka külalisi. .

Puhkides istus Panfjorõtš laua taha tulise samovari juurde. .

«No on aga lood. ..» venitas ta pead vangutades. «Äsja olin ühel vastutaval istungil.»

«Missugused lood, vanaisa?» küsis kavalalt naeratades. Petka, mustajuukseline vallatu poisijõmpsikas. Kogemuste järgi teadis ta, et on tulemas huvitav ja võib-olla naljakas jutustus.

«Aga vaat, istung oli klubis, noh, ka mind kutsuti. . . Tule, Panfjorõtš, ütlevad nad, arutusele tuleb väga vastutav küsimus... Ja tõesti. Arutati ühe hiljuti meile tööle tulnud noore inseneri. avaldust. Mispärast, küsis ta, ei püüa te välja mõtelda uusi, ebaharilikke masinaid? Milles asi seisab? Või pole teil selle vastu vaimset huvi? Ka mina tahtsin sõna paluda ja jutustada oma ettepanekust. .. Mis te itsitate. . .?»

Panfjorõtš vaatas karmilt pojapojale otsa, kel oli teed hingekurku sattunud, ja jätkas range häälega, mis ei sallinud vasturääkimist.

44

«Mis te naerate? Kas ehitatakse meie instituudis mitmesuguseid masinaid maa puurimiseks? Ehitatakse! Aga mis masinad need on? Minu arvates kõige harilikumad, teadusele tuntud. .. Kui mitu korda ma olen rääkinud direktorile: miks mitte ehitada masin, mis puuriks maad kümne kilomeetri sügavusse? Huvitav järele proovida, mis seal on! Tema aga vastab: «Oota, Panfjorõtš, sinu ettepaneku kasutame ära veidi hiljem.» Aga näe, see insener tahab maa all sõita paadiga. . .»

«Paadiga?»

«Nojah, allmaapaadiga! Istuvad sellesse jnimesed, sulguvad kõvasti, vajutavad pedaalile ja hakkavad vähehaaval allapoole laskuma..: ümberringi aga on mitmesugused väärtuslikud kivimid... Kõik on näha...»

«Aga kuidas nad siis neid näevad?»

«Oled ikka veidrik! Ag.a milleks on spetsiaalklaasid? Läbi akende...»

«Maa rõhub need puruks...»

«Vaat kus mul uskmata Toomas! Kõik arvutatakse teaduslikult . .. Asi tehakse laitmatult... Sina aga räägid: rõhub puruks. . .»

«Ja kuidas, kas sellist masinat hakatakse ehitama?»
«Endastki mõista hakatakse! Elu nõuab!»
«Vaat kus masin, poisid!» hakkas rahmeldama Petka, tõstes pöidla üles.
«Või veel...» kinnitas tema seltsimees Vanja Saveljev, taibuka näoga kõhnuke poiss. «Kui õige sõidaksime säärase masinaga maa alla matkama! Mis?» lisas ta mõne aja pärast.

Tekkis vaikus. Tasa laulis samavar, oli kuulda, kuidas lapsed lürpides alustassidelt teed jõid.

«Selline masin tuleb teha, ilmtingimata. . .» lausus lõpuks Petka. «Vanaisa,» jätkas ta kavalalt, «järgmine kord, kui sind istungile kutsutakse, tee ettepanek... Las nad ehitavad alguses väikese masina, prooviks: vaat kas või niisuguse...» ja Petka sirutas käed laiali, näidates tulevase mudeli suurust.
«Vaat sulle veidrikku!» pahandas jälle Panfjorõtš. «Muidugi mõista, otsekohe suurt ehitama ei hakata...»
«Mille taha siis asi seisma on jäänud?»
«Räägitakse, instituut on üle koormatud! Mõistad?»
«Meil tööstuskoolis võib teha,» ütles üks poistest basshäälega.

«Olete veel piimahabemed!» ägestus Panfjorõtš. «Näe, palusin Petkat teha kuuri lukule võti, ta teeb seda siiamaani.»
Solvunud tööstuskoolipoisid hakkasid sumisema.
«Meie valmistame juba mikromeetreid, vanaisa; see instrument omab sajandiku millimeetri täpsuse! Ja teie heidate meile mingit võtit ette!» teatas Vanja Saveljev tähtsalt.

«Mõelge ometi! Mikromeetreid...» jätkas torisemist Panfjorõtš, tõustes laua tagant. «Allmaamasin - see pole mikromeeter . . .»

ÜHEKSAS PEATÜKK

Järgmisel päeval ärkas Krõmov peavaluga. Meelehärmiga meenutas ta eilseid sündmusi. Talle näis, et ta oli korda saatnud ebaväärika poisikesetembu.

Oli võrdlemisi vara. Päev oli jälle pilvine. Päike, mis harilikult heitis oma valgust tema tuppa hommikuti, polnud veel nähtavale ilmunud.
Rõivastunud, istus Krõmov kirjutuslaua taha.
Tema ees lamas paks mapp joonistega. Ta avas selle aeglaselt.

«Mis siis nüüd teha? Mida tuleb teha, et projekt hakkaks võimalikult :kiiremini teoks saama?» Oleg Nikolajevitš soris jooniseid. «Esimene takistus on käes... Aga kuipalju neid veel ees on! Rasketes piinades sünnib masin, elades läbi arvutuid muutusi... Siin pole asjad korras,» pümises ta, lehitsedes palavikuliselt siniseid paberilehti.
Ja äkki meenus talle kõnelus direktoriga: praegu töötab instituut teiste masinate projektide realiseerimise kallal.
Igaüks neist masinaist .on maale vajalik Ei saa teha kõike korraga. On olemas tööde plaan. Peab olema järjekord.

«Kuid. ..» Krõmov isegi tõusis laua tagant - nii ootamatu oli mõte, mis välgatas ta peas. «Vahest pole minu joonised ja arvutused küllalt veenvad? Võib-olla just sellepärast direktor eriti ei kiirustagi masina esimese mudeli valmistamisega?»
Ta istus uuesti ja süvenes jooniste uurimisse.
«Nojah. . . Vaat siin... See on täiesti lubamatu,» rääkis insener endamisi, tehes kiiresti pliiatsiga vihikusse mänkmeid. Toa oli tööst nii haaratud, et ei märganud, kui-

das kel1 lööma hakkas. Oli täpselt kell üheksa, aeg, mil ta pidi tööl olema.
Ikka kiiremini ja kiiremini jookseb pliiats. Hoogsalt tõmbab Krõmov risti läbi mõned tihedad valguskoopialehed.
«Mitte nii, pole õige. . .» pomiseb ta. «See pole veenev. . .
Kõik arvutused nõuavad kontrollimist. . .»
Akki haarab teda ebakindlusetunne. Kas ta talitab õieti? Tarvis nõu pidada, läbi kaaluda. . .
Joonised läbi sorinud, peatub Krõmov ühel neist, väikesel täisnurksel valguskoopiapaberil, ja leiab väikese vea, mille ta oli teinud joonise koostamisel. Lihtsalt imelik, kuidas ta seda varem polnud märganud! Järelikult, ka teised joonised võivad samuti ülla vigased. . .
Krõmov ei kuule koputust uksele, ei näe, kuidas tuppa astub komsomoli-organisatsiooni sekretär Jermolov.
Ent tulija jääb imestusest lävel seisma: insener Krõmov rebib mingisuguseid jooniseid puruks.
«Oleg Nikolajevitš, mis te teete!» hüüab ta ja sööstab laua juurde.
«Ah! Mis?» Krõmov tõmbub joonistest eemale ja vaatab erutatuna ootamatult tema ette ilmunud inimese otsa.
«Teie rebite jooniseid puruks. .. Kas nii tohib teha?»
«Joonised... Nojah... Kuid neid pole ju mulle tarvis, Sergei Ivanovitš!»
«Pole teile tarrvis? Te mõtlete ainult enesele!»
«Ma hävitan need joonised, mis mind ei rahulda. Aga nende asemele teen ma uued! Saate aru?»
«Ei saa aru...»
«Mis siis siin arusaamatut on?»
«Ma ei saa aru, miks vanu jooniseid rebida puruks. Kas tõesti see takistab uusi tegemast?»
«Ma tahan kindlasti kõik uuesti teha. Tarvis vanast täielikult lahti öelda... Need joonised ei rahulda mind. Nad hoiavad mind vangis, segades mõtlemist.»
«Oodake. Kas maksab tõsiseid otsuseid teha, ilma kellegagi nõu pidapnata. Praegu olete tujust ära. See on ka arusaadav. . .»
«Ei, Sergei Irvanovitš, ma ei olegi nii tugevasti tujust ära, nagu teile näib. .. Aga mis puutub nõupidamisse, siis on see õige. Kahjuks ei tea:ma praegu isegi, kellega mul nõu tuleb pidada. Vahest insener Tsessarskiga?»
«Te arvate, et peale insener Tsessarski instituudis inimesi pole? Eksite! Oodake igasuguste otsuste tegemisega

kuni õhtuni. Muide, ma .olin äsja konstrueerimisburoos ja nägin teie ülemust Trubnini. Ta palus teile edasi anda, et kui te ennast halvasti tunnete, noh, vahest ülemäära erutusite. .. siis võite hommikul tööle mitte tulla. Te töötasite ju viimastel päevadel väga palju väljaspoal tööaega.»

*Selle järgi, kuidas direktor oma kabinetti astus, järsult ust avades, mõistis Niina Leontjeyna, et ees seisab pinev päev. Haaranud rutuga mapi paberitega, järgnes ta direktorile viibimata.
«Otsekohe välja 'kutsuda Trubnin!» käsutas direktor oma kohale isttldes. «Kell kaksteist ko!mkummend on montaaži ja mehaanikatöökodade juhatajate nõupidamine... Kus on post?»
Niina Leontjevna tõi ja pani vaikides lauale telegrammide ning kirjade virna. Gremjakin hakkas neid läbi vaatama.
Jah. Mingeid muudatusi ei ole. Uued korraldused keskusest kõnelesid sedasama. Töö kiir-šahtipuurimismasina kaIlal tuleb lõpetada kõige kiiremas korras. Tehti korraldus täita see ülesanne iga hinna eest, kõigi võimalike vahenditega.
Kõige ebameeldivam oli see, et tarvidus kiirendada puurmasina ekspluatatsioani andmist nõudis

mõnede teiste tööde ajutist katkestamist. Juba selle järgi, et sellised abinõud tuli tarvitusele võtta instituudis, millel oli võimas seadmestik ja suur inimeste reserv, võis otsustada, kuivõrd tähtis oli iilesanne.

Rahuliku kõnnakuga astus kabinetti Pjotr Antonovitš. Ta võttis istet sügavas nahktugitoolis, heitis ühe jala teise peale ja hakkas direktorit vaatlema.

«Pjotr Antonovitš! Tähtajad suruvad meid iga päevaga. Siin, vaadake...» lausus Gremjakin, insenerile ägedalt telegrammi ulatades.

«Imelik ...» ütles Trubnin ebamääraselt, vaadeldes telegrammi läbi sarvprillide.

«Pole midagi imelikku. Me peame käsu täitma, ja me täidame,»

«On olemas piir. Igal mehhanismil on vastupidavus ja vastupidavuse varu. Antud juhul viiakse mehhanism üle vastupidavuse piiri. Võib tekkida avarii.»

48

«Tühi lora... Tühi lora!» hüüdis direktor valjusti, oma kohalt üles karates. «Mobiliseerime kogu instituudi kollektiivi!»

«Üleliigne inimeste hulk hakkab ainult segama.»

«Kõik sõltub jõudude paigutusest. Kohe koos teiega otsustame. . .»

Konstantin Grigorjevitš kummardus laua kohale ja hakkas kiiresti läbi vaatama mappi jooniste ja arvutustega.

«See detail on juba ..valmis . .. Siin tuleb teha mõned muudatused. .. Tsehh number kolm... Kirjutage üles: tsehh number kolm! Kas agregaati uute lõiketeradega on juba kontrollitud?»

«On. Tulemused on vaid pisut paremad kui vanade lõiketerade puhul.»

«See ei tähenda midagi. Lähemail päevil tuleb partii lõiketeri kõvemast sulamist Nii...»

Rahulik ja. näitlikult kõige vastu maailmas ükskõikne insener Trubnin elavneb, tema liigutused muutuvad energiliseks. Ta nihkub lauale lähemale, hakkab kiiresti sirvima jooniseid, kirjutama paberilehele mingeid numbreid. Taskust võtab Pjotr Antonovitš väikese paksu teatmiku, oma lahutamatu kaaslase. Valge arvutuslükati välgub õhus just nagu kepike virtuoosse žonglööri käes. Trubnin teostab arvutusi.

Nii teatmik, täidetud igasuguste valemitega, kui ka arvutuslükati moodustavad justkui lahutamatu osa Trubninist. Ometi ei maksa arvah, et Pjotr Antonovitš ei tea peast valemeid või suurte arvude kombinatsioone. Arvutuslükatit kasutab ta ainult sellepärast, et see tööd kergendab.

Kord, ,kui üks töötaja palus teda võtta suure kolmekohalise arvu kolmas aste, arvutuslükatit aga juhuslikult polnud käepärast, tegi Pjotr Antonovitš nagu öeldakse, silma pilgutamata ja hoopis vähe mõteldes, arvutuse peast, s. o. korrutas kolmekohalist arvu kolm korda selle endaga.

Kabinetti astus Batja.

«Lõpuks ometi!» ütles direktor jooniste uurimist katkestades.

«Ma kavatsesin sulle juba järele saata. .. Sa hilinesid tervelt viis minutit!»

«Viis minutit on pikk aeg, ma ei vaidle vastu. ..» naeratas Batja.

«Praegu on olukord niisugune, et iga minut op kallis! Sa ainult vaata, mis siin tehakse! Jutustage, Pjotr Antonovitš.»

49

Tunni aja pärast oli töö ümberkorraldamise üldine plaan valmis. Jäi üle veel täpsustada seda kõige väiksemais üksikasjus, korraldada töökodade juhatajate nõupidamine ja instituudi töötajate üldküosolek, kus tuli jutustada eeloleva töö tähtsusest.

«Ah jaa! Kuidas teha teie uue. . . poeediga? Vahest viia ta üle Tsessarski büroosse, sealt aga võtta usaldatavam konstruktor?» pöördus direktor nõupidamise lõpul Trubnini poole.

«Ei,» vastas see kindlalt.

«Ta ei sega teid?»
«Vastupidi,» ütles veel kindlamalt Pjotr Antonovitš.
Direktor kehitas ebamääraselt õlgu, nagu öeldes: «Noh mis siis.. . teie asi!»
«Muide! Oled sa midagi kuulnud eilsest kirjandusõhtust?» küsis Batja direktorilt kerge naeratusega, pärast seda kui Trubnin oli kabinetist lahkunud.
«Ei. Aga mis siis?»
«Niisama, midagi. . . Ma sellepärast hilinesingi, et pidasin nõu ühe inimesega... Tähendab, sa ei tea midagi?»
Gremjalkin vaatas imestusega Batja otsa.
«Ma ei saa aru...» lausus ta. «Praegu on niisugune aeg, et peab iga sekundit arvestama, sina aga oma kirjandusõhtuga! »
«Hea küll, hea küll... Ma enam ei räägi. Rahune!
Parem mõtelgem viienda tsehhi üle.»
Kuid viienda tsehhi üle ikõnelda ei saadud. Kabinetti astus Semjonova. .
«Ma sain täiendavad korraldused,» alustas ta, «jälgida, et šahtipuurimismasina seadis kivimiproovide võtmiseks töötaks automaatselt iga kümne minuti tagant.»
Tuli asuda automaatseadise küsimuse juurde.
«Ma ei või!» kinnitas direktür. «Ei või. . See, mida te nõuate, takistab tööd. Saage ise aru!»
«Aga teie tahate panna puurmasina iga kümne minuti tagant seisma, et geoloogid saaksid proovi võtta? Ja seda masinat tahetakse nimetada kiirpuurmasinaks?» küsis Zoja Vladimirovna.
«Tõepoolest! Vaat siin külje peal on koht automaadi jaoks,» segas vahele Batja, kes silmitses joonist tähelepanelikult.
Võidetud neist argumentidest, nõustus Gremjakin, et puurmasina jaoks on tarvilik automaatseadis.

«Muide, Konstantin Grigorjevitš. .. Kas instituut kavatseb lähemal ajal ehitada Krõmovi masina mudeli?» esitas direktorile küsimuse Zoja Vladimirovna, kasutades tekkinud pausi.
«Mis?» küsis direktor tasa. «Ta on juba jõudnud pöörduda oma projektiga ka teie poole?»
«Ma kuulsin tema esinemist...»
«Millist esinemist?»
Siin märkas Semjonova, et Batja teeb talle mingeid saladuslikke märke. Polnud raske taibata, et ta soovitab Semjonoval vaikida ja mitte jätkata juttu Krõmovi projektist.
«Ma ei mõista, seltsimehed,» jätkas Gremjakin. «Praegu on selline pinev aeg. . . Ma ei salga ju, et Krõmovi projekt pakub suurt huvi. . Kuid kas me võime tegelda sellega praegu? See on' väga julge projekt... Peaaegu fantastiline! Sellest hoolimata, kordan... hakkame selle kallal töötama. Kuid mingisugust juttu ei saa sellest olla praegu, kus tuleb ajutiselt seisma panna juba pooleliolevad tööd, mis on reaalsemad ja praktilisele teostamisele lähemal.»
«See küsimus on lõpetatud,» ütles Batja karmi häälega, mis ei sallinud vastuvaidlusi. .

KÜMNES PEATÜKK

Peaaegu terve päeva tegi Krõmov oma masina jooniseid ümber. Hoolimata Jermolovile antud lubadusest mitte enam jooniseid puruks rebida, ei suutnud Oleg Nikolajevitš siiski hoiduda ja hävitas veel ühe. Alles pärast seda, hinge tagasi tõmmanud, võttis ta pliiatsi ja joonlaua..
Aeg jooksis kiiresti. Krõmov töötas innuga, vaevalt jõudes kanda paberile uusi mõtteid ja tehnilisi otsuseid, mis haarasid teda ootamatu jõuga. Ta ei märganudki, kuidas hakkas pimenema ja videvik täitis vähehaaval tema väikese toa. Vali koputas uksele kiskus ta lõpuks tööst ära. Lävel nägi ta Pjotr Antonovitši.

«Ma tulin teie juurde üheks silmapilguks...» lausus tulija, vaadates otse enda ette.
Oleg Nikolajevitš valmistus ära kuulama mingit ebameeldivat teadaannet.
«Asi seisab järgmises.» Pjütr Antonovitš peatus toa keskel ja võttis külgtaskust arvutuslükati. «Kui te kavatsete võtta kivimi kobestamiseks negatiivse esinurgaga, lõike-

terad, kuidas te siis mõtlete toime tulla ilma täiendavate hõlmadeta?»
Krõmov vaikis. Mõlemad seisid teineteise vastas.
Pjotr Antonovitš töötas kiiresti arvutuslükatiga. Ta rääkis põhjalikult, otsekui loengut pidades, oma uurimustest maa puurimise alal. Need ei ole veel avaldatud, insener Krõmov võib nende olemasolust mitte teada. Aga teada on tal tarvilik.
Ootamatult hüvasti jättes Trubnin lahkus.
«Miks ta siin käis?» mõtles Oleg Nikolajevitš. «Teatada oma tähelepanekuist kivimi kobestamise kohta oleks ta võinud ka töö ajal. .. Muide, nad pole mulle vajalikud šahti puurimismasina selle osa jaoks, mille kallal ma töötan. Imelik... Siiski, kõike seda on vaja allmaamasina projektleerimisel arvestada.»
Vahepeal Pjotr Antonovitš, väljunud paraadukse kaudu ja teinud mõned sammud pargi suunas, kohtus Zoja Vladimirovnaga.
«Imelikud asjad sünnivad mõnikord!» rääkis ta, Semjonova otsa peaaegu vaatamata. «Negatiivse esinurgaga lõiketera on väga tuntud nähtus... Aga kujutlege, hakkasin ma täna mõtlema ja tulin otsusele, et kui varustada nad täiendavate hõlmadega. . .»
Edasi järgnes üksikasjaline seletus.
«Pjotr Antonovitš! Seda asjaolu saab ju ära kasutada ka Krõmovi masina juures!» ütles Zoja Vladimirovna Trubnini otsa vaadates.
«Krõmovi masina juures? Jajah... Ma juba mõt1esin. Muide, ma olin äsja tema juures. Ma olen ju Oleg Nikolajevitši otsene ülemus ja pidin tema tervisliku seisundi järele küsima. Ta ei olnud ju tööl.»
«Noh, ja kuidas ta ennast tunneb?»
«Minu arvates mitte halvasti. Me rääkisime temaga üksikasjaliselt negatiivse esinurgaga lõiketeradest. Ma avaldasin talle omad kaalutlused. . .»
«Kas Krõmovil tuleb šahtipuurimismasina ehitamisel tegemist teha selle küsimusega?»
«Ei, mitte seda!» imestas Pjotr Antonovits «Krõmov on mul hoopis teises sektoris ja lõiketeradega pole tal midagi tegemist.»
«Kõik on selge!» lausus Semjonova rõõmsalt. «Ma jätan teiega hüvasti ja teen minekut. Mul on kiire.»

Trubnin vaatas arusaamatuses Zoja Vladimirovnale järele, mitte mõistes, mille. üle see nii rõõmustas.

*Varsti katkestas Krõmovi tööd Kostja Utotškin, kes ilmus tuppa oma lahutamatu koeraga.
Ta seadis enese sisse nagu kodus, pööramata tähelepanu peremehe rahulolematusele.
«Ma töötan...» püüdis Oleg Nikolajevig seletada.
«Tean!» hüüdis Kostja rõõmsalt. «Lõunagi jätsite vahele. . . Kõike tean. Kohe tuuakse siia korraga nii lõuna kui õhtusöök.»
«Milleks? Ma pole palunud.»
«Ei tohi, Oleg Nikolajevitš! Rindemäärustiku järgi pole ette nähtud. . . Regulaarne toiduvõtmine on üks löögivõime säilitamise põhilisi .tingimusi,» naljatas Utotškin.

«Aga kui võitleja on sattunud vaenlase territooriumile?»
«See on teine asi. Siin aga on ümbe'rringi meie omad. . .»
«Mitte kõik, Kostja.»
«Ma ei näe vaenlast.»
«Teie ei näe, aga mina näen,» vastas Krõmov, mõtiskledes sellest, et Kostjast lahti saada tal enam ei õnnestu.
See heasüdamlik noormees, natuke naljahammas, oli instituudis esimene inimene, kelle vastu ta oli hakanud poolehoidu tundma. Oleg Nikolajevitšil tekkis tahtmine kõnelda temaga avameelselt.
«Direktor, teadmata, miks, suhtus minu projektisse väga külmalt,» alustas ta.
«Pole õige. . .»
«Minu otsene ülemus insener Trubnin suhtub sellesse täieliku ükskõiksusega.»
«See pole veel kindel. . .»
«Ainus inimene, kes mind mõistab, on insener Tsessarski.»
«Jälle pole õige. . .»
«Mispärast siis?»
«Tsessarski suhtub kõigesse vaimustusega. . .»
Uksele koputati ja tuppa astus, igaviisi vabandades, konstruktor Katuškin.
«Oleg Nikolajevig! Andestage, et astusin sisse luba küsimata,» rääkis ta, vehkides kaabuga, et eemale peletada teda rõõmuga vastuvõtvat koera. «Teie eilne esinemine

jättis kõigisse tugeva mulje... See oli nii suurepärane! Kas tohib istet võtta?»
Katuškin hakkas hingeldades jutustama, mis ta oli kuulnud mitmesugustelt inimestelt eilse kirjandusõhtu kohta. Tema jutu järgi tuli nii välja, et kirjandusõhtut ei kavatsetudki korraldada ja kõik olid kogunenud selleks, et osa võtta vaidlustest romantika üle tehnikas.
Tuppa astus söökla ettekandja, ja näljane Krõmov, kuulates Katuškinit, hakkas toodud lõunasööki hävitama.
«Tark loom!» rääkis konstruktor vaimustatuit, jälgides koera, kes näris konte, mis Krõmov talle oli visanud. «Mõistate, Oleg Nikolajevig, ma kunagi märkasin, et ta saab aru luulest! Proovigem...»
Ta ajas end sirgu kogu oma pikkuses ja hakkas lugema Nadsoni luuletust.
Koer jätkas vaikselt kondi närimist.
«Nüüd loen ette oma luuletuse!» ütles poeet lugemist katkestades.
Kas nüüd sellepärast, et ta hakkas lugema oma luuletust veel valjema häälega, või mõnel muul põhjusel paljastas koer ootamatult hambad .ja hakkas tumedalt urisema.
«Noh näete,» ütles konstruktor kurvalt, katkestades luge'mise, «saab aru!»
Oleg Ni,kolajevitš mõistis, et Katuškin püüab teda lõbustada.
«Võib-olla näen ma tõesti välja liiga nukrana?» mõtles ta ja vaatas vilksamisi suurde peeglisse, mis seisis toa nurgas. See, mida ta nägi, kinnitas tema oletust: peeglist vaatas talle vastu haiglane nägu ja aukuvajunud silmad. Äkki kostsid koridoris sammud ja kohe selle järel kuuldus Krõmovi ukse juurest kellegi kumedat häält.
«Pole sünnis. . . Peab küsima luba,» Tuppa vaatas Jermolov.
«Ma pole üksi, minuga on seltsimehed. .. meie kommunistlikud noored. Lubate sisse astuda?» lausus ta, pöördudes Krõmovi poole ja surudes samal ajal Katuškini ning Kostja kätt.
«Muidugi!» vastas see, tõustes laua tagant.
«Siin on terve delegatsioon...» jätkas Jermolov ukse juures seistes, sisse lastes nelja pika kasvuga noormeest. Pärast seda, kui külalised olid istet võtnud, tekkis vaikus. Krõmov vaatas küsivalt Jermolovi otsa, justkui pärides,

54

mida see kõik peab tähendama. Too aga tegi näo, nagu ei märkaks ta seda vaadet.
«Noh, kuidas su koer elab, Kostja?» pöördus ta mehaaniku poole.
«Näe, täna, kui tööl olin, ei viidud teda jälle jalutama! Lihtsalt õnnetus...»
«Ai-ai. .. Kas tohib nii looma kohelda! Võib arvata, et sinu ema ei armasta koera. . .»
Ukse taga kostsid uttesti sammud, sosin ja seejärel kartlik koputus ukse pihta.
«Sisse!» Ütles Oleg Nikolajevitš.
«Meil on tarvis näha insener Krõmovi,» lausus peenike, ärevusest veidi värisev lapselik hääl.
«Mina olen Krõmov. Mida te tahate?»
«Vaat meie otsustasime teiega rääkida.» Poiss astus tuppa. Temale järgnesid kaks noorukit.

«Petka! Kas sina oled?» hüüdis Jermolov.
«Mina.»

«Millest te tahate seltsimees Krõrnoviga rääkida?»
«Tema masinast... allmaamasinast.»
«Oota, oota. on teid keegi palunud tulla?»
«Milleks! Ise tulime...»
«Millestki ei saa aru,» kehitas Jermolov õlgu.
«Ka mina mitte,» lisas Oleg Nikolajevitš.
Sel ajal koputati uuesti.
«Kas tohib sisse astuda? Tere, seltsimehed! Kas kõik on koos?» ütles sisseastuja väädkalt.
«Rahvast, Ivan Mihhailovitš, on isegi rohkem, kui oli ette nähtud.»
«Vaat siia on tulnud veel tööstuskoolipoisid,» alustas Jermolov.
«Millised tööstuskoolipoisid?» imestus Batja.
«Petka, Panfjorõtši pojapoeg, ja veel kaks.»
«Stepan Šapovalenko ja Vanja Saveljev,» sähvas Petka vahele.
«Aga milleks te tulite?»
«Tahame aid:ata seltsimees inseneril allmaamasinat ehitada. . . Meil on ettepanek.»
«Eks sa näe! Vaat kus löögivalmid!»
«Aga saladust oskate pidada, poisid?»
«Missugust saladust?»
«Kõike, mida siin räägitakse.»
«Aga mida siin räägitakse?»

55

«Allmaamasinast. Kuidas tema ehitamisele kaasa aidata.»
«No see on teada. Asi on tõsine. Ise mõistame...» laususid poisid kõik korraga.
Enne Batja tulekut näis Krõmovile, et sõbrad on kogunenud tema juurde selleks, et kõnelda eilsest kirjandusõhtust, unistada maa all liikuvast masinast ja teda pisut julgustada. Nüüd sai ta aru: koosolijad sepitsevad midagi, kuid mida nimelt, seda ta ei teadnud.
«Seltsimees Krõmov! Miks te joonised puruks rebisite? Seda, peab tunnistama, ma teilt ei oodanud,» alustas Batja, tubakat piipu toppides.
«Ma hävitasin need, mis näisid mulle kahtlastena...» vastas Oleg Nikolajevitš ebakindlalt. «Ja hävitatute asemele jõudsin ma teha juba teised... Osaliselt muidugi,» lisas ta pärast lühikest pausi.
«Ikkagi pole ilus. Rahuldamatus tehtud tööga ja püüd saavutada paremat on märkimisväärne joon. Teid ei rahulda joonis? Tehke uus! Kuid milleks siis hävitada vana? Akki tekib teil tahtmine tulla tema juurde tagasi! Kas ei ole nii?»

«Vaevalt läheb minu jooniseid niipea vaja.»
«See on veel teadmata. Mina näiteks arvan, et neid läheb täna vaja.»
«Kellele? Milleks?» küsis Krõmov tasa, vaevalt ärevust talitsedes. .
«Te teate, et praegu täidab instituut kiiret ülesannet. Sellest, et viibimata asuda teie masina katsetamisele, ei saa juttugi olla. Kahe-kolme kuu pärast asub instituut muidugi teie projekti juurde. Kuid mina ja teised seltsimehed oleme leidnud tee teie projekti kõige kiiremaks elluviimiseks.»
«Ei mõista... Kuidas siis?»
«Kohe peame aru . .. Kõige tähtsam: inimestel on tahtmine aidata. Teie poolt esildatav allmaamasin on niivõrd julge projekt, et paljud peavad seda fantastiliseks. Järelikult on olemas riisiko. Võib juhtuda, et selle projekti elluviimiseks antud jõud osutuvad kulutatuks asjata. Ja siiski tulevad inimesed teie juurde ja teevad ettepaneku, jagada nendega seda riisikot. Nad võtavad endi peale teie masina väikese proovmudeli valmistamise väljaspool tööaega, vabal ajal.»

«Mõistan. .. hakkan mõistma...» lausus Krõmov hämmeldunult, kuid rõõmsalt. .
«Väikese masina võib teha meil tööstusikoolis. Ainult tarvis juhatajaga kokku leppida...» kuuldus Petka hääl.
«Näete, seltsimees Krõmov, kui palju töötada soovijaid leidub!» jätkas Batja. «Siin ongi teil tehnilise loomingu romantika, millest te eile jutustasite! Selline romantika on võimalik vaid meie maal... Kui palju leiduks kapitalistlikul maal inimesi, kes hakkaksid leiutajat abistama tasuta, nägemata selles isiklikku kasu?»
«Ma leidsin väikese vea oma endistes arvutustes. Direktorile tarvis näidata...» alustas Oleg Nikolajevitš, kuid Batja katkestas teda.
«Seltsimees Krõmov, kas maksab direktorit tülitada? Praegu on tal, nagu öeldakse, käed ja jalad tööd täis. Ülesanne on erakordselt kiire ja vastutusrikas. Te ju teate! Ma kuulsin, et ka teie saate endale väga vastutava lõigu. . .
Trubnin nõudis, et see usaldataks nimelt teile.»
«Minule. ..? Vastutav lõik.:.? Ja' te räägite, et seda nõudis Pjotr Antonovitš.. .?» küsis Krõmov imestunult.
«Täiesti õige. Aga direktorile mudeli valmistamisest rääkida pole tarvis. On isegi parem, kui ta midagi teada ei saa. Konstantin Grigorjevitš on niisugune inimene, et hakkab huvi tundma meie töö vastu, see aga juhib tema tähelepanu kõrvale põhiliselt. Ja üldse ei tarvitse meil sellest palju rääkida. . .»
Erutatud Krõmov tõusis oma kohalt.
«Seltsimehed . ..» ütles ta tasa ja jäi vait.
«Aga tõepoolest on parem kogu seda tööd läbi viia tööstuskooli töökodades,» kuuldus Jermolovi hääl.
«Kaalume. .. Vaatame jooniseid, peame nõu ja asume, nagu öeldakse, pliiats käes, plaani väljatöötamisele,» vastas Batja oma kohalt tõustes.

ÜHETEISTKÜMNES PEATÜKK

Ainult vähestele oli teada, et peale töö kiir-šahtipuurimismasina kallal, millega tegeleb peaaegu kogu instituut, käib tööstuskooli töökojas mitte vähem kibe töö. Mõned kommunistlikud noored, kvalifitseeritud mehaanikud, suunduvad .pärast tööd instituudis, selle asemel et koju minna, väikese, pargi sügavuses asetseva telliskivist hoone juurde.. Seal

töötavad nad väikese metallkonstruktsiooni montaaži kallal. Neid abistavad kolm tööstuskooli õpilast. Veidi hiljem ilmub Kostja Utotškin. Temal tuleb teistest kauemini viibida instituudis, Tsessarski laborataoriumis. Töökotta jõudnud, tõmbavad Krõmov ja Katuškin selga sinised töörõivad ja töötavad võrdselt teistega haamri ning viiliga.

Nagu nõupidamisel Krõmovi juures koklku lepiti, hoiti saladust rangelt. Juba mitu korda oli töakotta sisse vaadanud Panfjorõtš, otsides pojapoega Petkat. Kuid valvurit ei lastud lävest kaugemale.

Puhkepäeviti hakati nurmel käima. Selleks võeti samuti tarvitusele ettevaatusabinõusid: mindi ühekaupa, eri aegadel. Kaks tassisid käes presentmantlisse mähitud mudelit.

Töökotta tuldi tagasi üleni mullaseina, kuid rõõmsalt ja rahulolevalt.
Kuid mitte alati polnud see nii. Kord tuldi nurmelt tagasi halvas tujus.

Kogunedes järgmise päeva õhtul langes tuju veelgi.

Mudel oli viimse kruvikeseni lahti võetud. Tema üksikosad vedelesid korratult laudadel. Selgus, et mudeli oli lahti võtnud Krõmov, kes oli ööseks töökotta jäänud, pärast seda kui kõik olid lahkunud.

«Paleks tohtinud teda üksi jätta...» venitas nukralt Kostja, vaadeldes õliseid hammasrattaid, mille monteerimiseks ta oli kulutanud nii palju aega.

Varsti ilmus Katuškin. Ta teatas, et Krõmov ei saavat täna tulla, kuna ta polnud maganud terve öö ja olevat haige. Vaat kus on rahutu hing! Eluaeg pole rahul! Nähtavasti tahab teha kõik otsast peale. . .»

Väikese masina ehitajad jäid vaikseks. Nad lonkisid sihitult töökoda mööda, teadmata, mille kallale asuda.

«Teda ei maksa eriti kuulata,» väitis Petka ootamatult. «Kui ta on leidur, siis mõtleb ta kogu aeg midagi uut välja. .. Nii me ei lõpeta mudelit kunagi. Pangem masin uuesti kokku ja sõitkem nurmele ilma temata.»
Ettepanek oli väga julge, kuid Katuškin toetas seda.
«Tõepoolest, seltsimehed!» alustas ta hoagsalt. «Alatine rahulolematus iseendaga ja saavutatud resultaatidega
see on tõeliste loovate karakterite iseloomulik joan! Te ei kujuta endale ette, kuidas mul on alati, piinav soov üma äsja kirjutatud värsse uuesti ümber teha! Ma saan Krõmovist aru. . .Kui mul oleks toimetaja, kes võiks otsekohe

juhtida tähelepanu vigadele, siis kujutlege, kuivõrd paremad mu luuletused oleksid!»

Otsustati masin, mille leidur oli nurmel toimunud ebaõnnestunud katse mõjul lahti võtnud, viibimata uuesti kokku panna. Kui Krõmov hilja õhtul Jermolovi saatel töoikotta ilmus, lähenes masina montaaž lõpule.

Hiljem tuli Batja. Oma harjumuse kohaselt istus ta kõrgele pingile ja hakkas piipu suitsetama. «Mis te närvitsete? Miks ruttate?» alustas ta pärast seda, kui oli teada saanud, milles asi seisab. «Kas nii tohib? Pole sugugi kohustav lõpetada masin šahtipuurimismasina katsetamise päevaks.»

Masina kallal töötajad ei vaielnud Batjale vastu, kuigi neil oli selle kohta teine arvamus. Neil olid omad plaanid.

*Tööpäev lähenes lõpule. Kord-korralt vaikis tööpinkide müra. Kord siin, kord seal kustusid avara montaažitsehhi ruumis elektrilambid.
Gorškovile lähenes konstruktor Katuškin.
«Ma tulen jälle teie juurde, Panteleimon Jevsejevitš!»
«Vist tõite uued joonised.»

«Ei, ei . . . Ma tulin teie juurde palvega. Mõni päev tagasi andsite mulle tüki ümmargust rauda, läbimõõduga kolmkümmend viis millimeetrit. Praegu vajan ma tükki, mingit jäädet. .. läbimõõduga nelikümmend millimeetrit.»

«See pole õige asi, seltsimees insener,» torises Gorškov. «Muidugi, rauatükkidel pole erilist väärtust. Vaat kui palju mul neid maas lamab! Niikuinii tuleb ära koristada. Aga siiski pole kord. . . Milleks teile rauda?»

. «Näete... siin on üks asi. Kuidas teile seletada,» algas Katuškin segaselt. «ühesõnaga, väikese katse jaoks. Kas peaksin ma siis väikese tüki pärast lattu minema ja välja kirjutama terve lati!»

«See oleks juba totrus,» märkis Panteleimon Jevsejevitš karmilt, konstruktorile kahtlustavalt ütsa vaadates.

Valinud välja sobiva rauatüki ja pakkinud selle paberisse, Katuškin lahkus. Ta ruttas väga ega pannud seepärast tähele, et Gorškov tema kannul käib. .

Kui künstruktor tööstuskooli töötuppa astus, olid juba kõik kohal.

«Näe. .. sain...» Ütles ta Kostja Utotškini ees paberit

lahti mässides. «Kas saab sellest poldist välja treida? Kui aga jälle rikki ei lähe. . . Kus joonis on?»

Kõik olid oma töö juures niivõrd kinni, et ei pannud tähelegi, kuidas uksele ilmus Gorškov. Ta peatus sissekäigu juures ja, pannud käed risti rinnale, hakkas vaatlema, mis. seal tehakse.

«Seltsimehed, see pole õige asi!» kuuldus äkki Gorškovi hääl otse Krõmovi kõrva kohal, kes oli ametis masina montaažiga. «See pole kord . .. Kui kõik insenerid hakkavad ,tegelema mehaanilise montaažiga, mis siis sellest välja tuleb!»

«Kuidas te siia sattusite?» küsis Oleg Nikolajevitš imestusega. «Kes teid läbi laskis?»

«Aga kas pole ükskõik, kuidas ma sattusin! Aimasin, et teil on korralagedus, ja tulingi. Kas see joonis? Minge kõrvale, ärge segage... Mõtlesite ka välja tegelda võõra. asjaga. Teie töö on arvutada ja projekteerida, mitte aga tegelda üksikosade montaažiga...»

«Aga kas te siis teate, mis me siin teeme?» küsis talt Utotškin.

«Aga mida siin teada? Otsekohe on näha! Te teete väljaspool tööaega teleskoopi astronoomilisteks vaatlusteks,» vastas mehaanik kavalalt silma pilgutades. «Oleks tulnud kohe pöörduda abisaamiseks minukui astronoomiaharrastaja poole! Noh, tööd siin,- nagu näha, veel jätkub. ..» lisas ta, masina keret endale lähemale nihutades.

KAHETEISTKÜMNES PEATÜKK

Viimaks saabus kauaoodatud pidulik päev, mil pidi kiir-šahtipuurimismasinat proovitama.

Hommikust peale valitses kõrge puittaraga piiratud katseplatsil elevus. Inimesed askeldasid tohutu suure roomikutega masina juures.

Masin on välimuselt väga aukartustäratav. Laialt platvormilt, mis võimsate roomikutega maapinnale toetub, tõuseb kõrgele üles ažuurne metallsõrestik. Selle taeva poole pööratud otsast laskub alla helkiv koonus, mis oma alumises osas laieneb. Varustatud sadakonna ülitugeva lõike-teraga, hakkab see koonus maad puurima, jättes enda järel avara ümmarguse avause. Koonuse kõrval, ümbritsedes igast iküljest paksu metallvõlli, asetsevad transportööride

kopad, mis hakkavad võtma kobestatud kivimit ja seda üles tõstma. Kroomitud ja kadmiumitatud detailidel helgib kirkalt hommikune päike.

Insener Trubnin, pinevil ja range, annab viimaseid näpunäiteid. Direktor seletab komisjonile, kes on sõitnud proovimisele keskusest, masina ehitust, räägib raskustest, millega tal on selle agregaadi

konstrueerimisel ja ehitamisel tulnud kokku põrgata. Kaebab tehasest saadetud mitte päris rahuldava kvaliteediga lõiketerade üle.
Plats täitub vähehaaval instituudi töötajatega; uue masina ehitajatega.
«Huvitav, kuidas teil torude jätkamise küsimus lahendatud on,» küsis Gremjakinilt üks komisjoni liige.
«Ainult automaat!. Teisiti on võimatu! Kas inimesed suudaksid torusid käsitsi kruvida? Meie poolt projekteeritud suure kiiruse juures, millega puurpea maasse tungib, on see täiesti mõeldamatu! Automaat kruvib torud üksteise järel külge, ja ainult selletõttu kasvab toru masina tööle vastavalt.»
«Ja ta hakkab töötama usaldatavalt?»
«See detail on arvutatud ja projekteeritud Trubnini poolt isiklikult,» vastas direktor uhkelt, nagu poleks teisi tõendusi tarviski.

Väikese valvemajakese juures, mis külgnes kõrge taraga, valvas Panfjorõtš.
«Suur pidupäev on täna!»:pöördus ta platsilt lahkuva Katuškini poole. «Kuidas teil seal. on? Kas kõik on korras?»
«Kõik on korras, vanake,» vastas too peatumata.
Ta oli millegipärast väga mures.
Oma imestuseks nägi Panfjorõtš, et Katuškin lähenes tema pojapojale Petkale, kes mängis poistega valvemajakese lähedal, ja hakkas talle midagi rääkima. Konstruktori ära kuulanud, pistis Petka kõigest jõust jooksma ja kadus lähema kingu taha, mis oli kaetud väikese rohelise võsastikuga.
Veel rohkem imestas Panfjorõtš, kui kuulis, kuidas insener Krõmov; lähenedes valvemajakesele, nähtavasti just selleks, et kohtuda Katuškiniga, küsis tasa:
«Kas signaali suhtes leppisite kokku?»
«Jah. Petja on sidemees. . .» vastas see vaevalt kuuldavalt.
Olid lõppemas viimased ettevalmistused.

61

Viimaks pandi mootor käima. Metallkonstruktsioon võpatas, kuuldus suurte hammasrataste tumedat urisemist.
Kiirelt tiireldes puudutas lai koonus maad, tekitades võimsa tolmu ning mullapankade tuisu, ja kadus kriiskava vingumisega sellesse tormi. Asusid tegevusse transportöörid, puistates oma suudmetest välja musta mullajuga. Oli kuulda torusid kruviva automaadi rütmilist klõpsutamist. Inimesed sulgesid veel tihedamalt rõnga masina ümber. Jaotusikilbi juures seisis Pjotr Antonüvitš Trubnin. Läbi suurte sarvprillide jälgis ta rahulikult mõõteaparaate. Võimatu oli mõista, mis selle inimese hinges toimus. Võib olla närvitses ta samuti nagu kõik teised, kuid seda kõrvalt märgata oli täiesti võimatu.
Aeglaselt pöörab Trubnin suurt juhtimisnatast. Masina monotoonne laul hakkab kõlama tooni võrra kõrgemalt. Kiiremini klõpsutab automaat. Mõõteaparaadi osuti, mis näitab puurpea maasse tungimise kiirust, üha tõuseb.
«Küllalt, Pjotr Antonovitš,» räägib kõrvalseisev direktor. «Juba on piirjoonele lähedal. . .»
Kivimit näriva puurpea mürin jääb vaiksemaks, sedamööda kuidas ta üha sügavamale maasse tungib. On kuulda vaid hammasrataste nõrka monotoonset urinat ja automaadi plõksutamist.
Pjotr Antonovitš pööräb uuesti juihtimisratast, suurendades puurimise kiirust. Osuti ronib aeglasemalt erepunase joone poole.
Direktor ei saa rahulikult paigal seista: kord sirutab ta. käe Trubnini suunas, kord tõmbab ära; võtab millegipärast taskust märkmiku ja paneb selIe uuesti tasku.
Hinge kinni pidades seisavad masina ehitajad.
Kuid ennäe, osuti, ületanud punase joone, jääb seisma.
Ületanud projekteeritud tempo, jätkab masin töötamist endiselt täpselt. Vaid pisut tugevamini kui varem vappub tema kere.

Pjotr Antonovitš lahkus juhtimissillait, nagu öeldes sellega, et ta on teinud kõik, mis olenes temast, rohkem teha aga on võimatu.
Õhk rõkkas võimsast hurraahüüdest.
Katseplatsi tarale lähenesid mõned tööstuskooliõpilased. Nende seas oli ka Petka. Ta vahtis kahtJaselt ringi, nagu kavatseks tara peaJe ronida.
Panfjorõts hüppas valvemajakesest välja ja ähvardas poljapoega rusikaga.

62

«Ma sulle... virutan!», karjus ta. «Vaat mis välja mõtles!»
Vahepeal hakkas müra platsil vähehaaval soikuma. Kohalolijad jõudsid puurmasina ehitajaid saavutatud edu puhul juba õnnitleda ja kavatsesid katseplatsilt lahkuda. Oli kätte jõudnud lõunaaeg. Kiirpuurmasin pidi tööd jätkama. Mõne tunni pärast kavatses vastuvõtukomisjon katseplatsile tagasi tulla, et veenduda mehhanismi häireteta töös.
«Konstantin Grigorjevitš!» pöördus Batja direktori poole.
«Mul ün sind väiikeseks salajaseks kõneluseks vaja. . .»
Nende sõnadega võttis ta Gremjakinil käe alt kinni ja viis ta :kõrvale. See, mis Batja rääkis, tekitas nähtavasti direktoris ärevust. Valju erutatud häälega hüüdis ta:
«Ei või ülla! Ei usu, kuni ei näe. .. Esilda ise komisjonile...!»
Batja lähenes komisjoni liikmeile järgmiste sõnadega:
«Kasutades. teie viibimist katseplatsil, otsustasime näidata teile üht väikest leiutist. Kas te oleksite nõus seda vaatama?»
Komisjoni lii:kmed vastasid jaatavalt.
«Niisugusel korral - toimetage masin siia,» tegi Batja Katuškinile korralduse.
See tormas väljapääsu poole.
Möödus üle veerand tunni, aga konstru:ktor ei tulnud ikka veel tagasi. Paljusid valdas kannatamatus.
«Kuhu ta kadus? Milline leiutis? Mis see tähendab?» oli kuuJda instituudi töötajate imestunud hääli. Kuid varsti juhtus midagi niisugust, mis sundis kõiki Katuškinit unustama.
Asi seisis selles, et puurmasina mürina sekka, millega kõik olid juba harjunud, hakkas segunema võõrast häält.
See oli halb tunnus. See tähendas, et mehhanismi kooskõlaline töö oli häiritud. Kogenud mehaaniikud tunnevad alati masina rikkisolekut eelikõige mürina järgi, nagu arstid, kes määravad kindlaks südame haiguse selle löökide järgi. Kuid masin oli uus, ja keegi ei teadnud veel, mida uus, äsjailmunud hääl tähendab.
«Vahest poleks tohtinud masinat üle koormata?» küsis üks komisjoni liige, tähelepanelikult kuulatades.
Geoloog Semjonova tõstis ja näitas kõnelejale äsja transportöörist välja pillutud kivitükikest.
«Kvartsiit,» sdetas ta. «Puurpea ün jõudnud kvartsiitse kivimini. Võib-olla sellepärast ilmuski teine hääl.»

63

Kuid insenerid teadsid, et see on ekslik oletus.Puurpea oli tunginud nii kaugele, et kivimi murendamise müra ei võinud enam maapinnani jõuda.
«Pole viga, seltsimehed. Ei ole vaja rutata. Vaatame, mis edasi sünnib,» püüdis Batja koosolijaid rahustada.
Vahepeal mürin üha kasvas. Nüüd võis juba kindlaks määrata, kust see tuleb. Selgus, et süüdi polnud masin.

Mürin kuuldus maa alt, mitte kaugelt, naabrusest...
«Maapind kerkib, seltsimehed!» hüüdis keegi ,taandudes.
Kõik pöördusid hüüdja poole.
Tõustes nähtamatu maa-aluse jõu. mõjul, hakkas muld liikuma ja nähtavale tulid mingi mehhanismi metallosad. . .

Inimesed seisid kui nõiutud. Mõne sekundi järel ronis väike masin maapinnale ja liigutas abitult, justkui veest välja võetud kala, oma metallist labasid. Teravad hambad, mis asetsesid adrahõlmana läikiva silindri ees, jätkasid samuti keerlemist. Mehhanism rübeles maad mööda, tõmmates pingule elektrijuhtmeid, mis tulid nähtavale tekkinud august.
«Täiesti uskumatu lugu! Kust see värk tuli?!»
«See on seltsimees Krõmovi maa all liikuva masina mudel,» ütles Batja.
Kõik tunglesid maa alt ilmunud mehhanismi ümber. «Ja mina ei teadnud sellest midagi!» lausus direktor, viies Batja kõrvale. «Miks sa mulle ei rääkinud?»

«Kanstantin Grigorjevitš! Kallis!» vastas Batja, pannes käe oma sõbra õlale. «Kas aleks võinud kiire ning vastutava töö juures kiirpuurmasina kallal sind eemale kiskuda säärase pisiasja jaoks nagu mängumudeli ehitamine! Polnud ju veel teada, mis sellest välja tuleb. Krõmovi aga tuli toetada. Peale selle, kui poisid avaldasid soovi asuda masina kallale tööst vabal ajal, miks siis neile seda mitte lubada? Aga äkki tuleb midagi välja! Ja tuligi. . . Kas ma talitasin õieti?»

«Aga kas ma kahtlen selles? Muidugi õieti! Mina aga poleks tõesti saanud sellele asjale tähelepanu osutada! Ja 1isaks oleksin veel sellest innustunud . . .» rääkis Gremjakin,. surudes tugevalt Batja kätt. «Noh, lähme vaatame, nagu kord ja kohus. . .»
Direktori silmad hakkasid põlema. Ta lähenes mehhanismile ja laskus selle ees põlvili.
«Hurra-aaaa!» kuuldusid tara tagant poiste hüüded: noo-

red mudeliehitajad avaldasid edukalt lõppenud proovimise puhul oma vaimustust.

«Kust nad ta käima panid? Kus on selle masina ehitajad?» kõlasid koosolijate hääled, kes Batja seletuse põhjal taipasid, milles asi seisab. «Tähendab, nad suunasid teda juhtmete kaudu. .. Täpselt sihtisid! Tublid poisid!»
«See on suurepärane,» kuuldus insener Tsessarski vaimustatud hääl.

Rahvahulgast läbi puges masina juurde Pjotr Antonovitš. Ta hakkas rahulikult ja tähelepanelikult mehhanismi tööd jälgima.

«Kõik on õige. .. Negatiivse esinurgaga lõiketerad... Tublid poisid!» ütles Trubnin rahuldatult.
«Kust ta käima pandi?» pöördus ta Batja poole.

«Siin lähedal asetseva kingu tagant. . .» vastas see. «Ta liikus maa all ja väljus siin,»
Komisjoni esimees lähenes Batjale.
«Aitäh, et mudelit näitasite,» ütles ta. «Ma ei kahtle põrmugi, et sellistel masinatel on määratu suur tulevik»
«Noh, selltsimehed!» hüüdis direktor. «Nüüd ehitarne geoloogilise luure jaoks niisuguse masina, et hoia alt! Oi, tublid poisid! Aga kus siis Krõmov on?»
«Krõmov!» hüüdis Semjonova. «Autor ja masina ehitajad siia!» .
«Autor! Ehitajad!» kõlasid hääled.

Kuid Krõmovi ei leitud. Ta oli ära läinud, et jagada õnnestunud proovimise rõõmu oma sõpradega, kelledest enamik ei omanud pääsmikku katseplatsile. Kohal oli ainult Katuškin. .

«Kas see pole romantika? Seltsimehed, kas see pole luule!» alustas knnstruktor erutatud häälega. «Kõrge romantiline põlemine :kutsus meid selle mudeli ehitamisele!» Ta simtas välja käe allmaamehhanismi suunas. Kuid tabanud mitte väga heakskiitva pilgu kõrvaIseisvalt Semjonovalt, Katuškin katkestas.

Vahepeal toimus šahtipuurimismasinaga midagi halba. üha peenemaks ja peenemaks jäi transportööri suudmest paiskuv kivimijuga. Masin hakkas undama, justkui oleks tal raske ja nagu aleks ta tööst väsinud. Keegi ei märganud, kuidas ringist astus välja insener Trubnin, lähenes jaotuspuldile ja asus juhtimisratta juurde.
Ikka hõredam ja hõredam on mullajuga.
Viimaks pööras sellele tähelepanu direktor. Ta läks koos

Batjaga kiiresti sahtipuurimismasina juurde. Neile järgnesid teised.
«Pljotr Antonovitš, transportöör töötab halvasti! Kas näete?»
«Jah, näen. . .» Ütles insener tasa ja vajutas kangile.
Otsekohe lakkas mürin. Masin jäi seisma. Ümberringi tekkis vaikus. Ainult kõrgel taevas jätkasid valju sädistamist põllulinnud. . .

TEINE OSA

ESIMENE PEATÜKK

Krõmov lasikus diivanile ja andus mõtislklustele. Edukas proov väikese mudeliga avas laia tee suure, päris masina - «allmaapaadi» realiseerimiseks, mis ajab vagusid maa sügavuses. Nüüd ei peata ega muuda sündmuste käiku enam midagi.
Oleg Nikolajevitš kujutles juba ennast istumas suure «allmaapaadi» rooliratta taga. Ultrahelilokaatori televisiooniekraanil möödub allmaailma muinasjutuline pilt.
«Muide, lokaatorist...» mõtles Krõmov. «Miski Tsessarski laboratooriumis takistab töö lõpetamist selle kallal. Ei või ju asuda reisile maa alla ultrahelilokaatorita masinas! Tarvis selgitada, kuidas asjad Modest Nikandrovitšil edenevad. ..»
Sel ajal kostis ettevaatlik koputus ukse pihta. Oleg Nikolajevitš kargas üles ja suundus ukse poole. Lävele - ilmus Zoja Vladimirovna.
«Vabandage mind hilise visiidi pärast,» alustas tütarlaps.

«Mul on tarvis teiega ühe tähtsa asja pärast rää:kida . . .»
Oma külalist tugitooli istuma pannes märkas Krõmov, et Semjonova on millestki erutatud.
«Kõigepealt. . . ma tahan teid õnnitleda.» Zoja Vladimirovna ulatas insenerile käe. «Ma tundsin rõõmu ja uhkust teie ja inimeste üle, kes teie ideed airtasid ellu viia.»
«Inimestele, kes on kulutanud nii palju jõudu, et abistada projekti teostamist, võib tõesti uhke olla. Mis aga minusse puutub, siis on nähtavasti veel vara,» kostis Krõmov.
«Kuid vaat mida ma tulin teilt paluma...» jätkas Semjonova.
«Püüan teie palvet täita.»
«Kas mäletate meie jutlemist pargis just enne teie esinemist klubis. . .?» Semjanova tegi pausi ja, vaadates oma jutukaaslasele otse näkku, ütles:
«Praegusel momendil on Pjotr Antonovitš Trubninil väga raske. .. Ta on tagasihoidlik inimene, seepärast on tal kahekordselt raske... Šahtipuurimistnasina proavimine - nagu te teate - tuli katkestada. Võimalik, et see on väike rike, mis hamme hommikul kõrvaldatakse, aga võib ka alla, et see on kogu konstruktsiooni defekt, mis nõuab põhjalik!ku ümbertegemist. Ja kujutlege loomu poa-lest kinnist inimest, kellel on vähe sõpru. . . Ta istub praegu üksi kodus, üle elades oma äpardust.

Komisjani otsusest oleneb tema prestiiž, tema kui laitmatu ja kogenud spetsia listi nimi.»
«Mis siis mina peaksin tegema?» lausus hämmeldunud Krõmov, kes hakkas aimama, kuhu kõnelus kaldub.
«Teda külastama. . .»
«Kuid kas tal teeb rõõmu mind näha? Rääkisite te sellest temaga?»
«Ei, pole rääkinud. Kuid ma olen :kindlasti veendunud, et teil tuleb tema juurde minna. .. Just teil. Ja teate, mispärast?»
Krõmov viivitas vastusega.
«Trubnini äpardus langes ühte teie mudeli eduka prooviga,» seletas Semjonova. «Te peale teda külastama, näidates sellega, et te pole vähimalgi määral kaotanud usku temasse. Mõistate?»
Oleg Nikolajevitš tõusis oma kohalt.
«Teil on õigus. . .» ütles ta tasa. «Kuid kas tahab Pjatr Antonovitš praegusel momendil mind näha?»
«Arvan, et tahab. Ta ju austab teid väga.»

68
«Mind?»
«Jah, teid.»
Krõmov vaatas imestusega Semjonova otsa. Talle meenus, kuidas Trubnin oli teda vastu võtnud, kui külmalt temaga alati kõnelnud. Tõsi küll, Pjotr Anrtonovitš ali kuiv eranditult kõikidega.
«Ta austab teid nende omaduste pärast, mis temal enesel puuduvad: romantilise suhtumise pärast tehnilisse loomingusse . . .»
«Ma käin tema juures ä'ra. Kas te peate sobivaks minna kohe?»
«Just kohe. .. Ka mina tulen tema juurde, ainult pisut hiljem.»
Semjonova tõusis ja hüvasti jätmata suundus ukse poole.
Imelik tunne haaras Krõmovi, kui uks sulgus ja ta üksi jäi. Oleg Nikalajevitšile meenus, et pärast seda, kui lõppes šahtipuurimismasina proovimine, polnud ta kordagi astunud Pjatr Antonovitši juurde, polnud vahetanud temaga ühtegi sõna. Oatamatu edu oli pannud teda unustama kõik maailmas.
«Kui inetu. . .» mõtles ta väljaminnes.
Õues võttis teda vastu soe ja sõbralik lõunamaine öö.
Otsekui pühalikku vaikust häirida kartes liigutas vaevaltmärgatav tuul ettevaatlikult puude lehti. Madalal harisondi kohal, just nagu liimiltud sametise taeva külge, rippus õhuke kuusirp.
Krõmov läks aeglaselt mööda alleed, suundudes hoone poale, milles elas Trubnin. Jalgade all krigises vaikselt liiv, kaunistatud lehtedelt heidetavate varjude võrkornamendiga.
«Mis ma talle ütlen?» mõtles ta piinlevalt, ikka enam sammu aeglustades. «Tulin kaastundmust avaldama... Rumal. Tuleb kõnelda äparduse tehniliste põhjuste üle. Muide, mis seal võis juhtuda. . .?»
Krõmov peatus. Mõne aja ta seisis, atsekui kuulatades tuule nõrka sahinat, seejärel aga pöördus otsustavalt haapis vastupidises suunas. Siin on jalgvärav - väljapääs pargist. Oleg Nikalajevitš vaatas ringi. Just tara juures seisab kolmekordne maja. Edasi; jalgvarava taga - avar nurm.
Üsna lähedal paistab katseplatsi tuhm tara. Krõmov suundus :kiirel sammul sinnapoole.
Valvemajakeses kohtas ta Panfjorõtšit. See kontrollis

69
hoolega pääsmikku ja kehitas õlgu, imestades inseneri nii hilise ilmumise üle. K:rõmovi palvel andis valvur talle akumulaatorlambi.
Lõpuks on Oleg Nikolajevitš seespool tara. Heites maa peale kentsakat pikika varju, seisab kuust valgustatud puurmasin. Tema kõrval, meenutades eemalt egiptuse püramiidi, asetseb kõrge koonusetaoline mullakuhi. Selle mulla oli šahtipuurimismasin jõudnud enne seismajäämist maa-

pinnale välja paisata.
K:rõmov astus laia avause juurde ja suunas sinna elektrivalguse ereda kiirtekimbu.
Täiesti püstloodne sein näis kaduvat sügavusse. Valgus hääbus tihedas läbitungimatus pimeduses. Šahtist hõngus rõskuse lõhna.
Insener suunas laterna kiire d paksule terastorule, mis kadus maasse keset šahti. Selle kõrval laskusid alla lõpmatu pika trepina ekskavaatori kopad. Need olid täidetud mullaga: seismajäänud mehhanism polnud veel jõudnud seda maapinnale paisata.
K:rõmov tõukas jalaga ekskavaatori püstketti. See lõi õõtsuma ja ühes temaga hakkasid !kolisema raudkopad niiske mullaga.
«Peab vastu...» pomises Krõmov ja hakkas kiiresti pintsakut maha võtma. Minuti pärast laskus ta ettevaatlikult alla, kasutades koppasid astmetena. Seda teha oli väga raske. Kogu kett kõlises kumedalt, võnkudes pidevalt; pähe sadas mullakamakaid. Vöö külge kinnitatud elektrilatern valgustas hästi vaid väikest lõiku, kuna koht, kuhu tuli astuda, jäi varju. Krõmov kuulis selgesti oma hingamist, mida kajastasid seinad ja tugevdas sügav kaev.
Pikana, lõpmatu pikana näib allalaskumine. Krõmov peatub, et hinge tõmmata, ja hakkab uuesti töötama. Pähe variseb endiselt mulda, mis pimestab silmi ja satub krae vahele.
Viimaks puudutab jalg kindlat tugipunkti. Oleg Nikolajevitš suunab laterna valguse keerulisele konstruktsioonile, millega ekskavaator lõpeb. Ta vaatleb seda tähelepanelikult igast küljest. Ühe käega tuleb terastorust kinni hoida, muidu võib niiskest savist libedat koonuse pinda mööda alla libiseda.
Krõmov ei näe rikke tunnuseid. Miks siis ekskavaator lakkas maapinnale kobestatud kivimit andmast? Koppadesse mitte sattunud muld asetses palksu kihina koonuse

ringjoonel otse seina ääres. Vahest pidurdas see kiht masina tööd?
Inseneri pähe tulnud mõte puurmasina rikke põhjusest nõudis selle pea järelevaatamist selles seisundis, milles ta oli seisma jäänud. Maapinnale välja tõmmatud agregaat poleks enam võinud äkki tekkinud oletust kinnitada.
Krõmov kummardub sügavamale. Katsub asetada oma natuke tursunud jala teise kohta. Kuid siin juhtub see, mida ta kõigest jõust püüdis vältida. Jalg vääratab. Jäme toru, millest Krõmov vasaku käega kinni hoidis, libiseb ootamatult käest ära. Ta kukub alla. Parem jalg jääb kahe metalldetaili vahele. Terav valu liigeses sunnib Krõmovi valjult kiljatama. Ta katsub jalga vabastada, needes ennast ettevaatamatuse pärast.

* Trubnini kabinet oli tubakasuitsu täis. Insener suitsetas vahetpidamata ja kirjutuslaual seisev suur tuhatoos oli juba ammu tulvil täis paberossiotsi.,
«Ma imestan, et teda senini ei ole,» ütles tugitoolis istuv Zoja Vladimirovna.
«Vahest ta ei tule,» vastas Pjotr Anrtonovitš ebakindlalt.
«Tuleb. Ta pidas minuga nõu, kas tal on sobiv teid külastada.»
«Et avaldada kaastunnet. . .»
«Miks kaastunnet! K:as asetleidnud äpardus temasse ei puutu? Eiks ta projekteerinud ju puurmasinat koos teiega?»
Trubnin tegi ebamäärase käeliigutuse.
Tavalise šahtipuurimismasina murdumine teda nüüd enam ei huvita,» alustas ta tasa. «Tema mõtted on kaugel ja hõljuvad pilvedes. .. Mis on talle ekskavaator, arvutatud ja projekteeritud tuntud viisil. Ta töötas mul:konstrueerimisbüroos ausalt ja hoolsalt. Kuid ma kujutan ette, kui raske see talle oli, sellal kui päris lähedal valmistati tema masina mudelit!»
«Pjotr Antonovitš!»
«Ja kas ongi mul õigus nõuda temalt tähelepanu minu «proosalisele» ekskavaatorile?» jätkas

Trubnin uut paberossi süüdates. «Tema osaks on leiutada uusi mehhanisme, minul aga - ehitada ammutuntud puurmasinaid . ..»
«Ma lähen,» ütles Zoja Vladimirovna üles tõustes.
«Ei tulnud. . .» mõtles ta trepist alla minnes. «Kas tõesti Trubninil on õigus?»

71

TEINE PEATÜKK

Sel päeval tuli insener Tsessarski koju tunduvalt hiljem kui harilikult.
Suure rutuga õhtust söönud, vabandus ta kiire tööga ja lukustus otsekohe oma töökabinetti.
Tegelikult polnud tal mingit kiiret tööd. Ta hakkas kõndima nurgast nurka, piinlevalt mõtiskledes.
Tema alati elurõõmus nägu omandas nukra ilme.

Minnes akna juurde, et eesriiet ette tõmmata, seisatas Modest Nikandrovitš hetkeks. Neljanda korruse kõrguselt olid näha kuuvalguses helendav nurm ja katseplatsi tara, keset platsi mustas šahtipuurimismasina siluett.
«Või nii. ..» lausus insener akna juurest eemale minnes. .
Tänase päeva sündmused erutasid Madest Nikandrovitši ja samal ajal viisid nukraile mõtteile.
Kõndides kabinetti mööda, mõtles ta kogu aja Krõmovi masina väikese mudeli ootamatust ilmumisest maa alt ja selle juures viibinud inimeste tormilisest vaimustusest.

Tsessarski natuke kadestas Krõmovi temale täna osaks langenud edu pärast. See väike, väliselt väga sümpaatne inimene oli enesearmastaja.

Üks teise järel järgnevad viperused allmaa-ultrahelilokaatori töötlemisel, millega ta tegeleb juba teist aastat. Siin aga, kõikide silme all, noore inseneri selline edu.

Tsessarski hakkab meelde tuletama minevilkku. Ta mõtted tulevad ikka jälle tagasi töö juurde defektoskoobi.. «ЦС-37» kallal, mis tõi talle väljapaistva spetsialisti kuulsuse. Modest Nikandravitš läheneb seinale, kuhu on üles riputatud fotod.

Fotosid on palju. Näite!ks ühel neist on ta koos ministriga aparaadi «ЦС-37» proovimisel nurmel. Tõsi küll, fotagraaf on kinni püüdnud mitte päris õnneliku momendi. Minister vaatab pildil kuhugi kõrvale, just nagu mitte pöörates tähelepanu kõrvalseisvale insenerile.

Teisel pildil näeb Madest Nikandrovitš ennast lähemate abiliste ringis. All on selge, kalligraafilise käelkirjaga pühendus: «Modest Nikandrovitš Tsessarskile - sõbralikuks mälestuseks kuulsast töö lõpetamise päevast». Edasi järgnevad allkirjad.
Tsessarski pillk peatub järgmisel fotol. Siin on tema ja kaunis tuntud välismaa teadlane pildil kõrvuti.
Selgesti elu.stuvad mälus kõik üksikasjad, mis on seotud

72

teadusliku uurimise instituudi külastamisega välismaa teadlase poolt. Tuleb meelde, kui peenelt viisakas oli temaga see mesimagusalt naeratav väeti rauk.

Kui palju meelitavaid ja, nagu Modest Nikandrovitšile näis, imetlusväärselt teravamõttelisi komplimente kuulis ta instituudi rohkearvuliste töötajate juuresolekul.
Külaline võlus Modest Nikandrovitši ära.
«Te olete haruldaselt andekas insener. Oo! Isegi enam kui andekas,» rääkis vanamees. «Väga kahju, et ma ei saa küsitleda teid kõige suhtes. Ma mõistan, et see võib teie firma saladust rikkuda. .. Rääkigem pisiasjade üle.»

«Väga korrektne ja tagasihoidlik...» mõtles siis Tsessarski. Kuid iha jutustada saavutustest, veel enam üllatama panna välismaist külalist piinas inseneri, ja vaevaga hoidis ta seda soovi tagasi.

Modest Nikandroyitš läheb seinast eemale ja hakikab uuesti kabinetti mööda sammuma. .

«Mis pidurdab tööd?» mõtleb ta piinlevalt. «Tulemused,. ja mitte halvad, on olemas. Allmaa-helilokaatori laboratoorne mudel juba töötab. Ta «valgustab läbi maad kuni viie meetri sügavuseni. Televiisori väikesel fluorestseerival ekraanil võib juba näha geoloogiliste kihistuste pilti. Veel natuke pingutust, ja vahemaad võib suurendada viiekümne. . . saja. . . kahesaja meetrini. Natuke pingutust. . .

Aga võib-olla läheb vaja palju? Vahest piirduda seni saavutatuga ja hakata ekspluateerima aparatuuri, mis on võimeline maad läbi valgustama viie meetri sügavuses?

See on ju nii lihtne...! Kuu-kahe pärasi võib välja lasta mõningal määml vajaliku aparaadi. Jah, kuid.. .»

Modest Nikandrovitš peatub äkki talle ootamatult pähe tulnud mõtte tõttu. «Siis hakatakse rääkima: «Vaat sulle Tsessarskit. ..! Me ootasime temalt ja olime pärast niisugust silmapaistvat konstruktsiooni nagu «ЦС-37» õigustatud ootama midagi erakords'et! Tema aga. . .» Ei! Peab taotlema tõhusaid tulemusi ja looma aparaadi, mis teostab sõna otseses mõttes revolutsiooni geoloogilise luure tehnikas.

Nõukogude geoloogilise luure tehnika peab saama ja saab kõige täiuslikuma aparaadi maailmas,» otsustab Modest Ni:kandrovitš.

Ta läheb ;kirjutuslaua juurde ja võtab pehmes nahktugitoolis istet.

73

Tsessarskile tuleb meelde, et on möödunud juba kaks kuud sellest ajast, kui ta esitas instituudi varustusosakonda nõudmise välja kirjutada välismaalt hiljuti ilmunud spetsiaalne mõõteaparaat. See aparaat peab aitama tööd helilokaatori kallal lõpule viia.

Kui laboratooriumis esmakordselt tekkis vajadus sellise mõõteaparatuuri järele, siis teostas Modest Nikandrovitš ilma erilise vaevata vastavad arvutused ja koostas seesuguse aparaadi skeemi. Tema näpunäiteil ehitati aparaat esimeses, mustandvariandis, mida tavaliselt nimetatakse maketiks. Maketi kallal tehtava töö kogemuste alusel võis, pärast väilksemaid muudatusi ja viimistlusi konstruktsioonis ehitada tõelise, täiesti heakvaliteedilise aparaadi.

Algul oli Modest Nikandrovitš väga uhke enda leiutatud aparatuuri peale, paigutades isegi teoreetilise artikli teaduslikku ajakirja. Kuid aja jooksul innustus ta teisest, tähtsamast tööst ja jättis mõõteaparaadi sinnapaika, sellest hoolimata et vana ja kogenud konstruktor Pavel Pavlovitš Tšibissov palus korduvalt Tsessarskilt luba viia töötlemine iseseisvalt lõpuni.

«Ei, ei!» vastas Modest Nikandrovitš tavaliselt. «See tõmbaks ikkagi minu tähele'panu põhitööst kõrvale. Las ma natuke vabanen töökoormusest ja võtan asja ise ette...»

Kui Tsessarski ühe välismaise firma preiskurandi lehekiülgedel nägi reklaami aparatuurile, mis oli määratud samaks otstarbeks, siis tekkis tal soov teada saada, kuidas seal see tehniline ülesanne lahendatud on.

Võrdlemise ja kõrvutamise eesmärgiga soetavad teadusliku uurimise instituudid sageli välismaiset aparatuuri. Seepärast ei nähtud Tsessarski nõudmises tellida välismaalt väike mõõteaparaat midagi taunitavat. Tellimus võeti vastu ja insenerile lubati muretseda vajalik aparaat kõige lühema ajaga.

Ja nüüd näib Modest Nikandrovitšile, et tööd pidurdab just tellitud aparaadi puudumine ja et olemasolevat laboratoorset maketti kasutada ei tule: see on nähtavasti vähem täpne kui oodatav aparatuur.

«See on täiesti lubamatu.. .» mõtleb Tsessarski. «Kaks kuud on möödas, aga aparaati pole ikka veel. Kas ma tõesti pean end oma otsesest tööst eemale kiskuma ja tegelema oma mõõteaparaadi viimistlemisega! Ei, praegu on see mõeldamatu. . .»

74

Modest Nikandrovitš läheb laua juurde ja märkab paberite seas paksu panderolli. Ta kisub parki lahti ja näeb ajakirja; mille kaanel on kujutatud igasugust värvi geoloogilisi masinaid. See on välismaa kuukiri, pühendatud geoloogilise luure tehnika küsimustele.

Insener lehitseb laisalt tihkeid lehti, mis sõrmede vahel krabisevad. Ja äkki ilmub ta näole midagi grimassi ja naeratuse vahepealset.

«Eks sa näe! Kust see äkki tuli? Kuid üldiselt huvitav. . .» sosistavad ta huuled hääletult.
Ta avab akna ja hakkab mööda tuba käima.. Viimaks suundub kiirustamata, ebakindlal sammul ukse poole. .
Mõne minuti pärast läks Modest Nikandrovitš juba majaga külgnevat pargi alleed mööda.
«Mitte väga suur au, kuid siiski - veel üks tunnustus. . .» jätkas ta sosistamist käigu peal.
Kõrgel vaatepiiri kohal kallas tõusnud kuu tukkuvale pargile oma eredat hõbevalgust.

«Zoja Vladimirovna! Ka teie jalutate? Milline imeilus. öö!» ütles Modest Nikandrovitš rõõmsalt, nähes vastutulevat Semjonovat.

«Öö on tõesti ilus,» vastas Zoja Vladimirovna peatudes.
«Ma olin äsja Trubnini juures...» lisas ta, silmitsedes Tsessarskit.

«Noh, kuidas temaga on? Vist on tal raske äparduse pärast. Pidi just nii juhtuma. ..! Aga mina kavatsesin ju tema juurde sisse astuda! Kuidas see juhtus, et ma ei läinud?» pomises Modest Nikandrovitš, püüdes meelde tuletada asjaolusid, mis takistasid tal oma kolleegi külastamast. «Tõesti piinlik. . . väga piinlik. . .»

«See, et teie teda ei külastanud, on veel andestatav,» jätkas Semjonova mõtteisse süvenenult.
«Aga näe; mõnedel seltsimeestel peaks häbi olema .. .»
Zoja Vladimirovna jäi tokerdama, justkui järele mõeldes, kas tal tuleb edaasi rääkida.
«Keda te arvate?» päris Modest Nikandrovitš osavõtlikult.
«Krõmovi . . .»
«Või nii...! Arusaadav, arusaadav. Muide, täna avastasin ma väga naljaka asja. Kujutage endale ette, tulen koju ja näen laual välismaa ajakirja «Geoloogilised Masinad» juulinumbrit. Tutvun sellega ja imestuseks märkan oma nime. Mis kurat? Mina pole ju kirjutanud! Hakkan

ma veel kirjutama ajalkirjas, mis, nagu teada, mitmesuguste välismaa firmade meeleheaks muud ei teegi, kui moonutab teaduslikke ja tehnilisi tõdesid! Selgub, et nad on tõlkinud minu artikli, mis ilmus veel aasta tagasi «Geoloogilise Luure Tehnika Teatajas». Tõlkisdd isegi ilma luba küsimata. Millelks seda? Seejuures - pange tähele - paigutasid kõige silmapaistvamale kohale!»

«Noh, ja mis siis.. .?» küsis Zoja Vladimirovna hajameelselt.

«Niisama, midagi erilist! On siiski huvitav, et nad nõukogude teadlaste teaduslike töödega arvestavad... Kui meie instituuti külastas kuulus välismaa teadlane - te arvatavasti mäletate seda juhtumit.. .?»

Modest Nikandrovitš ei lõpetanud. Kuuldusid summutatud hääled, sammude kahin, ja seejärel ilmusid käänaku tagant kaks meest. Tugevalt vasakut jalga langates ja vaevalt edasi liikudes käis Krõmov. Teda toetas valvur Panfjorõtš.

«Oleg Nilkolajevitš! Mis on juhtunud?» erutus Tsessarski neile vastu tormates.
«Tühine asi. . .» vastas see, vaevu valu võites. «Lihtsalt totter juhtum.. .»
Semjonova vaatas lähenejatele imestusega.
«Mis siis ometi juhtus?» lausus ta, kui Krõmov, üleni mullaga koos, ta kõrval seisatas.
«Kukkusin mingisugusesse auku,» vastas Oleg Niko lajevitš kõlatult, püüdes Semjonovale mitte näkku vaadata.
«Väga imelik. . .»

«Aga mis siin imelikiku an!» segas Panfjarõtš end vahele. «Teaduse seadus maa külgetõmbejõu kohta, muud midagi. Kui teie oleksite seal olnud, oleksite samuti kukkunud . ..»

«On teil valus?» küsis Zoja Vladimirovna, püüdes samuti Krõmovi toetada.
«Olen nähtavasti natuke jalga nikastanud.» .
«Ma ei mäleta, et siin lälheduses aukusid oleks,» ütles Semjonova mõtliikult.
«Milline tähtsus sel on, Zoja Vladimirovna!» erutus Tsessarslki. «Meie ees on fakt!»
«Teaduslik fakt!» parandas teda Panfjorõtš ja pani ette edasi liikuda.

KOLMAS PEATÜKK

Päeva joaksul jõudis Krõmovi külastada palju sõpru. .Ta lamas voodis seotud jalaga ega saanud peaaegu üldse liikuda.
Külastajad avaldasid oma kaastunnet ja imestasid rumala juhuse üle.
Tõepoolest oli, mille üle imestada.
Krõmovi jutu järgi tuli välja, et ta läks õhtul parki, komistas pimedas mingi asja vastu, seejärel kukkus auku, mille tagajärjel saigi vasaku jala soonte venituse. Panfjorõtšit, kes kohtas teda pärast seda, kui tal erakordsete pingutuste hinnaga oli õnnestunud ronida šahtist maapinnale, palus Krõmov mitte kõnelda katseplatsi külas'tamisest.
Oleg Nikolajevitš arvas, et jutustada sellest, mis oli tõeliselt juhtunud, pole sünnis. Kõige rohkem kartis ta, et sellest saab teada Trubnin. Kui rumalana võib insenerile ta teguviis näida! Sest kui tal tekkis. tahtmine, kontrollida oma oletust ekskavaatori rikke kohta, siis oleks tulnud oodata hommikuni ja kokku rääkida instituudi peamehqanikuga, kes olekski organiseerinud ohutu šahti laskumise vintsi abil.
Haigevoodi juures viibis Kostja Utotškin, kes oli võtnud endale pärast tööd vabatahtliku põetaja üsa. Tuba mööda hulkus koer. Ta lähenes sageli oma peremehele ja vaatas ootavalt talle silmadesse, justkui küsides: «Mida me siin istume? Kas poleks parem parki mööda joosta?»
Et Oleg Nikolajevitši meelt lahutada, hakkas Kostja jutustama episoode oma frondielust. Kuid nad ei jäänud kauaks kahekesi. Krõmovi tuli külastama insener Trubnin. «Kuidas te ennast tunnete?» alustas ta toolile istudes.
«Pole viga... Tänan...» vastas see veidi närvitsedes. «See, mis teiega toimus, pole kaugeltki ainulaadne juhtum. Kaksteist aastat tagasi komistas üks mu sõpru taimejuurele, seejuures nõnda, et lamas pärast kaheksa päeva.
Üks moment. . . Jah, see oli tõesti üle kaheteistkümne aasta tagasi.»
Krõmov hingas kergendatult.
«Ei tea, mille vastu ma komistasin...» mõtles ta. «Aga kuidas, Pjotr Antonovitš, on lood šahtipuurimismasinaga? Kas puurpea tõsteti juba maapinnale?» küsis - ta, tahtes anda kõnelusele teist suunda.
Trubnin kehitas õlgu ja vastas nähtava vastumeelsusega:

«Tõsteti. Senini pole ekskavaatori rikke põhjust avastatud.»
«Kas te pöörasite tähelepanu tiguülekandele? Kas ei võinud sinna sattuda mulda mudalahuse väljalaskeava kaudu?» jätkas Krõmov.
«Võib olla ka nii. . . Homme hommikul võetakse puurpea lahti, siis saame teada.» Trubnin pistis käe tasku ja võttis sealt arvutuslükati. «On võimalik, et tekib rullide kinnikiilumine siduris. Tuleb kontrollida koormust,» ütles ta mõtlikult. .
Seejärel süvenes Trubnin arvutamisse.
«Pjotr Antonovitš!» pöördus tema poole Krõmov, end voodis istukile ajades. «Mul on teile palve. .

.»
«Kuulen teid.»
«Ärge võtke puurpead lahti, ilma et oleksite kontrollinud järgmist. . .»
Krõmov haikkas seletama, milles kontroll peab seisma. «Aga miks te nõnda arvate? Millised põhjendid teil selleks on!?» imestas Trubnin. «Võiks arvata, et uurisite puurpea seisundit otse maa all. Ei, teie kaalutlused tunduvad mulle vähe usutavatena... Homme võtame pea lahti, ja siis on kõik kohe selge.»
«Noh, siis ärge võtke lahti ilma minuta,» palus Krõmov.
«Usun, et mul on homme parem ja ma tulen platsile.»
Pjotr Antonovitš vaatas hämmeldunult kõnelejale otsa.
Selle visadus oli talle arusaamatu.
«Ei,» vastas ta kindlalt. «Seda ei tohi teha. Arst käskis teil viis päeva lamada, ja suvatsege tema ettekirjutust täpselt täita.»
Soovinud haigele kiiret paranemist, Pjotr Antonovitš lahkus.
«On see küll. . .» venitas Kostja, pärast seda kui Trubnini järel uks sulgus. «Ma arvan, et isegi unes näeb ta arvutuslüikatit. Kuiv inimene. . . Ja siiski on ta parem kui minu ülemus Tsessarski . . .»
.
«Miks nii?» imestas Krõmov, kellel olid Tsessarski nimega seotud head ja soojad mälestused.
Kostja nihkus haigele lähemale ja hakkas parajasti jutustama oma ülemusest, kui kõlas koputus ulkse pihta ja tuppa ilmus Tsessarski ise.
Ta suundus Krõmovi poole, käed laiali sirutatud, otsekui kavatsedes haarata teda oma embusesse.
«Kui hirmus see on! Kui totter!» hüüdis ta käigu peal.

«Miks pidi see just nüüd juhtuma! Mis arst räägib?»
«Käskis viis päeva lamada.»
«Noh, näete, kui halb,» jätkas Modest Nikandrovitš, ennatlikult tugitoolis istet võttes. «Mul on teist südamest kahju. Muide... Ma tulin ju teid õnnitlema! Arvake ära, mis puhul!»
«Ei saa haikkama...»
«Ma kuulsin äsja kõnelust. .. Juba valmistatakse käskkirja!» lausus ta häält tasandades. «Organiseeritakse uus konstrueerimisbüroo - maa all liikuvate geoloogilise luure masinate konstrueerimise büroo... Büroo, mis hakkab tegelema teie idee läbitöötamisega! Ja teie saate selle büroo juhatajaks. . .»
Krõmov oli lootnud, et instituudis võimaldatakse tal töötada oma masina kallal, kuid talle oli suureks ootamatuseks teade, et selleks otstarbeks organiseeritakse terve osakond. Temale, noorele insenerile, osutati suurt usaldust.
Seepärast näiski heasüdamlikult naeratav Modest Nikandrovitš, kes tõi selle rõõmustava sõnumi, Oleg Ni!kolajevitšile haruldaselt armsa ja lähedasena.
«See on võimatu. ..» ütles ta viimaks, erutust varjata püüdes.
«Ei, see on nii! Ma tunnen rõõmu teie pärast ja usun, et tõeline suur masin ehitatakse kiiresti ja saab geoloogilise luure tähelepanuväärseks vahendiks! Ja teate mis?» Modest Nikandrovitš tasandas uuesti häält, otsekui kavatsedes avaldada mingit saladust. «Ma jõudsin otsusele, et pärast teie masina ehitamist kaotab kiir-šahtipuurimismasin oma väärtuse.»
«Ma ei saa teist täiesti aru. . .»
«Mis siis siin arusaamatut on? Kas pole kõikidele selge, et teie maa all liikuv masin vähendab tunduvalt šahtipuurimismasina osatähtsust! Kas see on vale? Teie masin võib teha maas laia avause mistahes nurga all. Kellele siis, küsitakse, läheb vaja šahtipuurimismasinat? Muidugi, Trubninist on kahju,» jätkas Tsessarski ohates, «ta on selle kallal väga palju töötanud... Noh, kuid sellest pole

midagi. Kõigepealt asi ise.» .
«Ma pole teiega nõus.»
«Nüüd tekib teie ja Trubnini vahel konkurents,» jätkas Tsessarski, pööramata Krõmovi märkusele tähelepanu. «Miks konkurents?» küsis Oleg Nikolajevitš imestunult. Tal tekkis vastikusetunne selle vastu, mis ta kuulis.

Talle näis, et tema ees istub mitte Modest Nikandrovitš, kõikide suhtes heatahtlikult meelestatud inimene, vaid keegi teine.
Kuid Tsessarski, kiiresti taibates oma vääratust, hakkas rääkima südamliiku häälega.
«Trubinin on küll kuiv, kuid imearmas inimene. Teda tuleb õigesti tunda, et hinnata, nagu kord ja kohus...»
«Modest Nikandrovitš, kuidas on teil lood allmaa-helilokaatodiga?» lausus Krõmov, püüdes niiviisi teemat muuta.
«Mõistan, mõistan!» võpatas Tsessarski. «Nüüd, võib öelda, huvitab helilokaator teid juba vahetult. Te peate selle oma allmaapaati üles seadma. Nõnda, nõnda. .!.»
«Noh, see on veel kaugel. Mind lihtsalt huvitab teie töö.»
«Seni ei või teid millegagi rõõmustada. . .» ohkas Tsessarski. «Näe, Kostjale on hästi teada, milliseid raskusi tuleb võita. Mind ajab vihale meie majandusosakonna hirmus kohmakus. Siiamaani pole saanud välismaalt aparaati ultraheli väljatugevuse mõõtmiseks. Kahe kuu eest tellisin! See on lihtsalt pöörane!»
«Modest Nikandrovitš!' Kuid selline seadis, ehitatud teie jooniste järgi, ei töötanud halvasti. See ei ole muidugi veel lõprtatud, talle pole antud tootmiskuju, kuid selle ülesandel võiks anda Pavel Pavlovitšile või kellellegi teisele,» segas end kõnelusse Utotškin.
«Te teete alati nalja, Kostja!» vastas Tsessarski naeratades.
«Allmaa-helilokatsioon on säärane suurepärane asi...» lausus Krõmov mõtlikult. «On vaja, et ta saaks võimaliikult kiireminii teoks. Mille taha siiski asi seisma on jäänud, Modest li'Jikandrovitš? Kas tõesti ainult mingi välismaise mõõteriista taha?»
Tsessarski ajas enda sirgu, ta nägu omandas tõsise ilme, ta hakkas rääkima veidi pidulikult.
«Ma el lase seadist oma laboratooriumi seinte vahelt välja seni, kuni ma pole veendunud, et ta on täiuslik. Mul on nimi - .. seadise «ЦС-37» ehitaja nimi. Ma pälvisin selle visa tööga ega taha seda kaotada.»
«Kas tõesti keegi võib teilt võtta endised teened?» imestas Krõmov.
«Ehee . .! Kinnitan teile, suhtumine inimesse võib muutuda, kui ta laseb välja hea seadise asemel mingi rämpsu,

Ka endine kuulsus ununeb! Tunnustatud spetsialist võib tuhat aastat mitte midagi teha, ja siiski jääb ta tunnustatuks. Kuid tarvitseb tal ainult teha mitterahuldav või isegi keskmise kvaliteediga seadis, ja kõik endine unustatakse, tema üle hakatakse otsustama tema viimase loomingu järgi. Kas see pole tõsi?»
«Teie jutt pole päris õige!» vastas Krõmov. «Teie järgi tuleb välja, et parem mitte midagi teha ja mitte minna tehnilisele riisikole, sest ebaõnnestumise korral võib kaotada endise kuulsuse.»
«Ei, ei!» erutus Tsessarski. «Te ei saanud minust mitte päris õigesti aru... Muidugi, töötama peab, kuid seda tuleb teha nõnda, et uus töö saaks vanast parem. Kas selles on midagi halba? Muide...» lisas ta hooletult, sirvides välismaa ajakirja numbrit. «Vaadake, siin on tõlgitud minu artikkel ultraheli väljatugevuse mõõtja kohta...
Trükkisid ära selle, mis meie ajakirjas oli mul avaldatud juba eel.misel aastal.»
«Niipalju, kui mina aru saan, on juttu seadisest, mis teil praegu puudub edukaks tööks allmaa-

ultrahelilokaatori kalla)?» küsis Krõmov, vaadeldes jooniseid.
«Täiesti õige. Sellise seadise ma ehitasin.. . Ta töötas, kuid nagu ma teile juba rääkisin, üsna halvasti. Ta vedeleb meil kuskil laboratooriumis. Ja miks nad mu artikli ära trükkisid, seda mu mõistus ei võta. . . Ometi on välismaal seesugune seadis juba välja lastud. See töötab nähtavasti teisel põhimõttel. Mäletate, Kostja, ma näitasin teile reklaamteadet? Te käisite veel minu ülesandel varustusosakonnas selle seadise väljakirjutamise asjus. Ja näe, siiamaani seda ei ole. . .!»
«Modest Nikandrovitš! Aga mispärast te oma seadist lõplikult ei viimistlenud?»
«Aga teate, seadis on õieti-öelda tühiasi! Suuri prob leeme ta ei lahenda.»
«Kuid välismaal, nagu näete, seda ei arvestatud ja tehti seadis, mis on teie omaga sarnane. Nüüd tellite seda välismaalt. Natuke imelitk. . .»
Krõmov ei võinud märgata, kuidas Tsessarski nägu mööda, mis oli laualambist halvasti valgustatud, jooksis kerge värin.
«Mis. . .?» sosistas ta.
«Noh; te mõtelge ise,» jätlkas Krõmov. «Töö pole veel - lõpetatud, teie aga rattate selle trükis avaldamiseg!. Mil-

leks see? Mulle näib, et artikliks kulutatud aega oleeks võinud parem tarvitada seadise viimistlemiseks...» Tsessarski tõusiš tugitoolist.
«Ma vahest lähen...» ütles ta vaikselt. «Teie, Oleg Nikolajevitš, olete haige ega tohi ärrituda. Meie aga hakkame siin vaidlema. .. See on halb. Kinnitan teile, ma ei saanud teie peale sugugi pahaseks. Ja ärge mõtelge sellest! Lamage, puhaike, paranege võimalikult kiiremini,. hiljem aga, kui teil ainult tekib soov, tuleme selle kõneluse juurde tagasi. . . Nüüd ma lähen., Kõige paremat!»
«Nägemiseni, Modest Nikandrovitš. Arge olge mulle pahane. ..» lausus Krõmov silmi sulgedes. Tsessarski väljus toast ettevaatlilkult, peaaegu kikivarbail. «Haavus. ..» sosistas Krõmov.
«No olgu pealegi!» vastas Kostja.
«Ei, Kostja, nii arutada ei tohi,» jätkas Krõmov, end padjal istukile ajades. «Inimest solvata ja ära vihastada on kõige lihtsam. Aga vaat tõestada temale, et tal pole õigus, et ta eksib, - see on keerulisem asi. Ma ei kavatse ju teda kaitsta.»
«Pole tarvis temast mõtelda, Oleg Nikolajevitš. Teil on tõesti kahjulik ärrituda.» muutus Utotškin rahutuks. .
«Ei, Kostja... Siin tuleb ärrituda. Tsessarski eksib sügavalt.»
Roidunult laskis Krõmov pea padjale. Tema nägu õhetas: temperatuur oli nähtavasti tõusnud. Uksele kqputati. .
Lävele ilmusid Batja ja Jermolov.
«Ehee!» hüüdis Batja, lähenedes haigevoodile. «Aga räägiti - tühiasi... Inimene on täiesti näost ära!»
Krõmov avas silmad.
«Lamage, lamage.» erutus Batja. «Me tulime üheks momendiks. .. Tahtsime teid rõõmustada uudisega, kuid nähtavasti tuleb edasi lükata... Kas arst käis ammu?» pöördus ta Kostja poole.
«Kolme tunni eest.»
«Minu juures käis Tsessarski . ..» alustas juttu Krõmov.
«Teda tuleks aidata, Ivan Mihhailovitš! Ei edene tal töö. . - ja üldse on ta kuidagi ära eksinud...»
«Tean, tean. .. Kõiike tean! Muidugi aitame. Mis ta - kaebas?»
«Ei. .. Mitte eriti.»

«On ikka rahutu, et siiamaani pole seadist, mille ta välja kirjutas,» sähvas vahele Kostja.
«Teie, Oleg Nikolajevitš, lamage ja ärge muretsege midagi. Saage terveks, koguge jõudu...» lausus Batja. «Aga teid, seltsimees Utotškin, palun homme minu juurde sisse astuda. Peame nõu,

kuidas Tsessarskit paremini aidata. . .»
«Ka kommunistlikke noori laboratooriumist tarvis kutsuda,» lisas Jermolov. .
«Kutsume. .. Teeme kõik, mis vaja.»

NELJAS PEATÜKK

«Imelikud on need inimesed,» ütles Panfjorõtš, kõõrdi pojapoja otsa vaadates.

«Aga mis on, vanaisa?» küsis see, valmistudes magama heitma.

«Vaat lähen, aga vastu tuleb insener Trubnin. «Tere, Panfjorõtš,» ütleb ta. «Kuidas see juhtus, et Krõmov oleks endal peaaegu jalaluu murdnud? Kus see võis juhtuda?» Noh, aga kuidas ma ,talJe seletan, kui see asi on salajane!»
«Ah mis sa ajad, vanaisa!»
«Vaat sulle «mis sa ajad»...» pomises Panfjorõtš rahulolematuIt. «Lähme edasi. Park, ütlen ma, on meil suurepärane. Iga kord kevade tulekuga puistatakse teedele liiva, peaalleedel pöetakse puud tasaseks. Juhtum seltsimees Krõmoviga on erakordne. Üldse aga võib parki mööda kõndida isegi kõige mahajäetumates pailkades ilma kartuseta ja rahulikult nautida loodust. «Kas sa armastad loodust?» küsib ta minult. «Mõistagi,» vastan ma. «Süda rõõmutseb, kui näed, kuidas kõik ümberringi elab ja areneb!» - «Aga laule armastad?» - «Samuti armastan. Kuidas siis elada ilma lauludeta! Inimene on valmis suurteks tegudeks, kui ta hinges heliseb laul...»»

Petka, kes oli jõudnud sängi heita, vaatas imestusega vanaisa otsa, kelle silmad helkisid noorest ja vallatust tulukesest.

«Näe, seltsimees Krõmov armastab väga laulu... Ta nõnda teataski vastutaval koosolekul klubis: «Teadlane ja insener peavad suhtuma oma töösse nagu laulusse.» Ja õilsateks tegudeks on ta võimeline.»'

83

«Ma tunnen Krõmovi hästi,» ütles Petka tähtsalt. «Allmaamasina mudelite kallal töötasime koos. Missugusest teost sa räägid?»

«Tunned, tunned!» pahandas Panfjorõtš ootamatult. «Tead sa küll palju... Sulle on öeldud: asi on salajane; tähendab, ära päri!»

*Tsessarski jõudis koju halvas tujus.
«Mis see siis on? Mis õigus on tal mulle moraali lugeda!» pomises insener oma kabineti ust lukustades.

Modest Nikandrovitšile näis, et kogu elu jooksul, igatahes sellest momendist peale, kui ta oli saavutanud silmapaistva inseneri-konstmktori kuulsuse, polnud keegi talle näkku öelnud selliseid häbematusi.

Tsessarski hakkas kiiresti tuba mööda kõndima, käsi selja taga hoides.

«Kõrvatagused alles märjad, aga juba arvustab teiste töid põlastavalt ja üleolevalt,» mõtles insener. «Kujutlen, kuidas ta südames suhtub Trubninisse! Kavaldab, kindlasti kavaldab... Ja mina kaitsesin teda tollel totral «luuleõhtul», ülistasin teda, suhtusin temasse hästi, tema aga.. »

Rahunes Modest Nikandrovitš alles siis, kui talle meenus, et Krõmovil on kõrge temperatuur, sel korral inimesed aga kergesti är.rituvad ega anna sageli endale aru, mis nad räägivad.

Äkki kostis telefonikella helin. Tsessarski lähenes kiiresti kirjutuslauale ja võttis toru.

«Ma kuulen. Tere õhtust! Mis te räägite! Kas tõesti üksikosad on valmis? See on suurepärane! Jah, jah... Proovimine on homme? Ei, milleks see! Ei maksa. . . Miks ei maksa? Peab vaatama, mõtlema. Ma rpean ise isiklikult kõike kontrollima. Väga võimalik, Pavel Pavlovitš, et osa detaile tuleb muuta. Aga nurmele minekust lähemal ajal ei või juttugi. olla. Möödunud proovimine

ebaõnnestus - küllalt! Proovimised muudetakse ära, ja mingisuguseid jutte ei saa enam olla... Direktorile helistan ma ise.. Kõike head!»
Modest Nikandrovitš pani toru telefoniaparaadi hargile ja läks akna juurde.
«Hea, et ma homse proovimise ära muutsin. Näib, et ilm

muutub ja homme sajab tublisti vihma. Nurmel viibida poleks eriti meeldiv.»
Tsessarski vaatas kuust valgustatud katseplatsile. Kaugel vaatepiiril paistsid tumedad pilved. Vahetevahel lõõmahtasid punakad põuavälgud.
Kuid mis see on? Modest Nikandrovitš jäi teraselt silmitsema. Katseplatsil toimus midagi arusaamatut: väike inimikogu eraldub nurme keskel seisvast masinast. Kõik inimese liigutused kõnelevad, et tal on raske käia. Ta lonkab.. Kes see siis on?
«Millestki ei saa aru,» pomises Madest Nikandrovitš. «See on võimatu. See on uskumatu...»

*.Haigeid piinavad sageli painajad. Mõnikord näeb inimene unes pikka niiti, mis monotoonselt sumisedes venib mööda tundmatusse, lõpmatusse kaugusse. Te püüate kätt välja sirutada, et niiti katki tõmmata ja se1 viisil väsitavat üksluiset sumisemist lõpetada, kuid pole jõudu. Te ei suuda tõusta, liigahtada, kohalt liikuda, niit elga undab, undab lõputa . . .
Krõmovile viirastus lint. See venis samuti lõpmatult temast mööda, undas samuti. Ta kadus sügavasse auku. Undamine meenutas kauget traktori mürinat. Kuid ei, see pole traktor, see on kiir-šahtipuurimismasin. Lint aga, see on ekskavaatori kett. .. Ja kummaline lugu! Kett laskub alla, selle asemel et ülespoole tõusta! Ja siis... miks on ikopas mitte muld, vaid pisikesed pikergused valged esemed? «Arvutuslükatid . ..» - heljub mõte Krõmovi teadvuses. Nojah! Juba kõlabki insener Trubnini hääl: «Arvutame... arvutame. . . arvutame.» - «Ei saa loota ainult arvutamisele,» pingutub Krõmov ütlema, kuid ei suuda. Hääl aga undab edasi: «Arvutame... arvutame. .. arvutame...» - «Ei saa loota ainult arvutamisele!» hüüatab Krõmov ja ärkab.
Ta tõmbab peopesaga üle näo, mis on ohtralt kaetud higiga. Seejärel vajub ta uuesti unne. Ja jälle näeb ta unes sama maasse suunduvat linti. Nüüd aga on peale monotoonse sumina täiesti selgesti kuulda vee vulinat.
«Vesi tungib läbi tihendite. . .» tekib mõte haige teadvuses. «Tarvis viibimata kontrollida .. . muidu võetakse mehhanism homme lahti, ja ei saa midagi näha.»

Krõmov ärkas jälle.
«Mida tarvis viibimata kontrollida?» mõtleb ta juba ilmsi, püüdes end istukile ajada. «Ah jaa. . . käigukasti.»
Kummalisi asju juhtub mõnikord inimesega, kui tal on kõrge temperatuur. Kõige sagedamini lähevad mõtted segi ja kõik näib vales valguses. Tuleb ette ka vastupidist: peaaju töötab täpselt ja haruldaselt teravalt, meenuvad ammuununenud asjad, tulevad meelde pisimate peensustega. Krõ-movil äsja sonimisel tekkinud mõte osutus reaalseks ja tajutavaks.
Ta laseb ettevaatlikult haige jala voodist alla. Käed värisevad, hambad lõgisevad suus, jalg palkitseb. Kuid Krõmov ei märka: midagi. Ta tuleb põrandale j a teeb paar ebakindlat sammu riidekapi suunas. Ta on otsustanud viibimata minna katseplatsile, et oma oletust kontrollida. Vara hommikul asuvad töölised puurpea lahtivõtmisele, ja siis ei saa seda enam teha.
Valust võitu saades, teotudes kepile, asus ta teele katseplatsile.
Kõige enam tegi Krõmovi rahutuks mõte, kas Panfjorõtš mitte sisisekäigu juures ei valva. Vanamees, kellele inseneri haiguse tõeline põhjus teaaa oli, ei lase teda muidugi mingil tingimusel uuesti masina juurde. Kuid Oleg Nikolajevitši kartused osutusid asjatuks. Sisselkäigu juures seisis noor poiss. Insener tegi uskumatu pingutuse, et mitte paista lonkavana, ja esitas teeseldud muretu

ilmega :pääsmiku.
«Hilja kuidagi lähete, seltsimees insener,» tähendas valvur.
«Pole viga,» vastas Krõmov, püüdes naeratada. «Ma unustasin järele vaadata, millises seisukorras on üks masinaosa, homme aga on juba hilja: masin võetakse lahti. Andke mulle akumulaatorlamp.»
Lähenenud puurmasinale, tundis Krõmov ennast lõpliIkult halvasti. Tekkis peapööritus, võitmatu nõrkus kehas. Pannud latema maha, asus insener masina metallosade ülevaatamisele.
Töö edenes aeglaselt. Tuli siirduda ühelt masinaosalt teisele, kummarduda nende kohal, mis oli erakordselt raske. Viimaks leidis Krõmov selle, mida ta vajas. Ta pistis käe metallkere laia avausse ja kobades tundis ära võlli libeda pinna.
Sellest momendist algas keerulise tehnilise ülesande loominguline lahendus: vaatlustel ja faktidel põhinevate järel-

duste ahela loomine. Krõmov veendus, et võll liigub küllalt kergesti piki oma telge. Järelikult ei ole laagrite kaitseäärikud tihedalt kere ligi. Nüüd tarvis vaadata, missuguses asendis on jäänud seisma peamise veovõlli hammasratas, mis paneb liikuma kopad. Suunates kitsa kiirtekimbu lõhesse kere ja kaitsekilbi vahel, uuris Krõmov massiivset hammasratast, mis oli krobeline külgekleepunud mullatompudest.
Ta töötas innuga, unustades haige jala. Ainult vahetevahel ettevaatamatu liigutuse puhul andis ennast tunda lõikav, piinav valu. Siis katkestas Oleg Nikolajevitš oma töö, tõmbas sügavalt hinge tagasi ja, kogunud jõudu, võttes kokku kogu oma tahtejõu, asus uuesti edasisele uurimisele.
Märganud ja võrrelnud tervet rida pisiasju, sai Krõmov aru tehnilise puuduse põhjusest, mis takistas masina normaalset tööd.
Enam pole mingeid kahtlusi, kõik on selge. Nüüd võib julgesti kinnitada, mis nimelt puudub mehhanismil, selleks et töötada häireteta ja kooskõlastatult.
Tundes jalas valu, istus Krõmov ettevaatlikult kõrval seisvale malmist pakule.
«Oleg Nikolajevig! Mis see tähendab? Ma seisan teie juures juba viis minutit ega saa kuidagi aru..» kuuldus imestunud hääl.
«Mul oli siin tarvis kontrollida. . .» vastas ta, vaadates Modest Nikandrovitši otsa.
«See on, lubage... Te olete ju haige!»
«See on tühiasi. . .»
«Millestki ei saa aru,» jätkas Tsessarski. «Mis võib teid siin huvitada?»
«Rikke põhjus muidugi,» kostis Krömov, jõudu pingutades, et maast üles tõusta.
Ä'kki taibates sööstis Tsessarski haige juurde, et aidata tal tõusta.
«Miks te voodist tõusite?» rääkis.ta pahaselt. «Kas homme ilma teieta poleks seda riket avastatud?»
«Kahjuks poleks pärast masina lahtivõtmist avastatud.»
«Ei saa aru . . .»
«Masinat lahti võttes katkestaks Trubnin kohe ääriku ühenduse kerega ja temale jääks märkamata üks pisiasi. Ma kõnelesin sellest Pjotr Antonovitšile, kuid tema hakkas minuga vaidlema ega tahtnud kuidagi nõustuda.»

Tsessarski hakkas haigel inseneril käe-alt kinni ja juhtis ,teda ettevaatlikult väljapääsu juurde.
«Hämmastav, lihtsalt hämmastav...» pomises ta minnes. «Kujutlen, kuidas homme kõik seda lugu kuuldes üllatatud on . . .»
«Keegi ei pea sellest teada saama,» lausus Krõmov peatudes. «Kuulete, Modest Nikandrovitš? Mitte keegi. . .»
«Noh, hästi, hästi... Luban,» vastas Tseslsarski kohmetult. «Mingem, ma panen teid sängi. Te ei

tohi ärrituda, Oleg Nikolajevitš. Ainult lubage teile esitada üks küsimus: mis teel saab insener Trubnin teada teie tähelepanekuist, kui teie ei kavatse talle jutustada oma visiidist katseplatsile. . . ?»

«Väga lihtsalt.» Krõmov tõmbas raskelt hinge tagasi. «Homme hommikul, võimalikult varem, kuni töölised pole veel jõudnud asuda masina lahtivõtmisele, teie, Modest Nikandrovitš, ilmute Trubnini juurde ja nõuate, et ta viibimata läheks koos teiega katseplatsile. Kõnelge temaga nõnda, nagu lähtuks ettepanek teist. Näidake talle võllilõtku, millises asendis on uus hammasmtas seisma jäänud. Üksikasjad seletan ma teile teel.. .»

Nad möödusiä hämmastunud valvurist ja hakkasid lonkides minema läbi pargi, mis juba hahetas lähenevast koidikust..

VIIES PEATÜKK

Uue konstrueerimisbüroo organiseerimisele pühendas instituudi direktsioon suurt tähelepanu. Hiljuti ehitatud hoone anti täielikult selle osakonna kasutusse.

Pärast lühikesi, kuid ägedaid vaidlusi direktoriga õnnestus Krõmovil üle viia tööle oma büroosse peaaegu kõik väikese mudeliehitajad. Võib-olla just sellepärast moodustaski tunduva osa tema kaastöölistest noorsugu.

Pärast väikesi ümbertegemisi pidas insener Trubnini kiirpuurmasin hiilgavalt vastu kõigile katsetustele ja ta saadeti eritehasesse seeriatootmiseks. Kuid sellega konstrueerimistöö ei lõppenud, sest tekkisid uued nõudmised: suurendada puurimise kiirust.

Selle küsimuse arutamisel leidus inimesi, kes hakkkasid vaidlema šahtipuurimismasina täiustamise vastu. Nad põhjendasid oma' väiteid sellega, et maa all liikuv masin võib

eduga asendada šahtipuurimismasinat. Sest allmaapaat mehhanism, mis võib vabalt edasi liikuda maa sügavuses ja mis jätab enda järele maasse tunneli, - võib olla kasutatav ka puurmasinana. Šahtipuurimismasin teeb maasse vaid vertikaalse avause, kuna allmaapaat võib teha mitte ainult vertikaalse, vaid ka kallaka ja isegi horisontaalse avause. Milleks siis jännata šahtipuurimismasinaga? rääkisid need inimesed.

Neid püüti veenda, et .allmaapaat on määratud põhiliselt «reisideks» maa all geoloogilise luure sihiga. Täielikult asendada šahtipuurimismasinat ta ei saa.

Tööd šahtipuurimismasina täiustamise kallal ei lõpetatud, kuid kõikidele sai selgeks, et puurmasina ja paadi vahel tekib tahtmatult võistlus ja, nagu mõned väljendusid, «konkurents». Selle võistluse tingimused olid ebavõrdsed.

Kiir-šahtipuurimismasina väljatöötamine võis kulgeda sujuvalt ilma üllatusteta. Selle valmistamisele aitas kaasa mitmeaastane praktika puurimisvahendite konstrueerimisel. Allmaapaati aga ehitati esimest korda maailmas.

Alguseks otsustas Oleg Nikolajevitš teostada midagi vahepealset väikese, juba olemasoleva mudeli ja suure paadi - tema unelmate krooni - vahel. Seepärast tegeles Krõmovi konstrueerimisbüroo praegu niisuguse allmaapaadi projekteerimise ja ehitamisega, kuhu võis mahtuda ainult üks inimene.

Väikest masinat on mõnesuguste viperuste puhul kergem ümber teha ja muuta. Väikest masinat võib valmistada kiiremini, väiksema vahendite kuluga. Alles siis, kui on lõplikult kindlaks tehtud, et mehhanism töötab hästi, võib asuda terve allmaalaeva ehitamisele.

Juba allmaapaadiehitamise konstrueerimisbüroo eksisteerimise päris algusest peale hakkas Krõmovi häirima liiga trotslik «konkurentsi» vaim, mis oli tekkinud mõnede tema kaastööliste ja insener Trubnini büroo töötajate vahel.

Kumbki pool oli kaasa kistud omast asjast ja pidas seda kõige tähtsamaks - selles polnud midagi

halba. Kuid vahetevahel jõudsid Oleg Nikolajevitšini kuuldused selle kohta, et mõned kaastöölised põhimõtteliste vaidluste ajal ülemäära ägestuvad, peaaegu tülitsevad.
Krõmov tundis rahutust veel teiseIgi põhjusel. Asi seisis selles, et allmaa-ultrahelilokaatori väljatöötamise lõpetamine venis tugevasti. Kuidas saab aga reisida maa all,

89

nägemata midagi enda ees! Sest kui maa all liikuv masin, mis on määratud põhiliselt maapõue luureks, ei ole varusiatud seadisega, mis lubaks näha «läbi maa», siis kaob peaaegu kogu tema olemasolu mõte.

* «Me läksime lõplikult tülli. . . Natašaga lä'ksime tülli. . .» :pomises Kostja Utotškin.
«Kuidas see siis juhtus?» küsis Krõmov.
Nad läksid läbi pargi. Kostja saatis Oleg Nikolajevitši, kes ruttas direktori juurde koosolekule.
«Vaat Nataša ütles,» jätkas Kostja, «et allmaapaadis reisijad võivad sattuda hädaohtu, kuna inimesi, kes töötavad kiir-šahtipuurimismasinaga, ei ähvarda miski. Mina ütlesin vastu, Nataša - samuti. Vaat sellest algaski...»
Krõmov, kelle ees Kostjal polnud mingeid saladusi, teadis hästi, et tema sõber kurameerib hiljuti praktikale sõitnud naisüliõpilase Natašaga, kes ,töötab Trubnini laboraiooriumis.
«Leppige ära!» sõnas ta rõõmsalt, tahtes oma sõpra julgustada. «See ei ole põhjus tüliks.»
«Kuidas ma talle tõestan, et reis allmaapaadis on täiesti ohutu?» ei rahunenud Kostja.
«Ütle, et sa viid paadi esimesele kõige ohtlikumale proovimisele. Siis saad sa tema silmis kohe kangelaseks, ja.te lepite ära!» naljatas Oleg Ni!kolajevitš.
See idee nähtavasti meeldis Kostjale: ta muutus kohe märgatavalt rõõmsamaks.
Utotškin kavatseski jätkata kõnelust sel teemal, kuid kuuldes Džulbarsi meeleheitlikku haukumist, lahkus Krõmovist, et teada saada, milles asi seisab.
Varsti nägi ta, kuidas Džulbars, kord end vastu maad -surudes, kord üles hüpates, püüdis kallale tungida kellelegi väga auväärt vanamehele, kes vehkis enda ümber kepiga.
Kostja sööstis appi.
«Mis see siis on?» ikarjus vanamees. «Kuhu ma olen sattunud? Kas on siin instituut või koerahoov, küsin ma teilt.»
«Teie arvatavasti ähvardasite koera kepiga. See on ainuke, mida mu koer ei kannata. . .» vabandas end Kostja.
«Jah! Ähvardasin küll, mõtelge ometi. .. Või poleks ma tohtinud end kaitsta? Teie vist arvate nii!»

90

Suure vaevaga suutis Kostja vanameest rahustada ja pakkus end teda saatma.
«Ma olen hüdroloog ja paleontoloog,» rääkis uus tuttav teel. «Tegelen ammu välja surnud loomade uurimisega. Kuid, pean teile tunnistama, oleksin väga rõõmus, kui kõik koerad ja kassid oleksid samuti välja surnud. Ei armasta ma.. .»
Selgus, et paleontoloog otsib Krõmovi konstrueerimisbürood. Kostja seletas; et praegusel momendil pole Krõmovi kohal, kuid et ta tuleb varsti. .
Mõne minuti pärast palus Kostja külalist astuda Oleg Nikolajevitši kabinetti. .
«Vahest saan ma millegagi kasulik olla?» pöördus paleontoloogi poole. kirjutuslaua taga istuv insener Katuškin.
«Saagem tuttavaks.»
«Tolmazov, Georgi Stepanovitš,» vastas vanamees kätt ulatades. «Hüdroloog ja, paleontoloog. Teie juurde tulin peamiselt kui paleontoloog.»
«Väga rõõmustav, väga rõõmustav!» naeratas Katuškin lahkelt. .
«Siin on mul kiri, millel on teie direktori resolutsioon,» jätkas Tolmazov paberit ulatades.

Katuškin süvenes lugemisse, külaline aga hakkas hoolikalt silmitsema väikest, kuid väga. mugavat kabinetti.
«Teil, loodan, on joonised olemas?» küsis konstruktor, silmi paberiIt tõstes.
«Vaat siin on väike pliiatsiga tehtud skits. Teil endil tuleb muidugi välja mõelda konstruktsioon - see on vaid idee. Mul on tarvis valmistada ,väike seadis, mis kergendaks skelettide puhastamist külgejäänud mullast. üldse näib see töö esimesel pilgul kergena, tegelikult aga nõuab ta äärmist ettevaatust.»
«Mõistan, mõistan. . . Teie seadise valmistamine on õieti öelda väike töö, kuid näete, milles asi seisab. . .»
Katuškin peatus, otsekui kaaludes, kuidas oma mõtet paremini väljendada.
«On natuke arusaamatu, miks direktor saatis teid just meie juurde. Sest tuleb ju valmistada säärane tühiasi, meie aga siin - ma pean silmas meie konstrueerimisbürood tegeleme asjaga, millel on määratu suur riiklik tähtsus.»
«See on, kuidas tühiasi! Kellele tühiasi?» solvus vanamees.
«Ma mõistan,» jätkas Katuš-kin, «teie jaoiks on seadis

vajalik. Meile aga - inimestele, kes lahendavad grandioosset, ma ütleksin, ülemaailmse mastaabiga geoloogilise luure probleemi - on see pisiasi.» .
«Ja mis siis sellest järgneb?»
«Vaat ma mõtlen... Mispärast direktor saatis teid... just meie juurde? Ta arvatavasti on unustanud, et meil on ukse ees proovimised! Meile on iga tund kallis! Meie naabruses on ju insener Trubnini konstrueerimisbüroo.»
«Hm, hm . ..» venitas professor. «Millist «grandioosset», «ülemaailmset» probleemi teil siis lahendatakse?»
«Jajah. Just grandioosset ja ülemaailmset,» ütles Katuškin ilmse uhkusega. «Kujutlege imetaolist mehhanismi: ta läheb läbi maa niisama vabalt nagu nuga läbi või! Teie ees avaneb muinasjutuline allmaailma pilt... Teie reisite maa all...»
«E-ei, vennas,» katkestas teadlane trotslikult. «Teete nalja! Ei hakka ma reisima säärases masinas!»
«Mispärast?» imestas Katuškin.
«Jääd veel selles maa alla tqppama! E-eiii...» .
Kõneluse juures viibiv Kostja ohkas raskelt Talle meenus tüli praktikant Natašaga.
«Lubage, lubage.. .» alustas professor. «Te räägite -masin, mis reisib maa all. . . allmaapaat. . . Nii, nii. . . Aga see on ju mutt! Nojah, mutt! Aga kas te teate, kuidas on ehitatud muti skelett või kas või hambad? Kui palju imetaolist ja samal ajal õpetlikku võib kohata looduses!»
Katuškin muutus tusaseks. Talle näis ebaväärikana võrrelda tähelepanuväärset masinat, inimmõistuse loomingut, mingi mutiga.
«Teie seadise, selle me teeme,» alustas ta aeglaselt. «Kui direktor on teinud korralduse, pole meil õigust keelduda. Kuid vahest te palute direktorit suunata teid insener Trubnini laboratooriumi? Te ju näete ise, millisest tõsisest tööst te meid eemale kisute! Palun teid natuke istuda ja oodata konstrueerimisbüroo juhatajat insener Krõmovi.»
Kuid professorile näis otstarbekohasena kasutada ootamisa'ega selleks, et eelnevalt läbi rääkida insener Trubniniga, keda talle oli juhatanud Katuškin. Lubades varsti tagasi tulla, väljus ta kabinetist.
«Ma nähtavasti nii. . . läksin kaugele,» muutus konstruktor rahutuks, pöördudes Kostja poole.
«Ta on kuidagi ebasümpaatne,» tähendas see. «Koeri ei armasta.»

«No tõepoolest!» alustas Katuškin. «Me lahendame määratu suure rahvamajandusliku tähtsusega ülesannet: teeme masinat, mis hakkab abistama viisaastakuplaani teostamist! Temal aga on tarvis välja kaevata dinosaurusi ja ihtüosaurusi. Võib oodata oma muistsete skelettidega. Sel pole midagi ühist meie maa grandioosse ülesehitustööga. . . Elab ka inimene mõtetega mingeist ammuhukikunud loomadest!»

Tolmazov lahkus hoonest ja seisatas kahevahel olles ukse juures.

«Kas te ei ütleks, kus on siin insener Trubnini konstrueerimisbüroo?» pöördus ta möödamineva mehe poole.

«Aga miks mitte öelda,» vastas Gorškov karmilt. «Läki, ma saadan teid, ma töötan seal mehaanikuna . . .»

«Olen teile väga .tänulik . . .»

«Te olete vist keskusest, et kiirustada tööd šahtipuurimismasina kallal? Meil siin käiakse alalõpmata. . »

«Ei, seda mitte,» vastas Tolmazov. Nagu igaüks, kes nägi Gorškovi esimest korda, oli ta imestunud ja segadusse sattunud viimase ülemäärasest karmusest. «Mul on tarvis valmistada väike seadis. Direktor suunas mind insener Krõmovi konstrueerimisbüroosse, seal aga suhtuti minu palvesse ükskõikselt. Nüüd ma tahaksingi enne kõnelda insener Trubniniga ja alles pärast minna direktori juurde.»

«Kõnelda võib... Miks siis mitte kõnelda!»

Trubnini ei juhtunud kohal olema. Tolmazovil tuli kõnelda teisejärguliste töötajatega.

«Teie soovi täidame,» avaldas üks neist, pikka kasvu, veidi vimmas mees. «Kuid oleks parem, kui sellega hakkaks tegelema Krõmovi konstrueerimisbüroo. Millega nad eriti koormatud .on?»

«Ma olin nende juures,» lausus paleontoloog kurvalt. See teade mõjus koosolijaisse nagu elektrivool.

«Nad arvatavasti rääkisid, et on väga koormatud «ebahariliku» tööga!» hüüdis ikka seesama töötaja.

«Jah, jah! Just :ebahariliku ja kiire tööga.»

Tolmazovit ümbritsevate inimeste näod läksid naerule.

«Meie ei tegele ebaharilike asjadega, vaid teeme lihtsat ja tarvilikku tööd: ehitame väga kiiresti töötavat šahtipuurimismasinat,» jätkas pikakasvuga mees. «Ja just selle tõttu, et meie masina projekt ei ole fantastiline projekt, on meie töö suure riikliku tähtsusega.»

«Ja teie olete väga koormatud ega või mulle seadist teha,» ütles professor naeratades.

Üks töötajaist lahutas vaikides käsi, justkui üteldes: «Mis siis teha, kui on 'niisugune olukord. ..»

«Te meeldite mulle! Ausõna, meeldite!» pahvatas professor naerma. «Nii teie kui ka inimesed, kes ehitavad allmaamasinat. Milline trots! Ei, teiega on tõesti lõbus. . .»

Sel ajal möödus Trubnin.

Tolmazov jättis teaduslike töötajatega jumalaga ja läks inseneri järel.

«Paleontoloogia on väga huvitav teadus!» rääkis ta innustunult, istudes Trubnini kabinetis.

«Ma mõistan teid,» vastas see, kogu aeg oma sarvprille seades. Ta ruttas kuhugi ja tahtis seda kõnelust kiiremini lõpetada.

«Kas te :pole minuga nõus?» ei rahunenud vanamees.

«Olen nõus. Kuid vaadake, mind huvitab tehnika, ja ainult tehnika. Loodusteadusesse, peab tunnistama, pole mul kunagi olnud kiindumust. Mis puutub ,teie palvesse, siis kahjuks ei saa ma millegagi aidata. Direktori resolutsioonis on selgesti öeldud, et teil tuleb pöörduda Krõmovi konstrueerimisbüroo poole, ja ma ei või tema korraldustest üle astuda.»

Paleontoloog jättis hüvasti ja väljus kabinetist.

«Noh, kuidas?» küsis temalt koridoris vastu tulnud Gorškov.

Tolmazov raputas eitavalt pead.

«Aga kas te kõnelesite Krõmovi enesega? Ei kõnelnud? Oodake Üks moment.»

Teadlane seisaltas.
«See pole kord, seltsimees professor,» jätkas Gorškov karmilt. «Peab ju Krõmovi tundma! T,a on niisugune inimene, et on kõigest huvitatud. Isegi astronoomiast natuke. . . Ta abistab teid. Direktor teab, kelle juurde teid tarvis suunata! Või arvate, et ta ei saa aru, mis teeb? Kas nii või? Pole kord, pole kord. . .»

*«Milline totrus!» rääkis Katuškin ärritatult žestikuleerides. «Ta võrdles meie masinat, inimmõtte julge lennu kehastust, mingi armetu mutiga! Haikkas jutustama, kuidas on ehitattud -tema skelett ja missugused on tema hambad...»
Kirjutuslaua taga istuv Krõmov ei jaganud ilmselt Katuškini meeleolu. Ta vaatles vaikides kõnelejat.

«Noh, ja edasi?»
«Ei midagi erilist! Ma seletasin temale, et me lahendame kõige grandioossemat probleemi, probleemi, mis pöörab pea peale kogu geoloogilise luure, ja andsin mõista, viisakas vormis muidugi, et tegelda tühjade asjadega pole meil aega. No tõepoolest, mispärast direktor adresseeris teda meile! Miks mitte Trubnini juurde?»
«Valentin Dmitrijevitš, oodake,» lausus Krõmov mõtlikult. «Ta jutustas, kuidas on ehitatud muti skelett... ja kõneles ka hammastest, ütlete teie?»
«Just nimelt!»
«Kuid lubage, :kas tõesti see ei pea meid huvitama?» «Ma ei mõista teid.»
«Väga kahju, et te .seda ei mõista. Ka insenerid peavad loodust armastama. Tähelepanelikul looduseuurimisel võivad nad palju kasulikku ja õpetlikku omandada. Võtke Lomonossov, kes oli teadlane, looduseuurija ja poeet.. .»
Uksele koputati, ja lävele ilmus Tolmazov.

KUUES PEATÜKK

Hilja õhtul astus kiiresti instituudi ,parteiorganisatsiooni kasutada olevasse tuppa direktor.
«Ei meeldi mulle see lugu,» alustas ta otsekohe, pöördudes Batja poole.
«Tsessarski?»
«Tsessarski.»
Toas tekkis vaikus.
«Proovimine lükalakse uuesti edasi,» jätkas Gremjakin.
«Kui kauaks ometi? Sa lubasid Tsessarski käsile võtta. Sa laitsid mul ära järsud admirnistratiivsed abinõud. Sa kinnitasid, et Tsessarski muudab oma töömeetodeid. Nüüd vaata, mis välja tuleb... Krõmovi allmaamasina montaaž jõuab lõpule, aga allmaa-utrahelilokaatorit ei ole! Mis siis saab, kas masin läheb maa alla pimedalt, ah . . . ? Selles,let Tsessalrski on silmapaistev spetsialist, ma ei kahtle. Kuid mis temaga on? Mis toimub inimesega, kes kahtlemata töötada oskab? Kas saad aru, kas mõistad midagi?»
«Saan aru,» vastas Batja.
«Mis mul siis temaga teha?»
«Oota veel mõned päevad, on jäänud vaid mõned. Selle asjaga ei tegele mina üksi, tegelevad kõik kommunistid,

isegi parteitud, kelledele samuti pole ükskõik, kas kaotada niisugune spetsialist nagu Tsessarsiki või tõestada temale, et ta eksib, mõjutada teda. .. Rääkigem parem, eelseisvast Krõmovi mudeli proovimisest.»

Direktor ohkas sügavalt, justkui mõista andes, et ta on nõus ootama.

Paljud teadsid, et allmaamasina mudeli valmistamise tööd olid direktori erilise kaitse all, olid ümbritsetud parteiorganisatsiooni sekretäri hoolitseva tähelepanuga ja et lõpuks instituudi kommunistlikud noored ehitustöid abistavad, töötades isegi väljaspool tööaega. Ja siiski oli hämmastav, millise kiirusega õnnestus valmistada ja kokku panna see väga keeruline allmaa-agregaat.

Täna hommikul toimetati masin roomiktraktori abil katseiplatsile.

Paljud imetlesid uuele masinale antud haruldast kuju. Neile meenus esimene, hoopis väike mudel, mis oli ootarpa:tult ilmunud maa alt šahtipuurimismasina proovimise!. Seda võrreldi uuega.

Süstikutaoline terasest ese lamas maa peal. See oli «allmaapaadi» kere. Ees asetsesid krooni kujulisest ülikõvast sulamist lõiketerad. Nendega pidi allmaa-aparaat kobestama kivimit, muutma seda peeneks liivaks. Kere taga olid uimed ja saba. Nende ülesanne oli toetuda maas tekikinud käigu seintele ja, nihutada masinat edasi. .

Kuhu aga, võidakse küsida, pannakse paadi lõiketerade poolt kobestatud muld? See peab ju «kõrvale nihkuma», et anda ruumi liikuvale allmaamehhanismile! Või paisatakse see üles?

El. Mulda el paisata ules, sest see protsess seoks ja piiraks paadi liikumisevabadust. Paadi koonilise kere liikumisel surutakse kobestatud kivim kõrvale ja tambitakse kinni mehhanismi poolt tekitatud käigu, seintesse; viimased saavad kindlad ega varise kokku.

Kuid mis sünnib siis, kui paat satub kivikihti? Lõiketeradest purustatud kivi ei saa ju kivikihisse kinni tampida. Selleks juhuks on piki paadi keret ette nähtud erilised transportöörid. Need haaravad purustatud kivi ja puistavad selle paadi taha välja.

Palju ä,revust tekitas küsimus, kas saabub tähtpäevaks eriline akumulaator; see oli mõõteilt väga väike, kuid võime-

line koguma endasse tohutu hulga elektrienergiat, mis on tarvilik paadi võimsate elektrimootorite liikumapanemiseks.

Kuid akumulaatürid saabusid instituuti isegi päev varem, kui neid oodati.

Väikese allmaapaadi sisemus ei pakkunud erilisi mugavusi selles reisima asuvale inimesele. Pärast selle proovimist pidi ehitatama tõeline, suur paat, mis mahutaks mitu inimest ja oleks mugavalt sisse seatud. Esimesel allmaareisijal tuli aga lamada või istuda poolküürus.

Kuid mitte see ei hätnmeldanud Batjat, kes seisis sügavas mõtiskluses masina ees. Asi seisis selles, et paadi kabiinis puudus allmaa-helilokaator. Aparatuut, mis juba töötas Tsessarski laboratooriumis, oleks paadi esimesele mudelile tingimata kasulik, hoolimata sellest, et ta valgustas läbi maad kõigest viie meetri ulatuses. Paremate resultaatide oütel püsis aga seadis ikka veel laboratoorse maketi vormis ja oli sel kujul täiesti kõlbmatu paadis tarvitamiseks.

Tõsi küll, Krõmov, kes kavatses teha esimese allmaareisi, ei omistanud sellele erilist tähtsust. Ta arvas, et teostada proovimist, omades ees ekraani, mis võimaldab näha maa all enda ette, on tunduvalt mugavam; kui aga seda ei ole, võib proovimist teostada ka selleta.

Kuid sel arvamusel oli ainult Krõmov üksi. Kõik teised arvasid, et reisida maa all ilma helilakaatorita on väga hädaohtlik. Direktor andis üsna vastumeelselt nõusoleku proovimise teostamiseks, ta püüdis kaua Krõmovi meelt muuta ja soovitas tal oodata.

Allmaamasina juurde kogunenud pealtvaatajate seas oli ka insener Tsessarski. Koos teistega vaatles ta tähelepanelikult masinat.

Äkki ulatus ta kõrvu järgmine kõnelus:
«Aga võib-olla te kardate?» rääkis väikest kasvu nägus tütarlaps, üliõpilane, kes oli praktikal Trubnini laboratooriumis.
«Kas teil pole häbi nii mõelda! Ma ju seletan: Krõmov ei lubanud mul kategooriliselt!»
Tsessarski tundis ära Kostja Utotškini hääle.
«Kuid te ju ütlesite mulle, et asute esimesele, kõige ohtlikumale allmaareisile ja et selles küsimuses on teil juba Krõmoviga kokku lepitud.»
«Kokkulepe oli, kuid praegu keeldub ta mind maa alla laskmast,» jätkas Kostja kohmetunult.

97

«On see, nii? Vahest ei käinud te küllalt peale?»
«Lähen räägin veel,» teatas Utotškin tusaselt, naisüliõpilase juurest eemaldudes.
Tsessarskit millegipärast huvitas, mida Kostja hakkab Krõmovile rääkima, ja ta järgnes mehaanikule tähelepandamatult.
Allmaamasina ümber kõndis Katuškin, meeleheitlikult žestikuleerides. Krõmov, mustas tööülikonnas, korgist müts peas nagu tankistil, oli samuti ärritatud.
«Oleg Nikolajevitš!» pöördus Kostja inseneri poole. «Ma nõuan kategooriliselt teie lubaduse täitmist. . .»
«Jäta mind rahule, Kostja!»
«Ma ei või, Oleg Nikolajevi.tš! Miks peate riskeerima just teie? Ma nõuan.. .»
«Mis?»
«Oleg Nikolajevitš, kuulake mind ära... Ma nõuan mitte sellepärast, et ei taha jääda rumalasse seisukorda. . Noh, teie teate, kelle ees. Ei, mul on teised kaalutlused.»
«Missugused? Mida sa mult tahad, Kostja?»
«Masin sõidab ilma helilokaatorita, pimedast peast. See suurendab tunduvalt esimese proovimise ohtu.»
«Ja siis?» .
«Arutlegem nõnda. Mispärast senini ei ole allmaa helilokaatorit? Süüdi on Tsessarski laboratoorium. Mina aga olin varem tema osakonna töötajaks, järelikult langeb süü lokaatori puudumises osaliselt minu peak Kas olete minuga nõus?»
Vaidlusest hoogu sattunud, ei pööranud Krõmov ja Utotškin tähelepanu sellele, et Tsessarski seisab lähedal ja kuuleb :kõik
«Niisugusel korral olen ka mina süüdi allmaa-ultrahelilokaatori puudumises,» vastas Krõmov ägedalt. «Ma pole teinud midagi, et Modest Nikandrovitši abistada. . .»
Keegi andis salamahti Krõmovile müksu, pöörates nii
viisi tema tähelepanu sellele, et lähedal on insener Tsessarski ja võib-olla kuuleb nende kõnelust.
Modest Nikandrovitš tundis ennast võõrana nende inimeste keskel, kes jätkasid vaidlemist ja askeldamist masina juures. Sügava nukruse tunne valdas teda. Raske südamega lahkus ta katseplatsilt. Aeglaselt, pead sügavale longu lastes, läks Tsessarski pargi alleed mööda. Ta oli niivõrd oma mõtteisse süvenenud, et ei märganudki, kuidas talle lähenes Batja, kes oli kaua tema järel kõndinud.

98

«Puhkate?» küsis ta osavõtlikult, tema kohale jõudes. «Ei, kus siin puhkus! Vastupidi, Ivan Mihhailovitš. ..»
«Vastupidi - tähendab, ei puhka,» tähendas Batja naljatlevalt.
«Mõelge, Ivan Mihhailovitš, minuga on midagi korrast ära. Kas ma tõesti olen vanaks jäänud?»
«Mis te nüüd, Modest Nikandrovitš! Kuidas te vana olete?»

«Olen moraalselt vanaks jäänud. . .»
«Teil pole õigus. .. Mis teid nii ruttu vanaks on teinud? Kas te tõesti kuulute ainult enesele? Aga inimesed, kes teid ümbritsevad? Aga kasvav põlvkond? Aga ülesehitustöö meie maal? Maal, kus inimestele on antud võimalus vabalt töötada! Kuidas siis võib mõtelda ainult iseendale ja «moraalsele vanadusele» järele anda?!»
Tsessarski vaatas ümber eksIeva pilguga ja nähtavasti mõtles hoopis millestki muust.
Mõni aeg läksid nad vaikides.
«Liiga palju on mul viperusi helilokaatoriga,» alustas viimaks juttu Modest Nikandrovitš. «Üks teise järel, üksteise järel. Aga siin ei ole veel ultraheli väljatugevuse. mõõtjat. Ma juba rääkisin teile...»
«Modest Nikandrovitš! Kas tõesti kogu asi seisab ainult selles mõõter.iistas? Noh, aga kui seda üldse poleks maailmas, kas tõesti jääks kogu töö selle tõttu seisma? Ma mäletan ometi, kuidas te töötasite seadise «ЦС-37» kallal. . . Ööd läbi, suure vihma all tegite katseid. Kui aga miski ei tulnud välja, siis võitlesite, leidsite väljapääsu. .. Kas polnud nõnda?»
«Ka nüüd on nõnda!»
«Ei vaidle vastu, ei vaidle... Ma lihtsalt räägin, et teil on tarvis end natuke raputada. Aga teie pretensioonid selle kohta, et seni pole saadud välismaist mõõteaparaati, on vahest põhjendatudki. Kuid oletame, et välismaalt aparaati ei saadeta. Kas te ei suuda teha sellist?»
«Võib muidugi...» venitas Modest Nikandrovitš mõtli kult. «Kuskil meil vedeleb proovimudel. See üldiselt töötas. .. Kuid saage aru, pole mõtet tegelda kodutööndusega, kui kõigi tunnuste järgi on olemas suurepärane vabrikus valmistatud aparaat!»
«Ei vaidle vastu, ei vaidle. Teie teate seda paremini. Noh, mis siis, tuleb oodata välismaise aparaadi saabumist . .. Kuidas te selle peale vaatate, et Krõmov kavatseb

teostada proovimise ilma helilokaatorita? Kas see pole liiga ohtlik?»
Modest Nikandrovitš aeglustas sammu.
«Pean teile ütlema...» alustas ta natuke närvitsedes.
«Pean teile otsekoheselt ütlema - Krõmovi tegu võib pidada kangelaslikuks. Jah, nimelt kangelaslikuks. Tema poolt kavatsetud proovimine on väga ohtlik. Seda teavad ju kõik! Kas tõesti ei saa oodata kuu, äärmisel juhul kaks?»
«Krõmov ei nõustu, nõuab. Direktor ei andnud kaua luba proovimiseks, pärast aga andis ootamatult järele. Aga näe, mina senini veel ei tea. . .»
«Krõmovil on kalduvus kangelastegudeks,» katkestas Tsessarski. «See on romantiline, hingestatud loomus... Vähe on neid, kes saavad tema järgi joonduda. Võtke kas või seesama Trubnin. Kas ta on võimeline mingiks ennastsalgavaks teoks? Muidugi mitte! Vähe on niisuguseid inimesi nagu Krõmov.»
Batja vaatas tähelepanelikult Tsessarski otsa ja, midagi ütlemata, liikus edasi.
Koju tagasi jõudnud, hakkas Modest Nikandrovitš sammuma oma kabinetti mööda, nurgast nurka, mida ta tavaliselt tegi siis, kui oli halvas tujus.
Kuid see ei kestnud kaua. Tsessarski istus armastatud pehmesse tugitooli ja ohkas kergendatult, otsekui oleks südamelt äsja langenud rõhuv raskus.
Asi seisis selles, et insener võttis vastu kindla ja vankumatu otsuse, lihtsa ning õilsa. Homme vara hommikul ilmub ta direktori juurde ja palub luba teostada proovimist maa all Krõmovi asemel.

*Õhtul, minnes direktori kabinetti, leidis Batja oma sõbra elevuslikus meeleolus.
«Mis sinuga on, Kostja?» imestas ta.
«Mitte midagi! Aga mis siis?»
«Mille üle sa nii rõõmutsed? Natuke imelik. Krõmovil on homme proovimine. Akki midagi juhtub?»

«Mitte midagi temaga ei juhtu. Ole rahulik. . .»
«Või nii?! Oled sa selles kindel?»
Sisse astus Niina Leontjevna ja teatas, et direktorit tahab näha mehhanik Utotškin. Mõne minuti pärast seisis Kostja laua juures.

«Ma palun lubada mul Krõmovi asemel teostada allmaamasina proovimist,» ütles ta kindlalt. «Ma arvan, et Krõmovil ei maksa riskeerida... Muidugi, seal midagi säärast ei juhtu, kuid siiski on rahuhkum, kui proovimise teostan mina.»
«Kellele rahulikum?» päris Gremjakin kavalalt naeratades.
«Teile kõikidele,» ütles Kostja juba hämmeldunult.
«Kõikide suhtes ma ei tea, aga mis minusse puutub, siis närvitsema hakkan ma ühteviisi nii teie kui Krõmovi pärast.»
«Mul on sobivam.»
«Miks sobivam?»
Kostja sattus segadusse ja vaatas anuva pilguga kord direktori, kord Batja otsa.
«Niisiis lubate?»
«Ei, seltsimees Utotškin. Sellest ei saa enam mingit juttu olla. On teil veel küsimusi?»
«Enam küsimusi ei ole,» pomises Kostja ja, seisnud veidi kõhklevait, jättis hüvasti ning lahkus.
Ei jõudnud uks veel sulguda, kui kabinetti astus uuesti Niina Leontjevna ja teatas, et mehaanik Gorškov on tulnud mingi väga kiire asja :pärast.
«Mis siis välja tuleb?» hakkas !kõnelema Panteleimon Jevsejevitš rangelt nagu alati. «Pole õige asi, seltsimehed. .. Insenere, iseäranis niisuguseid nagu Krõmov, peab hoidma! Jääb maa all toppama... paljugi, mis võib juhtuda! Pimedast peast tahab minna! Miks te lubate? Mina ei lubaks. . .»
«Aga mis teie teeksite?» huvitu s direktor.
«Kutsuksin välja vähem väärtusliku inimese, näiteks minu, ja ütleksin talle: «Vaat milline lugu, seltsimees Gorškov. Proovimine on väga vastutav ja samal ajal väga ohtlik Kas sa oleksid nõus seda teostama?» Mina aga vastaksin: «Palun väga, seltsimees direktor! Miks mitte teostada proovimist, kui see on vajalik!»
«Ei lähe läbi,» lausus Gremjakin heasüdamlikult naeratades.
«Aga vahest lubate?»
«Ei luba.»
Gorškov lahkus mossis näoga ja pomises teel:
«Pole kord. . Pole õige asi.»
Batja kavatses:katkestatud juttu jätkata, kui kabinetti

astus puurmasinate projekteerimise konstrueerimisbüroo juhataja insener Trubnin.
«Konstantin Grigorjevitš» alustas ta, tugitoolis istet võttes ja ühtlasi taskurätikuga sarvprille pühkides. «Võib olla ma ei oleks pidanud segama ennast teise asjadesse, kuid siiski, mõelge, ma olen otsustanud.»
«Kuulan teid.»
«Kas me talitame õieti, kui laseme Krõmovi homsele masina proovimisele? Ta on liiga tuline, kergestisüttiv inimene; nende asjaolude tõttu võib tekkida mingi komplikatsioon. Mulle näib, et proovimise peab teostama mitte Krõmov, vaid rahulikum, mitte nii äge inimene.»
«Keda siis teie soovitate?» uudishimutses Batja.
«Kui Konstantin Grigorjevitšil midagi selle vastu ei ole, siis teostan proovimise mina,» vastas Trubnin rahulikult, pannes viimaks prillid ette.

«Mis?» küsis Gremjakin uuesti.
«Kõige otstarbekohasem on proovimise teostamine teha ülesandeks minule,» kordas Trubnin kuivalt.
«Kinnitan teile, kõik toimub nagu kord ja kohus!» lisas ta mõne aja pärast kindlalt ja järeleandmatult.
«Kahjuks, Pjotr Antonovitš, on see võimatu.»
Ja direktor hakkas seletama. Konstrueerimisbüroo juhataja ei tohi homme mingil juhul instituudist puududa: oodatakse esindajaid keskusest, veel on kümmekond põhjust. Ühesõnaga, ta on väga tänulik Pjotr Antonovitšile, kuid kahjuks ei saa tema ettepanekut kasutada.
«Kuidas see sulle meeldib?». hüüdis direktor, pöördudes Batja poole, kui Trubnin oli kabinetist väljunud.
«Pean tunnistama, väga meeldib. Aga sinule?»
Gremjakin tahtis midagi vastata, kuid ei jõudnud: kabinetti astus uuesti Niina Leontjevna.Ta teatas, et direktorit soovivad näha veel mõned instituudi töötajad.
«Arusaadav. . .» hakkas direktor naerma. «Kutsuge esimene.»
Uksele ilmus kommunistlik noor, tehnik-monteerija.
«Allmaapaati tahate proovida?» küsis Konstantin Grigorjevitš lõbusalt.
«Aga kust teie teate?» imestus see.
«Näost on näha. Aitäh, seltsimees. Kahjuks ei saa teie palvet rahuldada. Teisi küsimusi on?»
«Ei ole**..**ole..» pomises tehnik kohmetunult.
Ägedalt tõusis direktor laua tagant ja läks ooteruumi.

«Kas kõik on siin 'paadi proovimise ipärast? Tunnistage üles, seltsimehed!» ütles ta.
Mõned inimesed, kes diivanil istusid, tõusid tema ilmumisel kiiresti oma kohalt. Kuid keegi ei vastanud midagi.
«Kõik on selge,» jätkas Gremjakin. «Vaikimine on nõusoleku märk. Millegagi ei saa aidata, kallid seltsimehed. Kõigest südamest tänan, kuid soovitan minna koju. Aeg on hiline. . .»
Viimaks jäid direktor ja Batja kabinetti üksi.
«Arutagem see asi läbi, nagu kord jakcohus,» ütles Gremjabn, istudes Batja vastu. «Näed, sina olid valmis mind süüdistama, et ma suhtun kergemeelselt eelolevasse allmaamasina proovimisse. Ei, mitte kergemeelselt. Kõigepealt pean sulle teatama, et olen Trubniniga täiesti ühel arvamusel: Krõmov on kergestisüttiv inimene; tal tekib tahtmine, et tema masin korraga sooritaks maa all mingi ime. .. , Võib mitte arvestada oma jõude.»
«Ja mis siis sina arvad?»
«Mõtlen toimida järgmiselt... Muide, miks me teineteisest nii kaugele oleme istunud? Ma nihkun sulle lähemale. Sa tead, mul on niisugune tunne . . noh, kuidas sulle seletada? ühesõnaga, ma tunnen su järele igatsust.»
«Kuid me näeme ju teineteist kümme korda päevas,» imestas Batja.
«See on õige! Kuid ikka, asjad, asjad... Aga kõnelemiseks puhtast südamest, sõbralikult ei jätku aega. .»
«Oi, Kostja! Mis ajast oled sa hakanud õrnu sõnu rääIkima? Noh, räägi, räägi juba! Ära venita . . .»
«Vaat sina otsusta! ütle, milline lahendus saab veel olla? Minu arvates ei mõtle midagi muud välja. .. Mina ise juhin paati.»

*Vara hommikul kohtas iusener Tsessarski Panfjorõtšit oma maja paraadukse lähedal.
«Seltsimees Panfjorõtš! Teie valvasite eile öösel katseplatsi sissekäigu juures?»
«Mina,» vastas vanamees peatudes.
«Mis müra seal oli?»

«Aga teostati allmaapaadi proovimist!» teatas Panfjorõtš uhkelt.. .
«See on. . . kuidas proovimist? See on ju määratud tänaseks! Teie ajate kuidagi segi...»

«Midagi ei aja segi. Oli määratud tänaseks kell neliteist kolmkümmend, aga teostati kella kahekümne neljast null-null kuni neli viisteist, teisiti öeldes: öösel.»

«Mispärast?» jätkas Modest. Nikandrovitš, ilmselt halvas tujus. «Kuidas siis nii.. .?»

«Aga kõik sellepärast,» alustas Panfjorõtš vandeseltslIase tooniga, «et leidus väga palju masinat proovida soovijaid. Kõik olid rahutud, et Krõmoviga võiks midagi juhtuda. Seadist, mis võimaldaks näha maa all enda ette, ei ole ju veel! Direktor ütleski: «Et keegi ei oleks haavunud, proovin ise paati.»» .
«Arusaadav... Kuid siiski imelik.»
«Miks siis imelik?» imestas vanamees. «Midagi imelikku ei ole. Masin tegi proovimise läbi hästi: tungis maasse ja tuli nelja tunni pärast uuesti maapinnale. Kõik on korras. Näed, ainult lõiketerad, ma kuulsin, olevat pisut nürinenud.»

Tsessarski tänas valvurit ja suundus kiirel sammuloma laboratooriumi. .

SEITSMES PEATÜKK

Juba mõnda aega märkas Tsessarski, et tema osakonna töötajad olid oma suhtumist temasse muutnud.

Tõsi küll, tema korraldusi täitsid nad hästi. Veel enam: nad püüdsid töötada kauemini kui oli instituudi sisekorraga kindlaks määratud. Ükskord, ilmudes hommikul konstrueerimisbüroosse, sai Tsessarski teada, et osa töötajaid palnud eilsest päevast saadik laboratoariumist lahkunud. Selle, ajaga jõudsid nad teha selle, mille ta oli ette näinud mitmeks päevaks.

Kuid mitte see ei pannud. Tsessarskit imestama. Teda tegi rahutuks teine asjaolu. Töötajad olid hakanud kõnelema temaga tagasihoidlikult, külmalt. Polnud enam märgata, et nad oleksid endise naeratusega tema lõbusaid nalju kuulanud.

Kord otsustas Modest Nikandrovitš avameelselt kõnelda Pavel Pavlovitš Tšibissoviga, kellega ta töötaskoos juba palju aastaid.

«Ütelge, Pavel. Pavlovitš,» pöördus Tsessarski tema poole. «Kas teile ei näi, et meie kollektiivi mõnede seltsimeeste suhtumine minusse on natuke muutunud? Kas te ei leia seda?»

«Ei,» vastas Pavel Pavlovitš imestunult. «Aga mis on?» «Aga nii, teate... rahvas on hakanud minust veidi kõrvaie hoiduma.»
«Seda pole ma märganud. Kolleegid aga on üldse väga mures.»
«Mures mille pärast?»
«Kuidas teile öelda? Tahavad kiiremini lõpetada allmaa uItrahelilokaatarit ja selle ekspluatatsiooni viia. . .»

*Tootmisnõupidamine leidis aset Tsessarski laboratooriumis. Ettekandeks anti sõna konstrueerimisbüroo juhatajale.

Modest Nikandrovitš ,tõusis laua tagant ja vaatles mõni aeg kokkutulnuid. . .

Peale temale alluvate oli toas ka teistes osakondades töötajaid. Nende seas nägi Tsessarski Krõmovi, mehaanik Ototškini, Zoja Vladimirovnat. Kaugel nurgas oli istekoha leidnud Gorškov.
«Seltsimehed!» alustas Tsessarski.

Kuid, imelik asi, kuhu on kadunud Modest Nikandrovitšile omased kerged ja sundimatud maneerid? Miks pole tema näol kerget võluvat naeratust?
Insener kõneles eba.kindlalt, kordas sageli üht ning sama, mõttes segi minnes; ta kurtis võitmatute raskuste üle, mis tööd segavat. Suurema osa oma kõnest pühendas ta instituudi varustusosakonna kritiseerimisele, kes pole senini talle muretsenud spetsiaalset välisrnaist seadist. Võis arvata, et just mõõteaparaadi puudumine pidurdab kogu tööd.

See avaldus põhjustas kokkutulnute rahulolematu nurina. Nad said aru, et mitte kõik pole nii, nagu püüdis kujutada Tsessarski.

Modest Nikandrovitš lõpetas kõne vihjetega oma endistele teenetele. Tõsi küll, ta tegi seda loiult, ilma igasuguse hoota.
Tema järel võtsid sõna ta kaastöölised. Nad kritiseerisid oma tööd ja, laboratoariumi juhataja Tsessarski tööd. Paljud rääkisid otsekoheselt, et juba mõnda aega on Tsessarski kaotanud oma tavalise visaduse raskete ülesannete lahendamisel, on hakanud kartma ulatuslikku eks-perimenteerimist, on hakanud töötama ettevaatlikult. Räägiti, et kõik see segab loovat teaduslikku uurimistö6d, mis

105
on suunatud uute, veel tundma.tute masinate ja aparaatide loomisele.

Batja alustas oma sõnavõttu sellega, et teatas koosolijaile uudist. Välismaine seadis, mille puudumise tõttu, Tsessarski sõnade järgi, töö nii tugevasti pidurdub, on viimaks instituuti jõudnud.
«See on kastis, mille peal istub seltsimees Gorškov,» teatas ta, osutades käega kaugemasse nurka.
«Väga huvitav!» hüüdis Modest Nikandrovitš elavnedes.
«Tahaks kohe näha!»

«Hästi!» rõõmustas Batja. «Seadise võib panna lauale ja temaga tutvuda. Kuidas on, seltsimehed, te ei vaidle vastu?»

Batja ettepanek näis mõnedele natuke imelikuna. Ometi ei olnud keegi selle vastu; et siinsamas, nõupidamisel, üle vaadata mõõteaparaat, millest täna oli olnud nii palju juttu. Kolm töötajat kandsid juba rasket kasti presiidiumilauale.

«Sa ei öelnud kõige tähtsamat,» sosistas Batja kõrval istuv direktor.
«Oota. .. Kõik läheb nii, nagu peab...»

Vahepeal jõuti kast avada: laual ilutses keerukas lakeeritud aparaat. See oli varustatud tohutu hulga käepidemete ja mitmevärvilisest plastmassist nuppudega.

«Lubage!» kuuldus äkki kõlav hääl. «Mis see siis on?»
Kõik pöörasid pead kõneleja poole ja nägid Kostja Utotškini, kes seisis seina juures suure valguskoopialehega.
«Mis on, seltsimees Utotškin?» küsis rahulolematult koosolekut juhatav Pavel Pavlovitš.

«Kuidas siis nii? Vaadake, seltsimehed, mis tehakse! Näe, mul on käes välismaa aparaadi skeem, mis saabus kastis koos sellega, nagu kord ja kohus. . .»
«Ja siis?» .

«Kuid see on ju meie maketi skeem! Ma kõnelen aparaadi maketist, mida mul tuli isiklikult monteerida Modest Nikandrovitši jooniste järgi. Maketi vahel, mis valmistati meil aasta tagasi, ja välismaalt saadud aparaadi vahel pole mingit vahet! Ainult et meil ta oli tehtud esialgsel kujul jämedalt, see aga on kaunistatud suure hulga käepidemetega.»
«See on võimatu,» lausus Tsessarski ärevalt, oma kohalt üles karates. «Andke mulle skeem. . .»
Toas tekkis vaikus. Oli kuulda, kuidas tihke paberileht
106
Tsessarski värisevates kätes krabises. Kõik jälgisid teda põnevusega.

«Jah . .. See on minu skeem...» lausus ta viimaks kõlatult

«Vaat kus lugu!» sõnas Batja, Tsessarskilt ettevaatlikult firma joonist oma kätte võttes. «Vaatame,

kas ei ole siin märgitud teie nime. Ei, pole märgitud. Vaadake, seltsimehed, firma märgist - vahest seisab seal autori nimi?»

Paar inimest hakkas aparaati igast küljest vaatlema.

«Midagi ei ole. . . Ainult firma nimetus.. .»

Inimestele polnud see sugugi üllatuseks, sest .nad teadsid hästi, et välismaal kunagi ei märgita firma märgistel leiutajate, aparaatide loojate nime.

«Teie artikkel aparaadi skeemiga avaldati vist mõne aasta eest?» pöördus Batja Tsessarski poole.

«Täiesti õige. Seejärel aga tõlgiti ja hiljuti trükiti välismaises a,jakirjas,» vastas Modest Nikandrovitš.

«Noh näete, seltsimehed, mis tuleb välja!» kõlas tekkinud vaikuse keskel uuesti Batja hääl. «Meie, nõukogude leidurit. . . rööviti! Otsige tema nime aparaadi märgisel, otsjge tema nime juurdelisatud skeemil, otsige tema nime firmakataloogides ja mitmesugustes publikatsioonides — ei leia te seda! Rööviti mitte ainult leiutajat, rööviti ka tema kodumaad... Mis tuli teha leiutajal enne revolutsiooni? Reklaamida võimalikult laiemalt oma leiutist, et äratada ettevõtjais huvi! Aga mis selle tulemusena välja tuli? . Selle kohta on näiteid, kui palju soovite. Realiseeriti vene inseneri leiutis välismaal, ja keegi Marconi või Edison omastas tema töö. Nii oli varem.

Kuid mis tõukab nüüd mõningaid meie leiutajaid kisama ja kärama oma leiutistest, ära ootamata selle elluviimist? Arutagem seda küsimust... Vaadake, mis tuleb välja. Leiutaja avaldas oma töö, aga ei kandnud hoolt se1le eest, et leiutist ellu viia. Ta valmistas mudeli ja rahuldus sellega. . .»

«Modest Nikandrovitši aparaat töötas hästi!» kuuldus Kostja Utotškini hääl.

«Vaat näete, aparaat isegi töötas hästi! Mis see siis on, seltsimehed? Usu puudus oma jõusse? On ju hirmus mõelda! Leiutaja praakis oma mõõteaparaadi välja ja nõudis välismaist. Ta arvas, et välismaine on parem. Kas on nii? Aga välismaalt saadeti talle just tema aparaat! Vaat milliseid asju mõnikord juhtub. . .»

«Jõledus!» käratas Gorškov. «Niisuguste asjade eest tarvis kohut mõista.»

«Kelle üle kohut mõista?» kuuldus kellegi hääl.

«Seltsimehed, lubage.. .!» hüüdis Tsessarski oma kohalt üles karates. «Lubage, seltsimehed...» kordas ta juba tasa. «Minu üle kohut mõista? Mis eest siis? Siin on mingi arusaamatus.»

Insener tõmbas väriseva käega üle higise lauba. Seejärel jäi ta mitte millestki arusaava pilguga üksisilmi vahtima välisrnaist aparaati ja jätkas närvitsedes:

«Minu artiklis, mis avaldati ajakirjas. .. See artikkel oli üldise, ülevaatliku iseloomuga. Selles ei tulnud avalikuks leiutise olemus. .. Ma garanteerin teile. Seda on ju kerge kontrollida? Mis eest siis minu üle kohut mõista. . .?»

«Kuidas siis nõnda välja tuli?» küsis Zoja Vladimirovna. Tsessarski ei vastanud midagi.

«Jah, seltsimehed, see on väga õpetlik juhtum,» jätkas Batja. «Mis tõukab mõningaid leiutajaid võimalikult kiiremini jutustama oma leiutisest? Haiglane auahnus! Las teab minust võimalikult rohkem inimesi...! Ja nüüd näete, milleni see teinekord. viib. Ärge ajage kuulsust taga, ta tuleb ise teie juurde. . Täiustage oma leiutist, kandke hoolt tema elluviimise eest - sellega saavutate kõige kindlamini üldise tunnustuse. Siis saab teie nimi kuulsaks kogu maal. Tänane juhtum, seltsimehed, on hea õppetund neile inimestele, kelle tegevust juhivad mitte armastus kodumaa vastu ja mure tema tugevnemise pärast, kuivõrd kuulsusiha, püüe saavutada isiklikku edu.»

Kõlas tormiline aplaus ja valjud hüüded: «Õige! Täiesti õige!»

Kahvatunud Modest Nikandrovitš, püüdes mitte kedagi kogemata puudutada, hakkas tungima sinna kohta, kus seisis aparaat. Sellele lähenenud, hakkas ta vaatlema välgatlevaid nikeldatud juhtimispidemeid, seejärel suundus samuti vaikides välisukse poole. Pinevas vaikuses oli selgesti kuulda kaugenevate sammude kaja.

«Modest Nikandrovitš, kuhu te lähete?» lausus direktor murelikult. «Solvuda ei tarvitse, kõik omad inimesed...»

«Ma pole solvunud, seltsimehed...» ütles Tsessarski aeglaselt, pöördudes näoga saalisistujate püole. «Kõik, mis siin räägiti, - see on õige. .. Ma palun koosolekut lubada mul lahkuda... Mul on tarvis mõtelda, kontrollida üht asja. . .»

Keegi ei vastanud talle.

Üüsna tasakesi kääksatas uks. Selle sulges enda järel nõupidamiselt lahkunud Modest Nikandrovitš.

Oma kohtadelt tõusid Utotškin ja Gorškov. Nad lahkusid saalist, et inseneri saata.

*Siin on viimaks töökabinet. Kõik on justkui oma kohal: lai ikirjutuslaud, täis kuhjatud raamatute ja joonistega, mugav nahast tugitool, seintel samad pildid ja fotod.

«Kohut mõista... kohut mõista...» sosistavad tasa Tsessarski huuled.

Ta laskub tugitooli.

Modest Nikandrövitši ekslev pilk peatub eredal laigul, mis paistab teravalt silma kirjutuslaual. See on välismaise ajakirja läikiv kaas. Selles ajakirjas on toodud tõlge tema artiklist ultraheli väljatugevuse mõõtjast.

Modest Nikandrovitš hakkab ajakirja lehitsema.

Siin on tema artikkel. Insener süveneb lugemisse. Kuid mõne minuti pärast pistab ta väriseva käe pintsaku külgtaskusse täitesulepea järele, seejärel tõmbab ägedalt ühele reale kriipsu alla. Kuid läikpaber ei taha tinti võtta.

Asjata raputab Modest Nikandrovitš sulepead ja katsub uuesti kriipsu tõmmata.

«U-uu. .. kurat!» hüüatab ta valju häälega ja viskab sulepea täie hooga vastasseina suunas. «Vaat kus lugu. . Vaat kus lugu... Lurjused!»

Tema käed värisevad, nägu läheb punaseks. Ta hüppab üles, tugitooli miirinaga eemale nihutades, ja jookseb fotosid täis riputatud seina juurde. Kramplikult kätega ühe ülesvõtte tammepuust raamist kinni haarates, rebib ta selle naela otsast maha: see on välismaa teadlase foto, kes omal ajal Tsessarski ära võlus.

Foto silmade juurde tõstnud, hakkab Modest Nikandrovitš meelde tuletama jutlemise kõiki üksikasju. «Väga kahju,» rääkis võõras, «et ma ei saa teid küsitleda kõige üle. See võib rikkuda teie firma huve. Rääkigem pisiasjust. . .»

Ja vaat tema, Tsessarski, kihutatud soovist kiidelda, lobises tagasihoidmatult mitmesugustest «pisiasjadest, mis iseenesest muidugi leiutise saladust välja ei andnud, kuid. . . Insener taipas alles nüüd: kui ühendada need pisi-

asjad artiklis avaldatud t<eatmetega, lakkab leiutise saladus olemast saladus.

Sellepärast ongi välismaalt saabunud aparaat tema enda aparaadi täpne koopia.

«Kohut mõista!» hüüdis insener raevuhoogu sattudes.

«Minu üle tuleb kohut mõista, kohut mõista. . .!»

Tuba täitus purustatud klaasi kõlinaga. Foto lendas põrandale. Oli kuulda ümberlükatava tugitooli mürinat. Õhus hakkasid metsikus marutuules keerlema läikpaberi tükid.

Tsessarski rebis välismaise ajakirja väikesteks tükkideks.

«Kohut mõista... kohut mõista... kohut mõista!» karjus Müdest Nikandrovitš, kuni teda närvivapustusest värisevana voodisse pandi.

KAHEKSAS PEATÜKK

Panfjorõtši juurde, kes istus pingikesel valvemajakese juures, tuli professür Tolmazov.

«Ütelge, olete te kohalik elanik?» pöördus ta tema poole.

«Jah.»

«Mul on tarvis teiega nõu pidada.»

«Palun! Vist on teid keegi minu juurde juhatanud.. .?»

«Ei, keegi pole juhatanud, ma ise otsustasin pöörduda.

Ma, olen paleontoloogiaprofessor. Paleüntoloogia – see on teadus, mis on pühendatud paljude miljonite aastate eest maa peal elanud looma- ja taimeriigi jäänuste uurimisele. Mul on teile niisugune palve. Mul on tarvis mutti . .. Vahest teate poissi, kes .oleks nõus mind aitama selle püüdmisel nurmelt.. .»

«Kas mutt on teile tarvilik teaduslikuks otstarbeks?» küsis Panfjorõtš. .

«Jah, teaduslikuks.»

«Noh, siis ei saa mingit juttu olla,» lausus ta tähtsalt, võttes taskust piibu. «Kui tuleb vahetus, siis lähen otsekohe. Tahate, lähme koos.»

Mõne aja pärast läksid metsarada mööda labidatega varustatud Panfjorõtš ja Tolmazov, arutledes teaduse üle.

Ootamatult tõmbas nende tähelepanu endale metsast kostev vali kõnelus.

«Ma küsin: kas meie vahekord .on normaalne või eba-

normaalne. ..? Miks te vaikite?» kuuldus tütarlapse hääl.

«Ebanormaalne,» vastas noormees kohmetult.

«Kui kaua see siis kestab?! Ma ei soovi enam leppida säärase asjaga.»

Sel ajal jõudsid Tolmazov ja Panfjorõtš lagendikule. Nad nägid Natašat ja Küstjat, kes istusid seljaga nende poole.

«Siin on mingi tüli,» sõnas <prüfessor. «Asi on nähtavasti intiimne... Lähme ära tasakesi, nii et nad meid ei märkaks.»

Püüdes mitte müra. teha, hakkasid mõlemad hiilima külgmisele teerajale.

«Te peate oma laboratooriumi töötajaid mõjutama,» ägestus tütarlaps. «Võistlus asendub neil künkurentsivaimuga. Mis alusel näiteks ütles Katuškin, et šahtipuurimismasinal sellise kiiruse juures, millega prooviti paati, lõiketerad samuti nürinevad?»

«Alus tal oli: puurmasina ja paadi lõiketerad on ju ühesugused. Teie Trubnin ju soüvitas meil panna sellised...»

«Te olefe arvatavasti need valesti paigaldanud. Ei võinud Trubnin teile halba nõu anda.»

«On ka rahvas! Isegi metsas vaidlevad!» ütles Panfjorõtš, kui nad küllalt kaugele eemaldunud olid.

«Vaat nii on alati, seltsimees professor. Kui tulevad kokku kaks töötajat - üks Krõmovi laboratooriumist, teine Trubnini laboratooriumist -, siis läheb lahti. . . Aga ülemused ei vaidle; räägitakse, isegi abistavad teineteist. Töötajad abistavad samuti üksteist töös, ainult liiga tihti vaidlevad. Üks ütleb: «Ilma meie masinata ei saa kuidagi läbi,» teine aga:

«Jah muidugi, kuid meie omast on rohkem kasu.» Ja nii kogu aeg.»

«Aga teate, Panfjorõtš, see on hea, et nad ägedalt vaidlevad ja samal ajal üksteist abistavad, see on väga hea! Vaat ka mina kavatsen nendega vaielda. . .»

«Jah. .. Nähtavasti ei saa ilma vaidluseta teaduslikus asjas sammugi astuda.»

*Krõmov korraldas oma kabinetis väikese nõupidamise. Oli tarvis teha kokkuvõtteid ja koostada

edaspidise töö plaan. Pärast esimest, direktori enda poolt teostatud proovimist reisis masin veel kaiks korda maa all. Üks kord

juhtis teda Krõmov, teine kord - Kostja, kelle ägedatele palvetele tuli järele anda.

Sai selgeks, et konstruktsioon rahuldab ekspluatatsiooninõudeid ja et saadud -kogemustega arvestades võib asuda suure masina, päris allmaalaeva ehitamisele.

Kuid mitte kõik küsimused :polnud veel lahendatud. Kõigepealt, mis teha lõiketeradega? Õige suure kiiruse tõttu, millega masin maa all edasi liikus, nürinesid nad võrdlemisi kiiresti. Krõmov murdis kaua pead, kuidas seda puudust kõrvaldada. Ettepanekuid tuli üksteise järel. Nii näiteks pani Katuškin ette vastavalt lõiketerade kulumisele asendada need varuteradega. Kuid toimetada asendamist maa all oli väga ebamugav, pealegi avaldas see mõju ka paadi edasiliikumise tempole. Oli tarvis välja mõelda midagi muud... .

Oleg Nikolajevitši tegi rahutuks ka helilokaatori puudumine. Uuesti, juba kümnendat korda tuletas Krõmov meelde oma allmaareisi üksikasju.

. . . Kruvitakse kinni massiivne luuk, ja ta vaatab viimast korda üle mõõteriistade skaalad, mis on valgustatud rohelise fosforestseeriva valgusega, ning vajutab käivituspedaalile. Paat võpatab. On kuulda monotoonset -kiristavat häält.

Ta püüab laskuda võimalikult järsemalt. Alatasa tõmbab ta enda poole sügavjuhtimise hooba. Vahetevahel vappub kabiin tugevast löögist: paat satub suurtele kividele. Üks säärane löök sundis teda peaaegu oma kohalt alla ronima.

Kuivõrd rahulikum oleks reis, kui paati oleks üles seatud helilokaator! Suured kivid oleksid näha ja masin saaks vabalt nende ümbert ringi minna, nagu allveelaev läheb veealuste rahude ümbert mööda. . .

Kuid siis hakkab ta märkama, et liikumise kiirus järkjärgult väheneb. Sellest kõneleb selgesti mõõteaparaat. Siis suurendab ta elektrimootori pöörete arvu. Kommutaatori ulgumine muutub teravamaks, meloodiline hääl läheb üle kriiskavaks, vinguvaks heliks. Paat suurendab ainult pisut kiirust. Aparaadi osuti peatub ja roomab uuesti alla.

Ta kallutab sügavusrooli, et kutsuda esile paadi tõusmist: selle edasine sügavamale tungimine võib põhjustada katastroofi. Aeglaselt tõuseb masin, hoolimata mootori

pöörasest liikumis kiirusest. Vingudes pihustavad tema ninal asetsevad lõiketerad ettesattuvaid kive.

Ülestõusuaeg näib lõpmatu pikana ja väsitavana. Kuid äkki ta tunneb, et lõiketerad ei lõiku enam maasse. Need keerlevad ääretu kiirusega, lõigates õhku.

Avaneb luuk, ja ta satub oma sõprade embusse. Aega kaotamata ruttavad nad masinat üle vaatama, ja juba mõne minuti pämst selgub, et lõiketerad on nürinenud ja kõlbmatud edaspidiseks töötamiseks...

Kõik see möödus Krõmovi silme eest kiiresti. Ta kuulatas vaidlust.

«Tarvis projekteerida automaat, mis vahetaks lõiketeri sedamööda, kuidas nad kuluvad,» nõudis Katuškin visalt.

Kõik mõistsid, et. ehitada selline automaat – tähendab teha masin tunduvalt keerulisemaks. Kuid midagi tuii teha. Direktor nõudis, et suure masina väljatöötamise ja ehitamise plaan esitataiks kõige lähemal ajal.

Just nende vaidluste ajal avanes uks ja lävel peatus kõhklevalt professor Tolmazov.

«Andestage, et teid segasin, kuid mul on väga kiire asi,» alustas ta, pöördudes Krõmovi poole.

Professor astus tuppa, koputledes oma jändriku kepiga. Temale järgnes Panfjorõtš.

«Me tulime teie juurde tähtsa asja pärast,» ütles Tolmazov. «Tarvis teha avaldus...»

«Palun, istuge,» tegi Katuškin ettepaneku. «Kuidas te meie juures aega veedate?»
«Kas teil tahvlit on? Ja kriiti?» küsis professor elavalt, konstruktori küsimusele vastamata.
«Seltsimehed, tooge tahvel ja kriit,» lausus Krõmov.
Mõne minuti pärast kõndis vanamees juba tahvli ees, kriit käes.
«Kas te teate, kuidas on ehitatud hambad närijail? Vaadake siia.»
Professor tõmbas tahvlile jämeda valge joone.
«See on hamba südamik, ta koosneb väga tugevast luust. Aga näe, külgedel on pehmema luu kiht. On arusaadav? Edasi tuleb veel pehmema luu kiht. Kui loom
närib, siis kuluvad kõigepealt pehmed kihid, südamik aga kulub vähem ja selle tagajärjel kerkib ta alati üle muu luu. Mis siis välja tuleb?»
«Ära märatse, ära jonni... Midagi ei tule välja, mu armas,» lausus ootamatult Panfjõrõtš.

Kõik kohalolijad pöörasid pead valvuri poole, kes püüdis midagi oma tasku toppida.

«Palun tähelepanu,» ütles professor karmilt. «Niisiis hamba südamik, mis kulub vähem, kerkib alati üle muu luu: ja tänu sellele jääb hammas alati teravaks, ükskõik kuipalju närija ka töötaks...»
«Oi!» kiljatas Panfjorõtš. «Mis on?» küsis Krõmov.
«Teaduslik tõendus... Vaadake, palun.»
Nende sõnadega näitas Panfjorõtš Krõmovile sõrme.
Sellest jooksis verd ja langes tilkadena põrandale.
«Hambad on tõesti teravad,» jätkas Panfjorõtš. «Kui võtab kinni!»

«Mutt, seltsimehed,» lausus professor vaikselt. «Harilik mutt! Meie Panfjorõtši poolt toodud ohver on täiesti ülearune; tuleb sõrm puhtaks pesta ja kinni siduda. Kas teil leidub koduapteeki?»
Keegi jooksis tsehhi koduapteegi järele.
«Närija hamba põhimõttel on ehitatud kuulsa vene leiduri Ignatovi lõikeriist,» kuuldus kellegi hääl.

«Jah, seltsimehed, leidur Ignatov, uurinud närija hamba ehitust, lõi mittenürineva tööriista metallide külmtöötkmiseks,» kinnitas professor. «Miks ka mitte teil, kallid seltsimehed, varustada oma masin iseterituvate lõiketeradega ?»

«Kas näete, milles on asi,» alustas Katuškin. «Rangete arvutuste alusel, mis on tehtud väga asjatundliku spetsialisti Pjotr Antonovitš Trubnini poolt, on täpselt teada, et mullas töötamiseks on kõige ökonoomsem kasutada negatiivse esinurgaga lõiketeri. See on praktikas kontrollitud. Positiivse esinurgaga lõiketera nõuab suuremat energiakulu. Ka kiir-šahtipuurimismasin töötab negatiivset esinurka omavate lõiketeradega. Insener Ignatovi poolt soovitatud iseteritumise põhimõtet nende suhtes rakendada on kahjuks täiesti võimatu.»

«Mis?» küsis Tolmazov kurjalt. «Kuidas pean ma teid mõistma? Loodus ise on mitme miljoni aasta jooksul kauakestva loomuliku valiku teel välja töötanud kõige täiusli:kuma instrumendi, selleks et tema abil kõige ökonoomsemalt, kõige väiksema jõukuluga kobestada mulda, teie aga arutate seal mingist negatiivsest esinurgast! Mis see siis on, seltsimehed? Insener Ignatov leidis võimaliku olevat rakendada põhimõtet, mille järgi on ehitatud närija

hammas, terase lõikamiseks, teie aga ei taha seda mulla kobestamiseks ära kasutada. Muti hammas on ju kohandatud ainult selleks, et mulda kobestada!»

«Ärge vaielge, seltsimehed, professoriga,» segas end vahele Panfjorõtš. «Kõik see on väga teaduslik, mis siin siis vaielda!»

Toas tekkis valkus. Krõmov astus laua tagant välja ja läks tahvli juurde. Võtnud kätte kriidi, silmitses ta kaua teraselt hamba skitsi.
«Kuidas siis nii? Kas tõesti me käisime vale teed?» lausus Katuškin erutatult.
«On sedamoodi,» ütles Oleg Nikolajevitš. «Sel põhimõttel võib ehitada lõiketera, mis hakkab töötama Trubnini lõiketerast tunduvalt paremini.»
«Kuid miks siis Trubnin ei pööranud sellele tähelepanu? Imelik. . .» tähendas Katuškin.
«Midagi imelikku ei üle,» vastas Krõmov rahulikult.
«Kahjuks pole Pjotr Antonovitš huvitatud zooloogiast ega üldse loodusest.»
«Vaat see on õige!» nõustus Katuškin. «Ta armastab ainult tehnikat. Temale muidugi ei võinud selline mõte üldse pähe tulla!»
«Kõik on selge, seltsimehed,» ütles Krõmov. «Noh, vaadake siia...»
Ja ta hakkas kriidiga joonestama maa sees töötamiseks kõlbliku lõiketera profiili.
«Seda detaili kontrollime kohe homme,» seletas Oleg lNikolajevitš. «Iseteritumine kulgeb väga intensiivselt...»
Koosolijad jälgisid põnevusega Krõmovi valgeid jooni tõmbavat kätt.
«Olge rahulikud, kõik on väga teaduslik,» sõnas Panfjorõtš uuesti.
«Võtame näiteks muti: kuidas on lugu temaga? Kas ta viib oma hambad teritaja juurde? Vaadake kangelast. . .»
Nende sõnadega võttis ta taskust väikese musta läikiva karvaga loomakese ja pani selle lauale.
«Vaat, palun! Uurige!»
«Seltsimehed!» hüüdis Katuškin, käega ägedalt vehkides. «Panen ette Georgi Stepanovitš Tolmazovit, kes andis meile seesuguse suurepärase idee, üles tõsta!»
Kabinetis tõusiis kujuteldamatu kära.

115

Pimedas toas istuvad inimesed. Nad vaatavad suurele ekraanile, mis fosforestseerib rohelise valgusega. Ekraanil on näha looma liikuva skeleti kujutust: lookleb lülisammas, liiguvad roided, teeb ühetaolisi liigutusi kord ühele, kord teisele poole pealuu.
«Kuhu ta tüürib?» kuuldub pimeduses Batja hääl.
Talle vastab professor Tolmazov:
«Me matsime mulda ahvatiseks tükikese liha.»
«Kas ta tõesti tunneb liha lõhna läbi mulla?»
«Jah, sel loomal on erakordselt arenenud haistmine; muidu oleks tal raske üles otsida vihmausse, kelledest ta toitub.»
«Aga miks ta pead vahetpidamata ette ja taha pöörab?» küsib Gremjakin.
«Selles seisab tema põhitöö. Hambaid paljastades töötab loom nendega justkui lõiketeradega, selleks et kobestada enda ees mulda. Esikäppadega ja kaelalihastega surub ta 'kobestatud mulda külgedele. Tagukäppade abil toetub ta põhja, et edasi liikuda.»
Professori kõrval istub Krõmov. Ta ei pööra oma silmi ära skeleti suurendatud kujutuselt. See on ju allmaapaadi mehhanismi liikuv skeem! Krõmovile paistab, nagu muutuksid luud raudkangideks ja masinaosadeks...
Süüdatakse tuli. Koosolijad tõusevad ja lähenevad suurele röntgeni aparaadile. See on defektoskoop, aparaat tühikute ja pragude avastamirseks metallvalatiste ja -detailide massiivis. Selle abil uuritakse instituudfs hoolikalt läbi valatised, enne kui need lastakse töötlemisele, uuritakse ka valmisdetaile. Röntgenikiirte võimas voog tungib läbi metallimassiivi, ja suurel ekraanil võib näha väikseimatki selles varjatud tühikut. Röntgenoskoopia-aparaadiga hoitakse ära võimalikud murdumised masinais ja nendega seotud avariid.
Kuid seekord oli uurimisobjektiks mitte metalldetail, ka mitte tühik. Suures mullaga täidetud

puust kastis oli mutt. Ta oli teinud mulda käigu ja ,tungis mulda maetud lihatükikese poole. Looduses on ka teisi elusolendeid, kes liiguvad edasi tihedas keskkonnas. Neid on palju. Kõige iseloomulikum ses suhtes on meres elava laevamardika vastne. Ta rändab puus mistahes suunas. Pulbriks muudetud puu neelab vastne osalt alla, osalt nihutab jalgade abil taha, tekkinud käiku. Loodus on selle vastse varustanud

tugevate hammastega. Ta võib läbi närida seatinast toru ja isegi pehme kivi.

Tähelepanelikult kuulasid defektoskoopiarlaboratootiumis viibivad inimesed vana professori jutustust. Ta kutsus insenere üles tähelepanelikumalt. suhtuma ümbritsevasse loodusesse, seda tundma õppima.

«Kas pole õhus liuglev lind tänapäeva purilennuki algkuju?» hüüdis ta. «Kas harilik kala pole allveepaadi algkuju? Miks ei peaks te siis huvi tundma. muti ja laevamardika vastse vastu? Nende organism on ju täiustunud miljardite aastate jooksul halastamatus võitluses olemasolu eest! On hävinud need liigid, mille arenemine läks vale teed, ja ainult eksisteerimiseks kõige kahastunumad on ellu jäänud.»

«Vaat sulle, «eluvõõras teadlane»...» mõtles Katuškin, meelde tuletades, kuidas ta professorit ebasõbralikult vastu oli võtnud. «Algul soovitas teha mittenürinevad lõiketerad, nüüd aga näitas, kuidas neid tarvitada.»

«Selgub, et loodusteaduse, eriti zooloogia tundmist võib tehnikaga tegelevatele inimestele tarvis minna,» mõtles Trubnin, kellele meenusid kõnelused Zoja Vladimirovnaga.

ÜHEKSAS PEATÜKK

Närvivapustus pani Modest Nikandrovitš Tsessarski

kauaks voodisse. Arst keelas pöörduda tema poole töösse puutuvates küsimustes, soovitas hoiduda haige liiga sagedastest külastamistest.

Vahepeal läks töö allmaa- helilokaatori kallalomasaadu edasi. Tsessarskit asendas konstruktor Pavel Pavlovitš Tšibissov.

Kollektiiv töötas erakordse visadusega, püüdes helilokaatori väljatöötamist võimalikult kiiremini lõpetada. Töötada oli väga raske: laboratooriumi töötajate ette tekkis liiga palju ebaselgusi. Lahendada kõiki kahtlusi oleks võinud ainult Modest Nikandrovitš, kuid ta lamas haigena ja keegi ei söandanud teda tülitada.

«Olin tema juures eile õhtul,» jutustas Pavel Pavlovitš töökaaslastele. «Seisukord ei ole nähtavasti paranenud: lamab ja vaatab vahetpidamata ühte punkti nagu varem; miski teda nähtavasti ei huvita.»

«Kas te ei proovinud kõnelda faasinihkest?» küsis üks kuulajaist arglikult.
«Andsin mõista, üldjoontes muidugi. Rääkisin, et pusime selle kallal...»
«Aga mis tema?»
«Mitte midagi, lamab. Ükskord ainult küsis: «Kas võtsite vaatlused kokku ühte tabelisse?» Ma vastasin: «Jah, võtsime.» Mõtlesin, et ta otsekohe palub seda endale näidata või avaldab veel millegagi soovi meid abistada, aga tema mitte midagi. . .»
Sel ajal avanes uks ja tuppa astus Batja.
«Eile kõnelesin jälle arstiga,» alustas Ivan Mihhailovitš, pöördudes Tšibissovi !poole. «Mispärast,

küsin ma, keeldub haige ravimisele sõitmast? Talle ju soovitatakse parimaid sanatooriume, parimaid puhkekodusid. Lõpuks võiks ta ju ka lihtsalt maale sõita. Kui paljud inimesed on teda manitsenud! Ja kas tõesti ta ise aru ei saa, et talle on vajalik ümbruse muutus?»
«Ja mis siis arst vastas?» küsis Tšibissov.
««Esimest korda näen säärast haiget,» ütles ta, «väga! kummaline. . .» »
Pavel Pavlovitš hakkas jutustama viimaste päevade töötulemustest. Kuid Batja kuulas konstruktorit hajameelselt: teda tegi Tsessarski seisund rahutuks.
Ivan Mihhailovitš oli kõige varem teada saanud, et välismaine mõõteaparaat, mille puudumine justkui pidurdavat tööd Tsessarski konstrueerimisbüroos, erineb väga vähe omal ajal Modest Nikandrbvitši poolt ehitatud aparaadi mudelist. Selleks, et Tsessarski saaks võimalikult kiiremini oma veast aru, oli Batja, kurikuulsa aparaadi kohale toimetamist kiirustanud. Kuid ta ei võinud ette näha, et insener, saanud oma veast aru, suhtub juhtunusse nii tundlikult. Tundes Modest Nikandrovitši elurõõmsat iseloomu, võis oletada, et ta võtab kõike seda vastu lihtsamalt kui seltsimehelikku laitust. Alles hiljem sai Batja haige seletustest teada Modest Nikandrovitši närvivapustuse tõelise põhjuse.
Tsessarski puudumine pidurdas tööd. Kuid Batja uskus kollektiivi edusse ja jälgis hoolega selle tööd.
«Kuidas uus välismaine aparaat ka töötab?» küsis Batja kord, pöördudes Tšibissovi poole.
«Väga nalvasti: töötab ebastabiilselt; lainete diapasoon,

mida ta mõõdab, on tunduvalt kitsam kui kunagi Tsessarski poolt ehitatud maketis.» .
«Noh näete, mis välja tuli,» pomises Batja.
«Tuleb teostada keeruline matemaatiline arvutus,» jätkas Pavel Pavlovitš. «Ei tea, kellele ülesandeks teha; asi on väga vastutusrikas.»
«Võin teile soovitada noort, kuid väga andekat mate maatikut,» pani ette kõneluse juures viibiv Jermolov.
«Kes niisugune on?» huvitus Batja.
«Olšanski. Väga tagasihoidlik, häbelk inimene, kuid, kinnitan teile, ta tuleb toime ükskõik millise kõige raskema ülesandega.»
Siinsamas otsustati, et Pavel Pavlovitš palub direktorit viia matemaatik Olšanski ajutiselt üle elektrilise luure laboratooriumi. .

*Keegi' Modest Nikandrovitši kodustest ei teadnud, et niipea kui saabub öö, tõuseb haige voodist, ajab rutuga selga kitli ja, püüdes mitte tekitada müra, läheb oma töötuppa.
Tsessarski kabinetis on arsti soovituse kohaselt mööbel ümber paigutatud, mõned fotod ära koristatud, välismaa ajakirjad ja raamatud ära peidetud: miski ei pea haigele meelde tuletama tema sügava vapustuse põhjusi.
Tsessarski istub kirjutuslaua taha, avab ettevaatlikult sahtli, võtab sealt välja paberi ja hakkab kirjutama. See toimub peaaegu igal ööl.
Kord hilja õhtul nõudis Modest Nikandrovitš, et tema juurde saadetaks käskjalg. Ta andis viimasele sinise mapi paberitega ja seletas lühidalt, et need tuleb üle anda elektrilise luure laboratooriumi, Pavel Pavlovitš Tšibissovile. Käskjalg lubas insenerile täita kõik täpselt.
Kuid ei Pavel Pavlovitši ega teisi töötajaid polnud parajasti laboratooriumis. Tsessarski ametikabinetti, kus nüüd asus Pavel Pavlovitš, kraamis koristaja. See võttis käskjalalt mapi ja pistis kirjutuslaua sahtlisse.

*Järgmise päeva hommikul vara ilmus Pavel Pavlovitši juurde Olšanski, heledajuukseline siniste silmadega noormees.

Tutvunud tema ette seatud ülesandega, teatas ta, et selle

119

lahendamiseks läheb tal vaja kümme päeva. Pavel Pavlovitš tegi matemaatikule ettepaneku asuda Tsessarski laua taha. Töö nõudis täielikku vaikust, ja Modest Nikandrovitši kabinet oli Tšibissovi arvates kõige sobivamaks kohaks.

Täna õhtul oli kavatsus teostada aparatuuri proovimine, ja selleks tuli kõige hoolikamalt ette valmistuda. Askeldustes ja lõpmatutes muredes möödus kogu päev. Pavel Pavlovitš jättis laboratooriumi ainult mõned inimesed.

Pikal laual seisavad peenikeste ja jämedate elektrijuhtmete võrku mässitud keerukas aparaadi makett, ümmargune ekraan - suure elektronkiiretoru läikiv klaaspind ja kinnitambitud mullaga täidetud kast.

Missugust ülesannet lahendavad siis eksperimenteerijad?

Tehnikas on teada mitu moodust, mis võimaldavad läbipaistmatuid esemeid «läbi valgustada». Röntgenidefektoskoopia, ultrahelidefektoskoopia ja rida teisi vahendeid on leidnud siin suuremal või väiksemal määral praktilist rakendust. Kuid mitte «läbi valgustada», vaid näha «eemalt», mis peitub läbipaistmatus esemes, võis tänini ainult raadiolokatsioon, «elektrilise nägemise» tehnika, mis võimaldab lenduril või meremehel läbi pimeduse ja udu näha kallaste piirjooni, vaenlaste laevu, lennnkeid. Raadiolokatsioonis rakendatavad ultralühikesed raadiolained peegelduvad kahjuks hästi maapinnalt ja neid ei saa sundida tungima maa sisemusse, selleks et läbi vaadata - selle geoloogilisi kihte, avastada selle rikkusi..

Katsetajad ehitavad seadist, mis oma ideelt sarnaneb madiolokaatoriga, seadisega, mis võimaldab näha «eemalt». Selleks rakendavad nad mitte raadiolaineid, mida muld kinni peab ja läbi ei lase, vaid teatud tooniga ultraheli, mis levib mullas üsna hästi. Kasutatakse ju ultraheli metallivalatiste «läbivalgustamiseks» - miks siis ei peaks teda ära kasutama nägemiseks eemalt?

Ultraheli mkendatakse mereasjanduses. - Juba ammu enne raadiolokatsiooni ilmumist olid laevadel olemas ultraheliseadmed, mis töötavad järgmisel viisil.

Võimas helilainete vihk suunatakse vette. Helilaineid kiirgab välja eriline seadis, mis asetseb laeva küljel, vee all. Põhjast kajastunud heli jõuab tagasi ja võetakse vastu tundliku mikrofoni poolt, mis asub samuti vee all laeva teisel küljel. Aja järgi, mis kulub heli tagasijõudmiseks, määratakse suure täpsusega kindlaks sügavus.

120

Kuid allmaa-helilokaatori ehitajate ees seisab teine, kahtlemata keerulisem ülesanne. On tarvis ehitada niisugune aparatuur, mis mitte ainult ei näitaks ultraheli abil mingisuguse ees oleva eseme olemasolu, vaid võimaldaks ka määrata selle kuju, mis, nagu juba kõneldi, on täiustatud raadiolokaatoreis saavutatud.

Olles veendunud katseks täielikus valmisolekus, lülitab Tšibissov lüliti sisse. Pikkamööda ilmub ekraanile ähmane pilt. Pavel Pavlovitš- pöörab regulaatorite käepidemeid. Töötajad jälgivlad tähelepanelikult mõõteriistade näitusid.

Kuid kõik on asjatu. Pilt ei muutu selgemaks.

Tšibissov lõpetab katse. Ta hakkab äpardumise põhjuste üle järele mõtlema. Neid võib olla väga palju. Väga keerulises elektriorganismis, mis koosneb sadakonnast poolist ja kondensaatorist, viib väikseimgi koordineerimatus kahe isegi kõige pisema detaili vahel kogu skeemi töö häireni.

Võrreldes aparaatide näitusid, tuli Pavel Pavlovitšile taas mõttesse, et matemaatiline arvutus, mille juurde oli juba asunud Olšanski, peab valmima võimalikult kiiremini. Arvates, et isegi matemaatiku poolt tehtud esialgsed visandid aitavad tal oma oletusi püstitada, läks ta Tsessarski kabinetti. Olles

kindlaks teinud, et laual pole mingeid pabereid, avas Pavel Pavlovitš sahtli.
Peal lamasid väikesed sinised kaaned. Varem polnud ta neid kunagi näinud. Konstruktor sidus kiiruga paelad lahti ja hakkas tähelepanelikult pabereid läbi vaatama.
«Millestki ei saa aru,» ütles ta viimaks. «See on just see, mida me vajame. Kuidas siis nii? Ma ju küsisin talt tööpäeva lõpul. Ja vastas, et on asunud töö esimese osa juurde, kuid lõpp on veel kaugel. Aga siin, vaadake!»
Inimesed vaatavad ega usu oma silmi. Nende ees on suur matemaatiline töö, esitatud lühidalt ja kokkusurutult. Numbrites ja algebralistes tähistes, mis seisavad viltu ja korratult, nagu oleks neid kirjutanud väike koolipoiss, sisaldub peenelt täidetud matemaatiline lahendus.
«See on uskumatu!» erutub Pavel Pavlovitš. «Kas on Olšanski tõepoolest geniaalne matemaatik või ei saa ma miliestki aru... Kuidas saab inimene, kes esmakordselt puutub kokku antud küsimusega, ühe rpäevaga sellise tööga toime tulla?»
«Peab tõesti olema geenius,» kinnitab üks töötaja.

121

«Muidugi, geniaalne inimene,» ütleb teine. «Ja pange tähele, kui tagasihoidlik: seda tööd pidas ta veel mitte lõpetatuks!»
«Kõik geniaalsed inimesed on tagasihoidlikud. Välimuselt nii vähe silmalpaistev...»
Rõõmsad keerulise ülesande ootamatu lahenduse üle, asuvad ehitajad õhinaga uute katsete juurde. Nad töötavad innuga, unustades aja.
Üha lähemale ja lähemale jõuavad katsetajad lõppeesmärgile. On, asendatud poolid ja lülitatud skeemi teised kondensaatorid, vastavalt uutele arvutustele. Üha selgemaks muutub pilt ekraanil. Nüüd on konstruktorid õigel teel. Innustunuina töötasid nad kogu öö.
Tööpäeva alguseks tuli laboratooriumi Olšanski. Insenerid võtsid teda vastu rõõmsate hüüetega.
«Aitüma teile, kallis! Kõik on täies korras!» Pavel Pavlovitš ei lasknud tüklk aega tulija kätt lahti. «See on hämmastav! Kuidas te suutsite nii ruttu? Te olete lihtsalt geniaalne inimene.»

Mitte millestki aru saades vaatas matemaatik kaua juubeldavate inseneride otsa ja julges alles mõne aja pärast küsida:
«Ütelge. . Kas tõesti visandeist, mis ma jõudsin teha, piisas? Arvutused ei ole ju veel lõpetatud.»
«Tore küll: «ei ole lõpetatud»!» hüüdis Pavel Pavlovitš. .
«Kas te olete meelega tagasihoidlik, mis? Kuidas teile meeldib?» pöördus ta ümberseisjate poole. «Seltsimees peab oma tööd mittelõpetatuks. Aga mis näitasid katsed täna öösel?»
Matemaatik naeratas kohmetunult. Talle oli arusaamatu, mil kombel mõned matemaatilised visandid, tehtud pliiatsiga viiel õpilasvihiku leheküljel, võisid nii tugevasti insenere abistada.
«Te eksite,» teatas ta viimaks. «Minu osa on ilmselt üles puhutud. Ma ei jõudnud veel midagi teha.»
«Jätke, jätke!» katkestas Pavel Pavlovitš teda otsustava tooniga. «Kõik on täiesti selge, midagi rohkem teilt ei nõutagi . . . Tänan, veel kord tänan!»
«Imelik, kui vähe neil oli tarvis,» mõtles Olšanski laboratooriumist lahkudes.

122

Õhtul istusid Pavel Pavlovitš ja kaks töötajat, kes olid osa võtnud katsete edukast lõpuleviimisest, haige voodi juures.
Modest Nikandrovitš oli elavam kui harilikult ja kuulas kõike, mida talle räägiti, suurenenud huviga.
«Möödunud ööl saavutasime viimaks selge pildi,» jutustas Pavel Pavlovitš. «Kujutus on niivõrd selge, et ei jää enam midagi soovida.»
«Missuguselt vahemaalt?»
«Otsustades kõigi andmete järgi võib julgelt kinnitada - meetri kolmesaja kauguseIt. Homme

kavatseme nurmeIe välja sõita.»
«Väga hea. .. Väga hea...»
Külastajad püüdsid Modest Nikandrovitši pilgus kinni elava huvi ja isegi justkui rõõmu.
«Vaat mis veel,» jätkas Pavel Pavlovitš, «väga tugevasti abistas meid matemaatik Olšanski. Te ju vist tunnete teda?»
«Väga vähe. Millegia ta siis abistas?»
«See on tähelepanuväärne lugu! Peab silmas pidama, et Olšanski polnud varem meie tööga üldse mitte kursis. Ja kujutage endale ette, ainult ühe tööpäevaga sooritas ta kõige keerulisema matemaatilise analüüsi! Määratu suur töö; lihtsalt arusaamatu, kuidas ta oskas nii kiiresti teha. .. Kõik on hämmastunud.»
«Täna ainult temast räägitaksegi instituudis,» sähvas vahele üks külalistest.
«Väga huvitav... Jutustage, kuidas see sündis.»
«Töötame meie öösel,» alustas Pavel Pavlovitš. «Tunnen, et anoodvoolu režiimiga viimases astmes pole asjad korras. Meenus matemaatik: ta oli juba asunud arvutamisele. Vaatan õige, mõtlen! Vahest on ta jõudnud teha midagi, mis enam-vähem sobib meie juhtumile. Lähen kirjutuslaua juurde. Avan sahtli. Ja mis te arvate! Näen siniseid kaasi, vaatašin sisse - issake! Tohutu suur matemaatiline töö, terve väitekiri! Ja pange tähele, küsimuse on ta püstitanud veidi teisiti, kui seda meil varem püstitati. . . »
Pavel Pavlovitš peatus, sest ta märkas, et Modest Nikandrovitši nägu oli pikaks veninud Ja omandanud hämmeldunud ilme.
«Väga andekas matemaatik,» lisas üks töötajaist

«Jah. . . imetlusväärne. . .» lausus Tsessarski ebamääraselt, võõrastavalt naeratades.
Kohalolijad said aru, et säärane kõnelus ärritab haiget, ja jäid vait. Neile sai selgeks: Modest Nikandrovitšil on raske harjuda mõttega, et mitte tema, vaid keegi teine oli omandanud andeka inimese kuulsuse, kes oskas abistada allmaa-helilokaatori ehitamist.

* Järgmisel hommikul ilmus Tsessarski ametikabineti uksele Olšanski.
«Astuge sisse, astuge sisse!» rõõmustas Pavel Pavlovitš.
«Vabandage, kuid mul on tarvis selgitada... On juhtunud arusaamatus.» .
«Milline?» Tšibissov märkas, et külaline on millestki haavunud ja vaatab tema otsa mitte täiesti heatahtlikult.
«Vaadake,» jätkas matemaatik, «mul tekkis kahtlus, et ma pole ära teeninud seda tänu, mida te mulle heldelt jagasite.»
«Millestki ei saa aru.»
«Veel kord tänan kõrge arvamuse eest minu kohta, kuid kahjuks olen sunnitud paluma teilt luba heita pilk kirjutuslaua sahtlisse: ma unustasin sinna midagi...»
Õlgu kehitades nihutas Pavel Pavlovitš oma tooli eemale.
«Vaadake, palun.»
Olšanski kummardus, avas ühe sahtli ja võttis välja õhukese õpilasvihiku..
«Kas te seda nägite?»
«Ei,» tunnistas Pavel Pavlovitš.
«Nii ma arvasingi...» ütles Olšanski kergendatult ohates. «Aga kas te võite mulle näidata «minu» tööd?» lisas ta, rõhutades sõna «minu».
«Siin ta on,» lausus Tšibissov meeleldi; võttes teisest sahtlist tüsedad sinised kaaned.
Olšanski võttis need, avas kiirustamata ja hakkas tähelepanelikult sisu uurima.
«Suurepärane töö!» sõnas ta kavalalt naeratades.

Uks avanes ja kabinetti astus noor konstruktor, Pavel Pavlovitši lähim abiline.
«Suurepärane töö!» kordas Olšanski, pöördudes äsja sisse astunud konstruktori poole.
Insener vaatas imestunult talle otsa. Oli raske uskuda,

et Olšanski, ääretult tagasihoidlik inimene, oma tööd kiidaks.
«Muidugi suurepärane...» kinnitas Pavel Pavlovitš. «Missugused kahtlused võiksid siin olla?»
«Aga ma ei kahtlegi!» hüüdis matemaatik. «Te ainult vaadake! See on ju monumentaalne töö! Selle võis luua vaid inimene, kes on palju aastaid tuttav tehnika selle alaga, millest siin juttu on.»
«Vaat see imestaski mind kõige rohkem. . .» alustas noor konstruktor, kuid Olšanski katkestas teda:
«Pole midagi imestada. Töö kuulub inimesele, kes tõesti tunneb täiuslikult seda tehnika-ala, aga... mitte minule. Te olete mind häbistanud, seltsimehed,» jätkas Olšanski nukralt. «Olete teinud minu teiste pilkelauaks. Eile kuulen kõnelust: juttu on valemist, mis mina olevat tuletanud, mina aga ei ole neid valemeid tuletanud. Mul poetus südamesse kahtlus, otsustasin kontrollida, ja vaat näete, kui rumalasti kukkus välja. . . Ma ei taha, et mulle omistataks võõraid teeneid! Tuleb aeg, ja ma saavutan omad, võib-olla mitte vähem tähtsad teened.»
«Mis kuradi temp see siis on?» hüüdis Pavel Pavlovitš, haarates sinised kaaned.
«Käekiri on kuidagi imelik...» Ütles ta, silmitsedes tähelepanelikult mõistatuslikku käsikirja. «Otsekui laps oleks kirjutanud! Pöörake tähelepanu, mllised kõverad tähed!»
«Tõepoolest, laps või haige...» lisas noor konstruktor.
Pavel Pavlovitšile tundus käekiri tuttavana, kuid teda piinas kahtlus. Sõna «haige» avaldas temasse maagilist toimet. Ta ajas enda sirgu ja tõstis pilgu Olšanskilt oma abilistele.
«Tsessarski!» ütles ta viimaks. «See on tema töö...»

* «Ma olen seadnud endale väga haarava teadusliku ülesande!» lausus Katuškin erutatult.
«Millise?» küsis Panfjorõtš, piipu 'põlema pannes. «Te ju teate, teaduse küsimused huvitavad mind isegi väga palju.
Kui me püüdsime mutti, pidas professor Tolmazov minuga väga põhjalikult nõu. Nüüd palute te, et teaduslikul eesmärgil püütaks kinni nahkhiir.Aga miks mitte seletada? Miks mitte nõu pidada?»

Katuškin sai aru, et vanamehele tuleb järele anda, ja istus otsekohe ta kõrvale pingikesele.
«Kuulake tähelepanelikult. Kui millestki aru ei saa, küsige uuesti. Teadlased hakkasid huvi tundma,» seletas Katuškin, «mispärast nahkhiired täiesti pimedas ruumis, näiteks koopas, kuhu ei tungi ühtegi valguskiirt, lendavad vabalt, kiirelt ega põrka seejuures seina või mingisuguste teiste esemete vastu. Hakati uurima. Ja mis selgus? Nahkhiirel on eriline organ, mille abil ta teeb väga kõrge tooniga häält, mis pole inimkõrvale kuuldav.»
«Mittekuuldav hääl?»
«Nojah! Teaduses nimetatakse ultraheliks. See hääl, nagu iga hääl, levib õhus kiirusega kolmsada kolmkümmend kolm meetrit sekundis, s. o.kiiremini kui nahkhiir lendab.»
«Tähendab, jõuab temast ette. . .»
«Jõuab ette, jõuab seina ni või nahkhiire lennu teeloleva esemeni, peegeldub ta'kistusest ja tuleb tagasi nagu kaja. Nahkhiir kuuleb seda peegeldunud häält ja määrab selle järgi kindlaks, mis ees on. Kas see pole helilokatsioon?»
«Vahest ehk ongi...» venitas Panfjorõtš mõtlikult. «Palju teil siis nahkhiiri tarvis on? Üks, kaks. . .?»

«Esialgu kas või üks!» rõõmustas Katuškin. «Aga muidu juba liiga kaua jändavad helilokaatonga. Peab neid abistama . .. Tsessarski - vahest olete kuulnud - tuli tööle tagasi. Räägitakse, olevat muutunud hoopis teiseks inimeseks.»

«See on,. kuidas «vahest olete kuulnud»?» haavus Panfjorõtš. «Muidugi tean. Või arvate, et mind huvitavad ainult teaduslikud probleemid? Ei, inimesed on tähtsamad seltsimees insener!»

«Selge, Panfjorõtš! Olen teiega ühel arvamusel,» ütles Katuškin üles tõustes ja vanamehele hüvastijätuks kätt sirutades.

KÜMNES PEATÜKK

Äsja oli lõppenud võimsa maa all liikuva masina ehitamise plaani ja selle teostamise programmi arutamine.
Kärarikkalt juteldes väljusid nõupidamisest osavõtjad instituudi hoonest.

«Seltsimehed maapõue võitjad! Seltsimehed maapõue võitjad!» kordas kärsitult Katuškin, püüdes võita üldist tähelepanu.

Kuid inimesed läksid juttu vestes 'edasi, pööramata talle mingit tähelepanu.

«Maapõue võitjaiks hakatakse meid nimetama siis, kui sooritarne pikema reisi maa sügavusse,» vastas konstruktorile Jermolov.

«Nataša, paat tungib tohutusse sügavusse,» kinnitas neiule Kostja. «Pole vähematki kahtlust, et meil õnnestub püstitada seninägematu rekord. Me tungime maapõue, kus inimene veel kunagi pole olnud. Masina jahutamine on ju ette nähtud? Tähendab, temperatuuri tõus suures sügavuses ei ole meile kohutav! Tingimata püstitarne rekordi!»

«Reisida võib julgesti. Kui peaks midagi juhtuma, aitame teid välja šahtipuurimismasina abil,» rääkis Trubnin enda kõrval sammuvale Krõmovile.

«Seltsimehed, momendiks tähelepanu!» hüüdis Katuškin ette joostes. «Kujutlege, me liigume maa all. Äkki - maaalune naftajärv! Mis peab sel juhul tegema?» Konstruktor tõmbas hinge tagasi ja vastas ise oma küsimusele: «Tuleb viibimata väärtuslik leid ära kasutada.»
«Kuidas sa siis seda kohe ära kasutad?» küsis Gorškov umbusaldusega.

«Kinnitan teile, seltsimehed, pole midagi lihtsamat... Nafta maa all on ju tavaliselt hirmsa surve all!» seletas Katuškin. «Allmaapaat vajub järve... Kõik pulbitseb ümberringi. Tõmban juhtimishooba enda poole, ja masin suundub kuulekalt üles. Aga paadi järel... Aga paadi järel laia käiku mööda, mida ta jätab maasse, järgneb hirmsa surve all nafta. Ta rõhub juhtpindadele ja isegi aitab masinal tungida maapinnale... Ja nüüd kujutlege momendiks pilti. Masin tuleb maapinnale, tema järel aga võimas naftajõgi! Tuhanded tonnid naftat! Tekib järv! Kas see pole muinasjutt?!»

«Nafta esineb maa all harva järve näol. Tavaliselt on temaga läbi imbunud liivane pinnas,» tähendas Zoja Vladimkovna ja lisas sealsamas: «Kuigi ka sel juhul on nafta surve all. Ta järgneb paadile!»
«Aga vaat veel üks näide... Tähelepanu, seltsimehed!» alustas Katuškin uuesti.
Kuid teisest näitest konstruktor ei saanudki jutustada. Tuli kuuldavale Džulbarsi meeleheitlik haukumine. Koer sööstis edasi ja,ckadus käänaku taha.
«Vahest saabus professor? Teda ju oodatakse,» hakkas

Kostja närvitsema. «Kellegi peale ta nii ei haugu! Ma jooksen vaatama.»
Kostjal oli õigus. Laialt vehkides jändriku kepiga, tuli vastu Tolmazov.

«Georgi Stepanovitš! Hakkame ehitama allmaamasinat! Tervet laeva. Plaan on juba kinnitatud. Järgmisel kevadel on valmis...» rääkis rõõmsalt Krõmov, professori kätt lahti laskmata.

«Tean, tean, sõbrad! Sellepärast ma teie juurde sõitsingi. Sain teada ja sõitsin... Önnitlen, seltsimehed, õnnitlen südamest!»

«Me tungime niisugustesse sügavustesse...» alustas Kostja, kuid professor ei lasknud tal lõpetada.

«Pidage, pidage! See kõik on iseenesest mõistetav... Minul on teine ettepanek. Rekordsügavusele jõuate tungida alati. Masina esimene proovimine peab taotlema teist eesmärki. .. Kohe jutustan järjekorras.»

Keegi pani ette maha istuda ja kõik võtsid aset väikesel lagendikul, mis oli kaetud veidi koltunud rahuga.

«Ma jutustan teile legendi,» alustas professor, «suurepärase muistse legendi. Kuulake tähelepanelikult... «Pole maailmas maad, mis oleks ilusam kui Auliekiz. Ta õitseb aasta läbi, talvel on seal kevadine tuul. Otsekui kõige heledam paradiisi allikaist, ümbritseb teda kuldse veega Jangieri jõgi. Magus on puhkus tema küpresside ja muskuspajude varjus. Rõõmustab igamees, kes satub tema õnnistusrikkale maale.» Need on luuletaja sõnad, kes elas kaheteistkümnendal sajandil.»

«Suurepärased read!» hüüdis Katuškin.

«See pole veel kõik. . .!» jätkas Georgi Stepanovitš pidulikult. «Kuid äkki kuuldus hirmus kõmin. Maa hakkas kõikuma ja alla vajuma koos losside, templite ning nendes olevate inimestega... Jõgi lahkus hävitätud maalt. Hakkasid puhuma lämmatavad tuuled, ja tekkis surma riik, liivade riik. . .»

«Leidis aset maavärin,» tegi oletuse Kostja.

«Täiesti õige, maavärin. Ja vaat selle tagajärjel läks Jangieri jõgi maa alla.»

«Aga kas legendil on reaalne alus?» huvitus Krõmov.

«Jah. Maa-alune jõgi eksisteerib,» jätkas Tolmazov. «On täielik põhjus arvata, et see on nimelt too jõgi, millest kõneldakse legendis. Ta voolab tasandikku mööda, niipea aga kui jõuab kõrbeni, kaob ära. Öieti öelda, ongi kõrb tek-

kinud ainult sellepärast, et jõgi on läinud maa alla - on jäänud vaid kuivanud jõesäng. Nüüd pole seal võimalik vett leida. Geoloogilised prognoosid ja luure aga teatavad, et kõrbeterritooriumi all leiduvad väga rikkalikud maavarade lademed. Kuid töödelda neid ei saa: pole vett!»

«Kuidas siis nii? Tuleb avastada!» tähendas Gorškov. «Selge, et tuleb; kes selles kahtleb? Kas seda siis ei tehta?» küsis Semjonova.

«Tehakse! Töötab ekspedit'sioon, kuid senini tagajärjetult,» vastas Tolmazov.

«Ammu pole ma olnud geoloogilisel luurel... Istun instituudis, nagu tegeleksin õige asjaga, aga ekspeditsioonile, peab tunnistama, tahaksin väga...» ütles Zoja Vladimirovna unistavalt.

«Peaks proovima kiir-šahtipuurimismasinaga,» lausus Trubnin. «Kevadeks saab kõige täiuslikum mudel valmis!»

«Ei, seltsimehed! Ainult allmaapaadi abil. Ainult allmaapaat leiab vee,» alustas Katuškin paatosega, kuid, märgates Krõmovi mitteheakskiitvat pilku, ei julgenud oma mõtet arendada.

«Võib kasutada nii üht kui teist!» sõnas Tolmazov lepitavait. «Mind huvitab jõe saladus ammu. Ma olen ju mitte ainult paleontoloog, vaid ka hüdroloog. Niisiis, kujutlegem endile, et me reisime teiega maa all paadis. Otsime kadu.nud jõe sängi. Meie teele satuvad karstikoopad, muinasjutulised maaalused lossid. Tungime üha kaugemale ja kaugemale . .. Maruline vool viib meid võimsate koskede juurde . .. Me reisime seni, kuni teeme kindlaks, mida võib teha selleks, et varustada kõrbet veega. See ülesanne on ju suure riikliku tähtsuiega!»

«Lubage,» segas end vahele Katuškin. «Te ju kunagi rääkisite mulle, et reisida maa all meie paadis on väga hädaohtlik!»

«Te olete veider inimene!» imestas professor. «Kui on tarvis, mis siis enam karta. . . !»

*Taas hulgub direktor südaööl tühjaksjäänud töökodades ja laboratooriumides. Instituudi ette on kerkinud grandioosne ülesanne. Kõige lühema ajaga tuleb ehitada võimas allmaalaev ja uus, veel täiuslikum šahtipuurimismasin.

«Helilokaatoriga on nüüd kõik korras ..» räägib Gremjakin tasa.

Ta lahkub montaažitsehhist ja suundub insener Krõmovi konstrueerimisbüroosse. Konstantin Grigorjevitš silmitseb kiiresti joonestuslaudu, ühe juures jääb ta vähekeseks ajaks seisma: teda huvitab keeruline joonis. Kuid mitte ainult. joonis. Siinsamas lamab, nähtavasti kellegi poolt unustatud, paks kirjanduslik ajakiri.

Direktor avab lehekülje, mille vahele on pandud täiskirjutatud paberileheke. Ta näeb luuleteost, Autori ees- ja perekonnanimi: Valentin Katuškin. Pealkiri: «Teed sügavusse»

Gremjakin loeb tähelepanelikult. Tema pilk peatub täiskirjutatud lehel. See on nähtavasti kiri.

«. . . .«lämmatavalt kuumad maad» ja kõik selle, mida pole näinud oma silmaga, olen täiesti unustanud. Töö on meil kaasakiskuv. Ja ainult tööst innustudes, sidudes sellega oma elu, olen ma leidnud ehtsa loomingulise inspiratsiooni kosutava allika. Sellega nähtavasti seletubki see asjaolu, et te olete hakanud minu loomingut trükkima.

Kahetsen väga, kuid saata uut luuletust ei saa ma veel kaua. Varem kirjutasin vabal ajal. Nüüd aga lahendame niisugust vastutavat ülesannet, et vaba aega ei jää üldse — olen täielikult töös kinni. . .»

«See pole ka õige asi. Tarvis kõnelda.»

Käed sügavalt tasku pistnud, mistõttu tema kõhetu kogu näib veidi kühmakana, läheb ta pikka koridori. mööda laiakaarelisel sammul.

Gremjakin astub tuppa, milles asub parteiorgapisatsioon.

«Sulen ukse... Ära end tülita - panen kinni,» räägib ta Batjale ennetavalt, astudes üle läve. «Tarvis kõnelda.»

«Heameelega! Istu.»

«Mul on tekkinud niisugune mulje, et inimesed meil ei oska õiget viisi puhata. Sellistes tingimustes ei või ma kindelolla, et tööviljakus püsib kõrgena. Ütle, palun kuidas sinu arvates töötab meie klubi?»

«Hästi.»

«Aga miks ei üle kas või luuleõhtuid: meie töötajate seas'

leidub päris häid luuletajaid! Näiteks Valentin Dmitrijevitš Katuškin: ajakirjades trükitalkse. Ma lugesin äsja läbi tema poeemi «Teed sügavusse». Sa mõistad, milline asi! Ta puudutab mitte ainult küsimusi, mis .on seotud maa sügavusse tungimise tehnikaga, vaid haarab laialt ka teisi

küsimusi. Olevat tarvis tunda sügavat huvi ühiskondlikpoliitiliste küsimuste vastu, mitte tegelda oma erialaga, eraldudes ümbrusest...»

«Tean. Tema poeemi olen lugenud. Mõnes asjas Katuškin seal eksib, kuid üldiselt - teos on omapärane, huvitav.»

«Sa võiksid silmas pidada, et luuleõhtuid meie klubis sagedamini korraldataks.» .

«Luuleõhtuid hakkame korraldama... Nüüd aga rääkigem instituudi töötajate endi tööplaanist. Sa ju tead, nad kavatsevad ehitada allmaapaadi ja uue šahtipuurimismasina tunduvalt lühendatud tähtaegadega!» lausus Batja suitsu süüdates.

KOLMAS OSA

ESIMENE PEATÜKK

Jõgi voolas keset nukrat, päikesest kõrvetatud maastikku, Kaugel paistis mäeahelik Just sealt alustas jõgi voolamist. Kuid mitte kaua ei tulnud tal veeretada oma vesi põletava lõunapäikese all. Geoloogilise Luure Tehnika Instituudi ekspeditsiooni asukoha lähedal kadus ta pikkamööda maa alla. .

Olid lõppemas viimased ettevalmistused.

Hiiglasuur terasest läikiv allmaamasin oli stardiks valmis.

Masinasse laadimiseks määratud kastide keskel seisis Kostja Utotškin.

Alatasa ringi vahtides püüdis ta ümberseisjatele märkamata avada haamri ja kruvikeeraja abil ühe kasti kaant. Tema kõrval istus Džulbars, jälgides tähelepanelikult oma peremeest.

«Kas valmistute ärasõiduks?» kuulis Kostja äkki mehaanik Gorškovi häält.

Noormees võpatas ja tõstis pead, püüdes seejuures märkamatult tööriistu taskusse peita.

«Jah muidugi. . .» pomises ta kohmetult.

«Kas närvitsete, mis?»

«Üldse .. pisut,» vastas Utotškin, vaadates Gorškovi otsa hämmeldunult ja süüdlaselt.

«See pole õige asi... Säärasele ohtlikule teekonnale ei saa asuda ilma närvisüsteemi reguleerimata nagu kord ja kohus. Aga mida te minu eest varjate?»

«Niisama. .. mitte midagi. . .»

«Kas võtate koera endaga kaasa või jätate siia?»

«Jätan siia. . .» vastas Kostja ohates. «Professor Tolmazav protesteerib.»

«Mis siis tema, ikka kardab teda?»

«Võib-olla. . Aga kuidas asuda hädaohtlikule teekonnale 'ilma koerata? Vaat mulle meenub, kuidas frondil, kui mul tuli põlevast tankist välja ronida. . .»

«Tean, tean. . .» katkestas Gorškov. «Kord juba kuulsin.»

Mööda läks konstruktor Katuškin.

«Siia! Siia, seltsimehed!» kutsus ta.

Taga kandsid mõned inimesed raskeid akumulaatoreid.

Nende kannul kõndis Panfjorõtš.

Nähes valvurit, läks Kostja talle vastu.

«Ma rääkisin kaitse ülemale,» alustas Panfjorõtš Kostja kohale jõudes. «Ekspeditsioonile, tuleb kaasa võtta vähemalt viis valvurit! Kuni siin käis masina montaaž -kurnasid end tööga ära! Territoorium on suur, kes suudab seda kogu ulatuses piirata!»

«Mul on sulle palve, Panfjorõtš!»

«Milline?»

«Tahan anda koera sinu hoole alla. Me oleme maa all mitte kaua, päeva kolm-neli. Kas vaatad ta järele?»

«Aga milleks sa tema siia vedasid? Kas koju ei võinud jätta?»

«Arvasin, professor Tolmazov nõustub teda teekonnale kaasa võtma. üksvahe oli ta peaaegu nõus, pärast aga jälle - mitte mingil tingimusel! Koer hakkas tema peale lõrisema, saad aru. Ta ei lahku ju kepist, Džulbars aga seda ei armasta.»

«Noh, mis sinuga teha! Tuleb võtta,» nõustus Panfjorõtš kõhklemisi. .

«Ma sulen ta kuuri just masina teeleasumise eel, sina aga vaata ta järele.»

«Hea küll,» vastas vanamees. «Lähen vaatan, kuidas toimub varustuse laadimine.»
Masina lähedal kõndis aeglaselt professor Tolmazov, riietunud sinisesse ülikonda, nagu seda tavaliselt kannavad tankistid. . .

«Sõidate ära, seltsimees professor?» lausus valvur rõõmsalt, vaadates aupaklikult Tolmazovi otsa.
«Jah, Panfjorõtš. Mõne tunni pärast oleme juba maa all.»

«Vaat mul on teie juurde asja,» sõnas valvur seisma jäädes. «Tahan teile anda had nõu...»
«Olen väga rõõmus ära kuulama.»
«Ma tahtsin rääkida selle kohta, et te ei kaht1eks meie masina vastupidavuses. . .» ütles ta tõsiselt.
«Aga ma ei kahtlegil Kust te selle võtsite?»
«Seda ma igaks juhuks. .. Instituudis töötan ma ammu. Kui palju mitmesuguseid masinaid on minu ajal ehitatud! Üks teisest keerulisem ja viguriikmn. Vaat see, allmaapaat, on lihtsalt tühiasi, võrreldes mõnedega. Ja et oleks halvasti valmistatud või kuidagi eksitud teaduslikus matemaatilises arvutuses - seda meil ei juhtu. Garanteerin teile, kõik on täiesti korras! Aga koera kaasa võtta - pole tõepoolest põhjust.»

Käed selja taga, inimese ilmega, kes on ette võtnud halva teo, jälgis Gorškov varustuse laadimist allmaa masinasse.

«Kas Kostjat olete näinud?» pöördus tema poole Nataša.
«Nägin. . .» pomises Gorškov. «Ta on seal, kastide keskel. Kardab teie Kostja . . .»
«Kuidas kardab! Kostja kardab? Mis alus on teil nõnda rääkida!»
«Tähendab, on põhjus. .. Ja kuidas. küll insener Krõmov hakkab maa alla reisima säärase kaaslasega. - ei oska ma ette kujutada!»
Nataša tahtis midagi vastata, kuid, nähtavasti ümber mõteldes, lõi käega ja läks Utotškini otsima.

Allmaamasina lähedal seisid Semjonova ja Krõmov.
Zoja Vladimirovna oli ammu otsinud juhust Krõmoviga kõnelemiseks. Viimaks see võimalus avanes. Leidur jäi momendiks üksi.

«Oleg Nikolajevitš! Ma tahan teada, kas te olete rahul. Mõtelge ainult, mõne tunni pärast teostub ju teie unistus!»

«Muidugi olen rahul, Zoja Vladimirovna,» vastas Krõmov. «Kuid mind teeb rahutuks üks asi. . .»
«Mis see on?»
«Ekskavaatori kasutegur on väike. Selle olukorraga ei saa leppida... Tarvis maa all kontrollida, nngu kord ja kohus. Ei rahulda mind ka labad juhtpinnal. . .»
«Oleg Nikolajevitš . . .» ütles Semjonova etteheitvaIt. «Te pole kunagi rahul! Lõpmata püüate te kõike ümber teha. Nii ei saa ju! Allmaapaat on läbi teinud kõik proovid ja näidanud ennast kõige paremast küljest. Mida te temalt tahate? Nüüd seisab ees masina esimene praktiline kasutamine, ja tarvis mõtelda vaid sellest. Niipea kui maa all olete, tuleb teil anda end täielikult, professor Tolmazovi käsutusse.»
«Või nii?» imestas Krõmov. «Lubage teiega mitte nõustuda. Eelolev teekond pole mitte ainult geoloogiline luure! See on ühtlasi masina kontrollimine praktilistes tingimustes!»
Edaspidist kõnelust segasid Krõmovile lähenevad direktor ja Batja.
«Oleg Nikolajevitš,» lausus Gremjakin. «Ma tahan teile meelde tuletada, et homsest päevast peale hakkab allmaamasina tööd jälgima kogu maa. Teil tuleb kaitsta mitte ainult meie instituudi au, vaid ka nõukogude eesrindliku tehnika au üldse. . .»
«Ma pean seda meeles, Konsta'ntin Gr'jgorjevitš . . .» vastas Krõmov natuke närvitsedes.

«Inimesi pidage silmas,» hoiatas Batja. «Ettevaatust kõigepealt! Arge riskeerige inimestega. Ja seda, et me oleme iga minut valmis teile appi tulema, ärge samuti unustage. . .»

*Viimaks saabus pidulik moment.
Üldiste hüüete saatel, mis avalda,sid hea edu soove, hakkasid allmaareisijad üksteise järel metalltfeppi mööda üles tõusma. Lõpuks kadusid nad luugi ovaalsesse avausesse. Tuli kuuldavale mootori monotoonne mürin, ja massiivne katus hakkas aeglaselt vajuma.
Kuid äkki mootori müra vaibus, ja allesjäänud kitsa pilu kaudu kandusid saatjate kõrvadeni paadis vaidlevate inimeste hääled.

«Mis see tähendab?» lausus Gremjakin imestunult. «Vahest unustasid midagi,» vastas Batja mõtlikult. Hetke pärast selgus kõik. Luuk avanes ja nähtavale tuli. Gorškovi sünge nägu. Ta laskus aeglaselt treppi mööda alla ja peatus direktori lähedal süüdlase ilmega.
«Ma ju rääkisin, et unustasid!» hüüdis Batja. «Unustasid paluda Gorškovi kabiinist välja tulla. On tõsi, Panteleimon Jevsejevitš?»
«Üldiselt muidugi. Ma pidin viimast korda kontrollima, kuldas on kinni kruvitud mutrid rooliplokiL Sest kui peaks midagi juhtuma, tuleks minul vastutada,» vabandas ennast mehaanik, näidates direktorile mutrivõtit.
«Kõik on selge, seltsimees, Gorškov,» ütles Gremjakin pahaselt. «Kus te seal ennast varjasite?»
«Minu südametunnistusele oleks ju jäänud...» jätkas Gorškov. «Kui midagi juhtub... Professor - kõigile teada - on kabinetiteadlane. Utotškin on veel noor:..»
Panteteimon Jevsejevitš vaatas ümber ja nägi, et teda enam keegi ei kuula. Kõikide tähelepanu oli koondunud masinale, mis hakkas võpatlema tegevusse pandud võimsaist mootoreist.

* Vaatepilt oli haruldane.
Võimas mullafontään, «must vesipüks», kerkis üles, ümbritsetud tolmupilvest. Õhk oli täidetud tumedast, mürisevast kõminast. Mullasammas ei seisnud paigal. Ta liikus kiiresrti jõe suunas. Nüüd puutus ta sellega kokku, moodustades kobrutava veevalli, mis, tõustes suurele kõrgusele; pudenes tuhandeteks päikesevalguses sätendavateks piiskadeks.
«Te lubasite informatsiooni anda,» pöördus direktori poole keskajalehe korrespondent. «On väga tähtis, et see oleks täna sihtkohta edasi antud. . .»
«Läki,» vastas Gremjakin.
Nad suundusid jõe kaldail asetsevate puust hoonete juurde. Laudseintega toas, mis oli täidetud keerulise raadioaparatuuriga, palus Gremjakin korrespondenti kirjutuslaua taha istuda. Ise aga hakkas kõndima, käed selja taga, vahetevahel seisatades rohke puuvõrestikuga laia akna ees.
«Kell kaksteist kolmkümmend minutit Moskva aja järgi. ..» hakkas direktor dikteerima, «startis Tau-Taši rajoonis maailma esimene allmaaekspeditsioon maa all lii-

kuval masina!, mis on valmistatud Geoloogilise Luure Tehnika Teadusliku Uurimise Instituudi poolt.»
«Võite kiiremini. Ma stenografeerin.»
«Ekspeditsioon peab silmas kaht eesmärki: esimene - uue masina praktiline proovimine võimalike puuduste selgitamiseks, teine - Jangieri jõe uurimine. Nagu teada, kaovad Jangieri jõe veed Auliekizi kõrbe liivadesse. Kuid veel tänapäevani on säilinud veetu jõesäng, mis lõikab läbi kõrbet, kus see võimas jõgi kunagi voolas. .
Kauges minevikus oli praegune kõrbepiirkond õitsev ja viljakandev maa. ...

Seoses Auliekizi kõrbes haruIdaste metallide rikkalike leiukohtade avastamisega, tekkis ülesanne kindlustada tulevased ettevõtted suurte veetagavaradega, mis on vajalikud maakide uhtmiseks ja floteerimiseks. Kõrbes juba töötavad ekspeditsioonid, mis otsivad vett. Kuid seni pole nad mingeid resultaate saavutanud...»
Uks avanes ja lävele ilmus valvur Panfjorõtš.
«Mis sul vaja on, Panfjorõtš?» küsis Gremjakin, katkestades dikteerimise. .
«Vaat otsin...»
«Keda sa otsid?»
Kuid vanamees, pomisedes midagi vabanduseks, kadus ukse taha.
Oma kohalt tõusis radist.
«Noh, mis?» küsis direktor, lähenedes raadiovastuvõtjale.
«Kõik on hästi, enesetunne on hea.»
«Noh, suurepärane!» rõõmustas Konstantin Grigorjevitš ja, pöördudes korrespondendi poole, hakkas uuesti dikteerima.
Ta peatus veidi üldisel küsimusel, mis puudutab «kaduvaid» jõgesid.
«Juhtum Jangieri jõega pole ainus juhtum. On olemas õige rohkesti veerikkaid jõgesid, mis lähevad maa alla ja jätkavad seal voolamist, hiljem aga ilmuvad uuesti maapinnale. Teised jõed kaovad jäljetult. On võimalik, et nende veed tungivad maa-aluseid käikusid mööda mere poole, aga võib-olla imenduvad' nad maasse. Mõned maa-alused jõed eksisteerivad igivanast ajast. Kuid on juhtumeid, kus inimesed mäletavad nende kadumist vulkaanilise tegevuse tagajärjel.
Allmaamasina proovimiseks sõitis kõrbesse suur rühm instituudi töötajaid välitöökojaga ja väga keerulise raadio-

aparatuuriga maa-aluste helide kuulatlemiseks. Masin tuli sihtkohta toimetada osadeks lahtivõetult ja kohapeal monteerida.
Algal uurib allmaapaat Jangieri jõe põhja selles osas, kus vesi hakkab märgatavalt kahanema. Allmaamasinakere hermeetilisus võimaldab teda kasutada ühtlasi ka allveepaadina. Ta on varustatud nõndanimetatud ballast. reservuaaridega, metallsisternidega, mida saab soovi kohaselt täita veega, mistõttu masin muutub raskemaks ja vajub põhja. Vajaduse puhul tõusta pinnale pumbatakse vesi välja ja paat tõuseb üles. Masin võib igasuguste raskusteta ronida jõe põhja mööda, seejärel aga tungida maasse. Sel teel mõtleb professor Tolmazov, ekspeditsiooni teaduslik juhataja, avastada praod jõe põhjas, mis lasevad vett läbi maa sügavusse.»

TEINE PEATÜKK

Tume monotoonne põrin täitis allmaapaadi väikest kabiini, mis oli valgustatud seina sisse asetatud elektrilampidega.
Nende lampide valgust oli praegusel momendil sihilikult vähendatud reostaadi abil. Läbi kahe ovaalse paksust klaasist illuminaatori, mis asetsesid kabiini külgedel, voolas virvendavat rohekat valgust. . Paat ronis jõe põhja mööda, valgustades enda ees teed võimsa prožektoriga.
Kuid illuminaatorid ei olnud ainsad vahendid, mille kaudu maa-alused reisijad võisid näha, mis väljaspool kabiini sünnib.
Paadi ninas asetses helilokaator, mis oli hiljuti sooritanud kõik proovimised ja mida nüüd esmakordselt kasutati praktikas. Masina juhi ees, väikese nelinurkse niši sügavuses, rippus sinise valgusega fluorestseeriv ekraan, millel oli selgesti näha kõik, mis asetses paadi ees neljasaja meetri kaugusel.
Rooli taga istus Krõmov. Ta kord vähendas, kord lisas käi,ku, kord koguni peatas lootsiku täiesti,

proovides niiviisi maa allliikuva mehhanismi sõlmede töö usaldatavust.
Kõik see põhjustas illuminaatori juures väikese laua taga istuva professor Tolmazovi rahulolematust. Krõmovi toimingud segasid teda vaatlemast ja mõtlemast.
«Küllalt, Oleg Nikolajevitš,» torises ta heasüdamlikult. «Kas tõesti pole selge, et masin on suurepärane?»

«Mis te nüüd, Georgi Stepanovitš!» vastas Krõmov.
«Roolikang nõuab pöörete juures kaunis suuri pingutusi! Ja seda siis, kui ronime kõhu peal jõe põhja mööda; aga mis saab meist maa sees?»
«Vahest me siis pöördume tagasi?»
«Ei, ei, miks siis? Ei ole ju veel selgitatud teisi puudusi! Neid võib olla väga palju!»
Kostja, kes istus seina monteeritud keerulise raadioaparatuuri ees, oli lõpmatult rahul kõigega. Ta kontrollis innuga käivitusnuppude tööd, mis panid liikuma telemehaanilised ja teised agregaadid, pani mõnikord pähe kuuldeklapid ja hakkas võtmega klõbistades saatma järjekordset radiogrammi maapinnale.
Kuid äkki muutus Kostja nägu ootamatult murelikuks.
Kuuldeklapid ära võtnud, hakkas ta pingsalt kuulatama kabiini täitvat ühtlast mürinat.
«Imelikku häält on mõnikord kuulda,» ütles Tolmazov pead pööramata. «Kas teie ei märka midagi säärast?»
«Millist häält?» küsis Krõmov murelikult.
«Mul on niisugune tunne, et kuskil nutab laps.»
«Noh, see tundus teile nii,» lausus Kostja muiates.
Kõik kolm kuulatasid tähelepanelikult.
Läbi mootori mürina oli mõnikord kuulda, kuidas lootsiku terasest vooderdus vastu liivast põhja: hõõrdub. Vahete vahel riivas masin suuri kive ja siis võpatas kabiin veidi.
Tõuke järel kuuldus kriginat.
«Need on kivid!» lisas Kostja.
Jõe põhi hakkas järsult allapoole laskuma. ühtlasi kitsenesid kivised kaldad üha enam.
«Kui suur on nüüd vahemaa paadist seinteni?». Sõnas Krõmov mõtlikult. «Kavatseti ometi paigaldada külgmised kaugusmõõtjad, kuid ei pandud.»
«Ma loodan, et see asjaolu ei sunni meid tagasi pöörduma?» küsis Georgi Stepanovitš heasüdamlikult.
«Ei, tagasi me ei pöördu, kuid kaugusmõõtjad paigaldame . . .»
Krõmov ei lõpetanud lauset, sest tema tähelepanu köitis suur kivi, mis oli ootamatult ilmunud lootsiku nina ette.
«Lubage,» ütles Tolmazov imestunult, «kas praegu võib mõelda kaugusmõõtjatest? Kas te tõesti hakkate paigaldama neid maa all?»
«Miks maa all? Vaat läheme tagasi maapinnale ja paigal

dame. Mis aga puutub teie märkustesse setle kohta, kas võib mõtelda masina täiustamise üle proovimise ajal, siis te eksite, Georgi Stepanovitš. Öige insener on see, kes pidevalt täiustab iga masinat, isegi kõige täiuslikumat. Inimene, kes on täiesti rahuldatud tema poolt loodud mehhanismiga, see pole insener.»
«Hmm. ..» venitas Tolmazov. «Võib-olla.»
«Te ärge muutuge rahutuks, Georgi Stepanovitš,» segas end vahele Kostja. «Meie masin on väga usaldusväärne mehhanism. Kõik toimub täielikus korras.»

Sel ajal võpatas kere järsust tõukest. Sellele järgnes teine. Masin põrkas suure kivist barjääri vastu.
«Suurenda helilokaatori fookustamise ulatust,» lausus Krõmov kiiresti, pöördudes Kostja poole.
Oleg Nikolajevitši ees olev nelinurkne ekraan kattus ähmase uduvinaga, seejärel ilmus sellele uus pilt.
«Allalaskumine, ja seejuures väga järsk,» ütles Krõmov, ekraani teraselt silmitsema jäädes.
«Tore!» hüüdis professor. «Mõõtke, Kostja, jõe voolu kiirust!»

Kannatades põrkeid ja rappumist, laskus lootsik vähec haaval üha sügavamale ja sügavamale. Läbi ovaalsete illuminaatorite oli näha, kuidas kitsenesid külgseinad kuristikul, mida mööda ronis paat. Varsti ilmus ülal kivikatus, ja kuristik muutus tunneliks. .

«Tähelepanu, seltsimehed!» kuulutas professor erutatult. «Jõgi on läinud maa. alla. Me seisame iidse mõistatuse lahendamise lävel.»

Kivi purustavate lõiketerade kirin, kajastatud lähedalasetsevatelt seinteit, muutis oma iseloomu. Praegu meenutas see müra, mida tekitab rong raudteetunneli läbimisel.

Tugev vool tõukas lootsikut edasi ja segas juhtimist.
Vahel põrkas masin teraskerega vastu tugevat kiviseina.

Üha kiiremini hakkasid mööda vilksatama sünged hallid kivid, mis seintest kentsakait välja ulatusid. Maa-alune jõesäng muutis kogu aeg oma suunda.

Äkki teritas Georgi Stepanovitš kõrvu. Ta heitis pilgu üle kabiini, vaatas uuesti tähelepanelikult illuminaatorisse ja lausus tasa:
«Imelik asi! Mulle jälle näis . . .»
«Mis teile näis?» küsis Kostja.
«Mõelge ometi, keegi nutab.»

Kostja vaatas umbusklikult professori otsa.
Varsti kiskus prožektori kiir pimedusest välja ilusa, kuid kohutava pildi. Kaugelt paistis kobrutav fontään, natuke edasi lõppes tunnel järsu umbseinaga. Oli selge: ees on kosk.
«Tõsine asi,» ütles Krõmov kulmu kortsutades.
Sel ajal võttis masin, nähtavasti sattudes suure kivi otsa, hetkeks kaldasendi.
«Ohoo!» hüüdis Tolmazov, haarates kätega kramplikult oma istme käetugedest kinni.

Fontään lähenes. Masinat heideti järskude jõnksudega küljelt küljele. Kabiini täitis kivi kriimustava terase lõgin ja kirin.

Kostja hakkas professorit jälgima. Tema imestuseks ei avaldanud teadlane hirmutunnuseid. Heitnud pea taha, istus Tolmazov rahulikult, natuke silmi kissitades. Nähtavasti ettevaatuse mõttes võttis ta näpits prillid ninalt. Professor heitis, samuti vahetevahel pilgu Kostjale. Ta nägi, et noonmehe nägu oli omandanud karmi ja otsustava ilme.
«Väga ei karda,» mõtles endamisi Tolmazov.
Tema tähelepanu köitis uuesti imelik hääl. Kobrutava vee kohin ja masina põrked kivide vastu takistasid selgitamast, mis see on. Igal juhul ei võinud säärast häält tekitada mingid masinaosad. Jäi üle oletada, et see tuleb väljastpoolt; kaeblik, ulgumist või nuttu meenutav.
Riskeerides vastu klaasi põrgata; lähendas professor näo tihedalt illuminaatorile. Masin liikus madalalt rippuvate kivirahnude all. Möllavate lainetena loksus vesi vastu musti seinu.
«Ma kuulsin jälle!» hüüdis Tolmazov, püüdes mürast üle karjuda. .
Ei Krõmov ega Kostja vastanud temale.
Masinat tõmbas järelejätmatult tormitseva kose poole.

*Radisti ümbritseti tiheda rõngana. Toas oli vaikne, ainult selgesti oli kuulda telegraafivõtme klõbinat. Kuid ennäe, lõpeb klõbin ja tekib kõige täielikum vaikus, rõhuv ja pinev.

Kõikide pilgud on köidetud kuuldeklappide plastmassist rõngakeste külge, mis on vedruga tihedalt surutud radisti kõrvade vastu. Vastussignaale ei ole.
«Proovige jälle telefoni,» sosistab direktor, kummardudes otse radisti kõrva juurde.

141

On kuulda lülitite heledaid plõksusid. Radist tõstab suu juurde ovaalse pika käepidemega plastmassist mikrofoni.
«Paat .. Paat. .. Räägib Maa. .. Räägib Maa. .. Vastake. . ~ Vastake. . .»
Uuesti vaikus. Ja uuesti kutsub Maa Allmaapaati.
«Las mina proovin,» kuuldub ärritatud hääl.
Kõik pööravad pea, nagu käskluse järgi. Rääkija on praktikant Natasa. .
«Mul on kolmanda järgu raadioamatööri märk ja ma võitsin üleliidulistel lühilainelaste võistlustel,» pomiseb tüdruk otsekui end vabandades.
Radist vaatab küsivaIt direktori otsa.
«Las proovib.»
Nataša võtab rutuga koha raadioalparaadi ees, pöörab häälestusnuppe; keerab lüliteid.
«Paat. . . Pqat. . . Räägib Maa. . . Räägib Maa. Kostja! Kostja!. Vastake. . . Vastake. .. Kostja.. .!»

*Kujutlege, et olete täielikus pimeduses. Päris lähedal pulbitseb ja kohiseb vesi. Te kuulatate seda müra. See on iseäralik kõmisevalt kostab vee kohin, mitmekordselt kajastudes tohutu suure maa-aluse koopa seinteIt. Kuid äkki ilmub kuskilt nõrk valgus. Te näete, kuidas. see vähehaaval eredamaks muutub. Nüüd on juba näha ovaalse avause kontuuri, kust tugeva kohinaga, võites kivist barjääre, voolab seestpoblt valgustatud vesi. Varsti muutub valgus pimestavaks. Sillerdades kõigi viikerkaarevärvidega, tõusevad kõrgele üles miljonid kõige peenemad piisad. Kord üles,. kord alla kargab teile lähenev valguseallikas. See on allmaamasina prožektor.
Kuid nüüd jõuab masin, võites viimased barjäärid, rahulikku vette. Edasi sõidab ta, kord ilmudes veepinnale, kord sukeldudes põhja.

* Kui avati luuk ja kolm reisijat ronisid paadi terasest seljale, avanes nende ees suurepärane pilt. Nad asusid tohutu suures muinasjutulises grotis, ühes neist, mida nii sageli esineb maa all. Lakke suunatud

142

prožektori kiir valgustas maa-alust ruumi pehme hajusa valgusega. Selgesti oli näha, kuidas sätendasid rohkete lõhedega hallidesse seintesse poetatud kvartsi läbipaistvad servad. Laes ripnesid kummalised kivirahnud, iga minut valmis alla paiskuma. Keset grotti jooksis jõgi, mis oli nii laiali voolanud, et seda võis kergesti pidada järveks.
«Oli päris täbar lugu!» hüüdis Kostja vaimustatult, näidates käega tormitsevale veevoolule, mis paiskus läbi kitsa avause.
Just läbi selle avause oli paat tunginud grotti, olles kaasa. viidud võimsast veevoolust. Edasi oli ta sõitnud maa-alust jõge mööda ja seisis nüüd kaldal, mitte kaugel kaldseinast.
«Tarvis täiustada puhvreid,» ütles Krõmov mõtlikult, meenutades hirmsat rappumist läbi kivikangrute minekul.
«Karstimaale omane nähtus...» lausus professor, pöördudes teadmata kelle poole.
«Juhtimislabad oleksid tulnud teha paksemad,» jätkas Oleg Nikolajevitš.
«Just nimelt karstimaa,» katkestas teda Tolmazov. «See tähendab, vesi on kõik lahustuvad kivimid ära uhtunud, kuna kiviseinad on püsinud. Õieti-öelda on see nähtus looduses väga levinud.»
«Aga kuhu vesi kaob?» huvitus Kostja.

Tolmazov vaatas kõõrdi tema otsa. «Selleks me siia tulimegi, et seda mõistatust lahendada. Natuke puhkame, siis asume uurimisele.»
«Aga öelge, Georgi Stepanovitš, kas võib üks neist rahnudest iseenesest alla paiskuda?» ei rahunenud noormees, näidates käega ülespoole.
«Kõik võib olla. Igaks juhuks tuleb käia ettevaatlikult.»
Sel ajal kuuldus kuskilt kaugelt veniv kaeblik ulgumine.
«Te kuulsite?» lausus Tolmazov, pöördudes Kostja poole.
«Jah, tõepoolest,» pomises see. «Siin on arvatavasti maa-aluseid loomi...»
«Üldiselt neid leidub,. kuid need on kalad, vähikesed, ussid. Nad on pimedad ja tummad. Vaat kui hakkame järve põhja uurima. . .»
«Aga järve võib ju üsna lihtsalt madaldada,» ei lasknud Kostja professoril lõpetada.
«Mil kombel?» imestus Tolmazov.
«Päris tühine asi!»
«Tühine asi?»

«Muidugi! Kas näete kivirahne, mis ripuvad sissekäigu kohal, kust tuleb vesi? Nad vaevalt püsivad. Kilogrammi viis lõhkeainet - ja kõik lendab alla.»
«Ja suleb osaliselt, aga võib-olla ka täiesti, vee pääsu grotti,» kinnitas Krõmov.
«Veele - osaliselt, meie jaoks aga jääb sel korral väljapääs maapinnale täielikult suletuks. Kas pole nii?»
See märkus ei meeldinud Krõmovile.
«Georgi Stepanovitš!» hüüdis ta etteheitvalt. «Mis te ometi? Lihtsalt haavav kuulda! Kelle jaoks sulgub väljapääs? Meie jaoks? Tähendab, te kahtlete masina võimsuses?»
«Ei, ei, Oleg Nikolajevitš! Teie suurepärase mehhanismi võimsuses ma ei kahtle, kuid paljugi mis võib juhtuda! Akki avarii! Siin on ju nii palju kive. . .»
Siin otsustas juba ka Kostja allmaapaadi au eest välja astuda.
«Kinnitan teile, Georgi Stepanovitš,» alustas ta närvitsedes, «teie kartused on asjatud.»
Mõneks sekundiks tekkis vaikus.
«Vaat külglabad tuleb teha veidi paksemad,» jätkas Krõmov.
«Jah, poleks halb. . .» venitas Tolmazov mõtlikult.
«Mis poleks halb?» huvitus Oleg Nikolajevitš. «Teha labad paksemad?» .
«Ei, milleks? Järv kuivendada. ..»
Kostja ei hakanud ootama kõneluse lõppu professori ja inseneri vahel. Ta laskus kiiresti luugist alla. Oli aeg üle anda järjekordne radiogramm ja selleks tuli eelnevalt kontrollida raadiosaatja tegevust. Varsti kuuldus Kostja rõõmus, ja pisut erutatud hääl: «Maa. ..! Maa... Räägib Paat. Me. kuulan. . . Jah, jah.
Läbisime kivikärestiku, ületasime koske just saateks kokkulepitud ajal... Kuuldavus? Täiesti õige, nõrk. Ei tea, millega seletada. Häälestan, häälestan veel. Sama... Mis? Kuni tuleb direktor? Olgu, olgu pealegi.»
Järgnes väike paus. .
«Tere, Nataša! Viibime grotis. . . Muinasjutulises grotis, ütlen ma. Ka loomi leidub... Ei, veel pole näinud. Võimalik, et dinosaurused, aga võib-olla ka ihtüosaurused ei tea... Tuleb Konstantin Grigorjevitš? Kohe kutsun Krõmovi ja professori. Andke edasi tervitus Panfjorõtšile . . .!

Panfjorõtšile, ütlen ma, andke edasi tervitus. Las vaatab paremini Džulbarsi järele. ;. Kohe..Üks moment. . .»

Kostja hüppas üles, jooksis luugi juurde ja kutsus teised ekspeditsioonist osavõtjad raadioaparaadi juurde.

«Me tahame ummistada avause, kustkaudu me siia pääsesime,» rääkis mikrofoni Tolmazov, «et järve madaldada . .. Jah... Kas pole riskantne? Mõistan, mõistan. Annan toru üle Oleg Nikolajevitšile.»

«Kõik läheb hästi,» alustas Krõmov. «Ainult labad tuleb edaspidi teha paksemad... Muidugi. Ja paadi külgedele tuleb panna täiendavad kaugusmõõtjad... Ummistamise kohta? Tähendab, te peate seda võimalikuks...? Olen teiega nõus, nõus... Kuuldavus?' Tõepoolest halb. Nägemiseni, nägemiseni!»

Varustudes alpinistikepi ja nööriga, ronis Kostja luugist välja ja asus teele. Lõhkeainekasti kandis ta rihmadega kinnitatult seljas. .

Krõmov ja Tolmazov hakkasid eemalduvat Kostjat jälgima.

«On ta tõepoolest vilunud lõhkaja?'» küsis Tolmazov ärevuses. .

«Selles pole mingit kahtlust,» vastas Oleg Nikolajevitš rahulikult.

Utotškin läks piki maa-aluse järve kallast. Paadi prožektor, suunatud avause poole, kust vesi läbi tungis, valgustas hästi teed.

Varsti jõudis noormees tormitseva voolu lähedale ja hakkas tähelepanelikult uurima seina, mida mööda tal tuli üles ronida. Sein oli üleni täis suuri ja väikesi lõhesid. Siin ja seal kõrgusid kivist astmed, moodustades paiguti sobivaid tasandeid.

Kostja tegi nöörile aasa ja hoogu võttes viskas selle esimese korraga ühele kaljunukile.

Tõusta polnud raske. Tõsi küll, jalad libisesid piiskadest märgadel seintel, kuid Kostja oli hea kehakultuurlane ja võitis kergesti kõik raskused.

Pulbitsev vesi on juba kaugel all. Noormees teeb viimase pingutuse ja, end kätel rippasendisse tõmmates, ronib väikesele kivist tasandile. Rutuga vabastab ta seljale kinnitatud kasti ja seab selle võimalikult lähemale kivimassiivile, mis on iga minut valmis alla varisema.

Kui Kostja, kätega märjast nöörist kinni hoides, juba

alla libises, puistas põlev süütenöör tema pea kohal violettkollaseid sädemeid otsekui bengaaltuld. Nööri põlemise aeg oli arvestatud suure varuga, seepärast eriti rutata ei tarvitsenud. Kuid siiski oli ebamugav viibida viie kilogrammi lõhkevalmis tooli naabruses, ja Kostja püüdis võimalikult kiiremini alla laskuda.

Kuid allalaskumist segasid väga tugevalt kaljunukid. Kiikumisel hõõrdus nöör kogu aeg nende vastu ja jäi viimaks ootamatult kaljulõhesse kinni.

Kostja nägi, et ta ripub just märatseva voolukeskosa kohal. Ta proovis hoogu võtta, kuid see viis vaid selleni, et nöör jäi kahe nuki vahele kinni teises kohas. Tuli uuesti üles ronida.

Alles nüüd kahetses Köstja, et oli asja kiirendamiseks kasutanud süütenööri, aga mitte elektri-lõhkamismasinat. Muidugi, et süüdata lõhkeainet elektri abil, oli tarvis tõmmata kaabel kuristiku kohal rippuvalt kaljult allmaapaadi juurde; kõik see oleks võtnud aega. Kuid see-eest, istudes paadi soomustatud kabiinis, oleks võinud sooritada plahvatuse, lastes käiku elektri-süütemasina ükskõik millal, nii kuidas asjaolud nõuavad. Hoopis midagi muud on süütenöör - elastne kude, täidetud aeglaselt põleva püssirohuga. ühendada seda lõhkeainega võib väga kiiresti.

Kuid häda hilinenud lõhkajale! Leek läheneb nööri. mööda lõhkeainele ühe meetri kiirusega minutis, väga täpselt ja vankumatult.

Kostja vaatas tähelepanelikult ringi ja hakkas end kätel üles tõmbama. Otsekui hoiatades ähvardava ohu eest, hakkas tema pähe sadama violettkollaste sädemete vihma.

Professor Tolmazov ja insener Krõmov istusid masinas välja tõmmatava laua taga ja uurisid kaarti.

«Praegu viibime vaat siin,» ütles teadlane, tõmmates pliiatsiga joone näidatud koha ümber. «Ruttu

oleme läbi sõitnud, Oleg Nikolajevitš.»

«Kui veidi muuta labade profiili,siis võib vees liikuda veel kiiremini,» kostis Krõmov.

«Midagi pole vaja meie masinas muuta. Ta töötab suurepäraselt. Huvitav, kuhu vesi edasi läheb? Näe, vaadake: see on maa-aluse käigu skeem, ,koostatud minu poolt tähelepanekute ja läbikäidud tee mõõtmise alusel. Võib oletada. . .»

Professor ei öelnud lauset lõpuni. Kuuldus imelikku häält, mis meenutas looma nätsutamist.

«Mis see on?» küsis Tolmazov üles tõustes.

«Tõepoolest,» imestas Krõmov. «Ma kuulsin selgesti. . .»

«Mina ka. Minu arvates on see kuskil siin, masinas.»

«Ei või olla,» lausus Oleg Nikolajevitš, paadi kabiini üle vaadates.

Akki köitis tema tähelepanu tükike põrandal vedelevat musta nööri. Ta kummardus ja tõstis selle üles.

«Kurat võtku! Ta on nähtavasti aru kaotanud!»

«Mis on juhtunud?»

«Vaadake, mis see siin on!» Krõmov ulatas professorile selle, mille ta oli põrandalt Üles tõstnud.

«See on ju süütenöör! Tähendab, Kostja ei võtnud endaga kaasa elektrilõhkamismasinat, ei viitsinud tõmmata juhtmeid ja läks kaljut õhku laskma süütenööri abil. Kuidas ma seda tähele ei pannud! Mingem üles.»

Mõne sekundi pärast viibisid nad juba allmaamasina seljal.

«Oleks aeg tal tagasi tulla,» ütles professor ärevuses.

«Jah, väga imelik, et teda senini ei ole. Ma lähen vaatan,» vastas Krõmov. «Ei võinud ta ju end kaljulõhesse peita ja oodata seal plahvatust!»

«Ma tulen ka teiega.»

«Milleks, Georgi Stepanovitš? Jääge siia.»

«Lubage! Ma saan aru, et läheneda kosele on nüüd hädaohtlik, kuid võib-olla otsustas Kostja tõepoolest end peita mingisse kaljulõhesse, ega aima midagi teda ähvardavast ohust. Võib ju aset leida kokkuvarisemine! Ainus hädaohutu koht - see on meie masin, kaitstud soomus kattega. Proovigem esialgu teda kutsuda.»

«Ko-o-ostj-a-aaa!! !» karjus kõigest jõust Krõmov. Talle vastas pikk kõmisev kaja, mis võib tekkida ainult määratu suures kivist maa-aluses ruumis.

«Ko-o-o-o-ostja-a-aaa!!!» hüüdis Oleg Nikolajevitš uuesti.

Kuid vastust ei olnud. Ja äkki kandus tasandil seisvate inimesteni pikk kaeblik ulgumine.

«Jälle. .. Kas te kuulete?» erutus Tolmazov.

Kui inimesed oleksid sel ajal viibinud masinakabiinis, siis oleksid nad näinud, kuidas kabiini ühes osas ilma nähtava põhjuseta hakkas liikuma kast. Selle kaas, mille peale olid laotud mitmesugused esemed, hakkas tõusma.

Kuid inimesed jätkasid Kostja kutsumist ega näinud midagi. Nad ei näinud ka, kuidas kastist ronis suure vae-

vaga välja koer, nuusutas ruumi, hüppas läbi luugi ja sööstis Kostja jälgedel.

«Teda. poleks tulnud üksi ära lasta, selles olen mina süüdi,» rääkis erutatult Oleg Nilmlajevitš, minnes trepist alla. Temale järgnes rutuga vana professor, kes astus osavalt nöörist astmeil.. Peaaegu joostes, teineteise võidu, suundusid mõlemad kose poole.

Kuid äkki jäi Krõmov järsku seisma ja haaras Tolmazovil k'äest kinni.

«Vaadake!» lausus ta, osutades käega kivimassiivile.

«Süütenöör põleb.»
Mõni aeg seisid mõlemad kahevahel. Seejärel pistis professor sõna lausumata jooksma kose suunas.
«Iga minut võib toimuda plahvatus. Peatuge!» hüüdis Krõmov.
Kuid Georgi Stepanovig, hüpates kivilt kivile, ei pööranud Krõmovi hüüetele tähelepanu.
«Kostja! Kostja!» hüüdis ta murduva häälega.

Professor ei näinud, kuidas seina mööda ronis üles suur nässakas koer, libisedes ja tihti alla langedes. Ei näinud seda ka Krõmov, kes oli komistanud kivile ja maha kukkunud. Vahepeal ronis Džulbars (see oli tema) tasandile, nuusutas seda ja hakkas alla laskuma, järgnedes nööri' suunale. Järgmisel hetkel maha libisenud, lendas ta alla ja kadus tormisesse voolu. .

Plahvatus, mis kõlas kivises grotis kõrvulukustava jõuga, tabas Tolmazovit jõe ääres. Õhulaine.tõukas professori vette ja ;võib-olla just see asjaolu päästis ta kivide rahest, mida hakkas seejärel ülalt alla sadama.

Kuid üks kividest andis siiski professorile .valusa löögi paremasse õlga. Külmas vees sipeldes tundis Tolmazov lõikavat valu. Parem käsi tõrkus tõusmast, tuli töötada vaid vasakuga. . .

Kogenud reisijale, nagu oli professor, ei teinud erilisi raskusi ujuda ühe käega. Kuid tugevasti segasid teda tihedalt keha ümber kleepunud riided ja rasked välisaapad. Üha sagedamini ja sagedamini sukeldus ta peaga vette, tagasitulek veepinnale muutus ikka raskemaks. . .

Akki tundis ta vigastatud õlas teravat valu. Talle näis, et kätte lõid kellegi teravad hambad. Professor kaotas meelemärkuse.

Väljapääsu juures, kus asetses raadiojaam, kohtas Gorškov Panfjorõtšit.
«Noh, mis seal kuulda on?» küsis ta ärevusega.
«On saadud teade Krõmovilt,» algas valvur poolsosinal:
«Oodake minu järgmist radiogrammi.» Ja kõik. .. Side katkes.»
«Mingisugune korratus. . .?»
«Raske ütelda! Oodake edaspidiseid teateid, ütleb ta, aga teateid ei ole. Kuid pärast seda oli kuulda plahvatust maa all, kuulatlemisseadmete korraldaja teatas minu juuresolekul direktorile.»

«Ei lubatud mul sõita nendega,» Ütles Gorškov kulmu kortsutades, « see aga oleks olnud hädatarvilik. Kui Krõmoviga peaks midagi juhtuma, mis abi võib oodata Kostjalt ja professoriit?»
Gorškov kavatses juba ära minna, kuid teda pidas kinni Panfjorõtš.
«Kas te Kostja koera pole näinud?»
«Ei.»
«Nagu maa alla vajunud! Pole kuskil. ..»
«Pole just tähtis.»

«See on, kuidas nii?» vihastas Panfjorõtš. «Koer on minu hoole alla antud, tähendab, mina vastutan tema eest! Asi pole mitte tähtsuses, vaid' faktis eneses! Te arutate imelikult, seltsimees Gorškov...»

«Hästi, Panfjorõtš, kõik on selge...» katkestas teda mehaanik ja, tõmmates sonimütsi pähe, lahkus mureliku ilmega.

KOLMAS PEATÜKK

Kostja oli jäljetult kadunud. Teda otsiti kaua. Roniti kivide keskel, uuriti läbi iga kaljulõhe, iga urgas, kuid tagajärjetult. Kostjat ei leitud.

Mitmel korral astus Krõmov raadiosaatja juurde, et teatada maapinnale kõigi otsingute tagajärjetusest, kuid käsi, tõusnud selleks, et aparaati sisse lülitada, langes iseenesest alla.

«Puhkan natuke, lähen vaatan veel kord ning seejärel telegrafeerin. Miks asjata inimesi erutada? Üldjoontes. ma juba teatasin neile.. . Vahest leiduvad mingid jäljed,» mõtles Oleg Nikolajevitš.

149

Kabiini seina äärde asetatud lahtivõetavas voodis lamas professor kinniseotud õlaga.

«Kas olete kindel, et kaotasite meelemärkuse sügavas kohas, kaldast kaugel?» päris Krõmov. «Ma leidsin teid sealt, kus varem, enne madaldumist, oli kallas. Tuleb välja, et jätkasite ujumist juba poolmeelemärkuseta seisukorras. Kas nõnda? Väga imelik...»

«Väga imelik,» nõustus Tolmazov. «Inimesed, kes on kaotanud meelemärkuse, tavaliselt ei liigu.»

Jättes haige üksi, läks Krõmov uuesti tasandile.

Pärast plahvatust oli grott tunduvalt muutunud. Jõgi oli madaldunud ja muutunud ojaks. Allavarisenud kivid olid täis puistanud avause, mille kaudu grotti tuli vesi.

Tõsi küll, tugeva surve all jätkas ta veel purskamist pikkade joakestena, kuid tema hulk oli tähtsusetu, võrreldes endise vooluga.

«See, millest Kostja unistas,» mõtles Oleg Nikolajevitš, «on teoks saanud. Ainult tema ise ei saanud enam veest vabastatud maa-aluste käikude uurimisest osa võtta.»

Kibe tomp kerkis Krõmovi kurku.

«Otsida. ..! Otsida, kuni leitakse laip! Aga äkki on ta veel elus.» rääkis insener tasa, käsi rusikasse surudes.

Krõmov tuli kabiini tagasi.

«Noh, kuidas?» küsis Tolmazov murelikult, end voodis istukile ajades. .

«Ma tahan uuesti otsinguile asuda. . .» .

Teele valmistudes märkas Oleg Nikolajevitš, et professor alatasa midagi kuulatab.

«Tasah sosistas Tolmazov äkki.

Krõmov pidas hinge kinni.

«Mulle näis, et ma kuulen koera haukumist. . . Vaat tõepoolest saladuslik koobas,» ütles professor.

«Ka minule kostub mõnikord.»

«No näete!»

«Me mõtleme kogu aeg Kostja peale ja seepärast tundub meile nii. Kosrtjat on ju raske oma koerata kujutleda.»

«Võimalik. . .» pomises professor silmi sulgedes.

Kuid järgmisel minutil tõusis ta kiiresti ja riputas jalad üle voodi ääre.

«Mis on juhtunud?» küsis Oleg Nikolajevitš ärevuses.

«Tulen teiega.» .

«See on võimatu, lamage!»

150

«Ei, ma ei saa lesida, kui küsimuses on inimese päästmine. Ma tunnen ennast üsna hästi.»

Nähes Tolmazovi vankumatut otsustavust, lakkas Krõmov vastu rääkimast. Võttes kaasa eredadelektrilambid, köied ja tkirved, ronisid nad luugist välja ja asusid otsinguile.

Otsustati veel kord hoolega läbi uurida grotiosa, mis asetses selle osa vastas, kus oli tekitatud plahvatus: vesi võis ju Kostja ära kanda.

Hoolimata senest, et professor liikus valu ületada püüdes, jõudsid nad peagi seinani ja tungisid ühte kaljulõhesse. Masina prožektori valgus siia ei ulatunud. Tuli liikuda, valgustades teed elektrilampidega.

Kumedalt kajasid sammud kitsas kivist koridoris. Mõnikord sattusid jalad veeloikudesse ja siis kajastasid veel niisked seinad heledat laksatust.

Valgus langes pikergusele valgele esemele. Selgus, et see on väike kala, kes siples madalas

lombikeses.
«Näete, täiesti valge! Kõik elusolendid maa-alustes järvedes on valged. Valgust siin pole, ja värvus osutub organismile tarbetuks. Nad on aja jooksul selle kaotanud,» ütles Tolmazov kummardudes.
Justkui professori sõnade kinnituseks tuli selles lombikeses nähtavale ujuv uss, umbes viiskümmend sentimeetrit pikk, samuti valge.
«Läki!» kiirustas Krõmov.
«Ärge arvake, et ma olen Kostja unustanud,» lausus Georgi Stepanovitš, Krõmovile järele jõudes. «Nende olendite eksisteerimine räägib sellest, et siin on varem voolanud jõgi. Järelikult võis see kanda Kostja just siia. . .»
Varsti nägid rändajad endi ees järsku seina. Selle ääres asetses lai kaev. Roomates lähenes Krõmov äärele. Tema lambi valgus, libisedes täiesti püstloodset seina mööda, kadus lõpmatusse sügavusse.
Muide, kaevu sügavus polnudki lõpmatu. Kuskilt päris kaugelt paistis nõrgalt fosforestseerivat sinakat valgust. Oleg Nikolajevitš veendus selles, kustutades lambi.
«All on valgus. . .» sosistas ta.
«Ei või olla!»
«Vaadake.. .»
Professor laskus vaevaliselt maha ja roomas samuti ääre juurde.

.«Mis see on?» ütles ta. «Kust tuleb see kmamine?»
«Arvatavasti fosfor?»
«Fosfor ei saa olla: ta oleks vees ammu hapendumid ja lakanud helendamast. . .»
«Koo-o-stja-a-aa!» ,hüüdis Krõmov valjusti.
Kui kõmisev vastukaja oli vaikinud, kuuldus kaevu põhjast tasast koera haukumist.
«Kas te kuulete?» küsis Krõmov end püstakile ajades.
Ta hüüdis uuesti, kuid keegi ei vastanud talle.
Kaua kõndisid insener ja professor, uarides kaljulõhesid ja kõige väiksemaidki soppe. Viimaks, väsinud ja rusutud pikkadest otsingutest, tulid nad masina juurde tagasi. üleelatud ärevus mõjus otsekohe, ja mõlemad jäid magama nagu surnud.
Varsti nägi Tolmazov und. Hiiglasuur koer on langenud ta rinnale ja hingab tema näole kuuma hingeõhku. Professar tõrjub teda kõigest jõust eemale. Viimaks, teinud enda kallal uskumatu pingutuse, nagu seda sageli teevad inimesed, kes soovivad vabaneda ebameeldivast unenäost, ta ärkas ja nägi - tõelist koera, kes oli pannud käpad tema voodile.
Professar hõikas valjusti: «Välja!» ja igaks juhuks hõõrus silmi.
Tema ees seisis Džulbars.
«Oleg Nikolajevitš, ärgake! Koer!» hüüdis Tolmazov.
«Ah, ..? Mis...? Jälle...» pomises- Krõmov voodist üles karates.
«Vaat sulle vigurit... Kas tõesti ujus meie järel? See on uskumatu! Džulbars, kus Kostja on?»
Koer istus tagumistele käppadele ja hakkas saba liputades haukuma, seejärel kargas üles ja jooksis avatud luugi juurde. Krõmov tormas talle järele. Koer viis ta kuristiku juurde kaevuga, mille põhjast paistis sinist kuma. Jõudmata kaevuni, lipsas koer väikesesse kaljulõhesse ja hakkas 'pööraselt haukuma, kutsudes Krõmovi endale järgnema. Kuid lõhe oli väga kitsas.
Akki tärkas Krõmovil mõte, täpne ja.selge.
«Kostja on kaevu põhjas.. Koer pääses sealt välja mingeid kitsaid kallakaid käike mööda, kust ei pääse läbi inimene. .. Mis siis teha? Proovida laskuda kaevu köie abil! Kuid kas köis ulatub?»
Ja Krõmov otsustas kasutada Kostja otsinguiks maa all liikuvat masinat.

152

Suuri vaevu õnnestus Oleg Nikolajevitšil Džulbarsi välja meelitada. Haaranud tal kaelarihmast kinni ja sidunud selle külge nöörijupi, suundus Krõmov paadi juurde, tirides enda järel haledalt kiunuvat koera.

Masin seati kiiresti käiguks valmis.

Võpatas paadi kere. Hakkasid liikuma laiad labad.

Kiires marutuules hakkasid keerlema ninas asetsevad lõiketerad. Terasest koletis roomas kiviseina juurde, otsekui kavatsedes sellega jõudu proovida.

Grott täitus hirmuäratava kõminaga. Kõige tugevamast sulamist lõiketerad, valmistatud närija hamba taoliselt, pihustasid ja muutsid kiviseina tolmulks. Hakkasid töötama transportöörid, heites seda tolmu taha, :paadi saba poole.

Tolmupilvega ümbritsetud allmaamasin hakkas purema täiesti ligipääsematuna näivat seina.

Istudes, juhtimisseadme taga, koondas Krõmov kogu oma tähelepanu mõõteriistadele ja helilokaatüri ekraanile. Professor Tolmazov seisis tema selja taga, puurides silmadega ekraani. Võpatlevat ja ju ui närvipalavikus värisevat kabiini mööda jooksis rahutult koer.

Üha allapoole ja allapaole laskub allmaapaat. Hoolimata soojusisolatsiooniga seintest tungib kabiini kuumus, sest kivi vastu hõõrdumise tagajärjel on paadi teraskere läbinisti kuumaks läinud.

Krõmov seletab professorile, kuidas käima panna jahutusseadet. Hingamine muutub raskelks.

Tuleb suurendada balloonidest saadava hapniku hulka,

Mitu tundi kestis kõige kõvema sulami võitlus kiviga. Võitis mehhanism.

Nüüd läheneb ta ettenähtud kohale. Juba piirjoonestuvad helilokaatori ekraanil kivikaevu kontuurid.

Kuid tarvis laskuda madalamale. Veel pole põhja näha. Töötavad roulide terasest labad. Nad kallutavad üha sügavamale ja sügavamale kivisse sööbivat paadi nina.

Viimaks vähenes mppumine. Lakkas lõiketerade kiristav ulgumine. Paat sisenes vabasse ruumi. Avatud luugist hüppas valjult haukudes välja koer. Tema järel laskus kiiresti treppi mööda alla Krõmov...

Mingeid otsinguid ette võtta polnud tarvis: lõhkikistud riietuses, rõõmsalt kiunuvat Džulbarsi endast eemale tõrjudes, lähenes paadile Kostja, hästi valgustatud prožektori kirrtest.

153

Kõik, mis noormees jutustas, juba istudes kabiinis väikese lauakese ees toiduga, mille Krõmov oli külmutuskapist välja võtnud ja üles soojendanud, oli ülimal määral huvitav.

Ta oli vette hüpanud, kuid nähtavasti vastu kivi põrgates kaotanud teadvuse. Kui ta uuesti meelemärkusele tuli, tundis ta, et lamab kivist tasandil. Tormiline vool oli ta surunud püstloodse seina vastu. Jalad olid kiiresti möödakihutavas vees. Kuskil kaugeloli vaevalt näha paadi prožektori valgust, mis jõudis kuristikuni nõrkade vastuhelkide näol.

Ta püüdis tõusta, kuid tegi vale liigutuse. Teda haaras vool, millega võidelda oli väga raske.

Varsti tundis ta, et ujub rahulikus vees. Käsi puudutas seina. Ta püüdis leida kaljunuki, et sellest kinni haarata, kuid see ei läinud tal korda. Libe sein suundus käe alt kuhugi üleslpoole, järelikult oli vee tase alla langenud ja ühes sellega ka tema ise.

Ootamatu sündmus oli andnud talle jõudu ja lisanud lootust pääsemisele. Täielikus pimeduses, nähtavasti suurest kõrgusest, kui otsustada laksatuse järgi, viskus vette koer, tema vana rindesõber Džulbars.

Lõpmatult venis aeg. Vahepeal langes vee tase kaevus üha alamale ja alamale, viimaks puutusid ta jalad põhja.

Kohe, kui paadi prožektor kaevu seinu valgustas,. oli selge: vesi oli lahkunud külgmiste, horisontaalsete käikude kaudu, mille tagajärjel paljastus põhi - lai kivine tasand, kuhu Kostja oligi sattunud.

Ta karjus väga kaua, lootes, et teda kuuldakse, kuid, veendunud nende katsete kasutuses, otsustas

koguda jõudu, heitis kivile märja koera kõrvale ja jäi varsti magama. Kui ta ärkas, siis ei leidnud ta Džulbarsi, kuid see-eest kuulis lähenevat allmaamasina müra. . .

«Noh, nüüd võib maapinnale teatada, et kõik on lõppenud õnnelikult,» ütles Krõmov, kui Utotškin oli oma jutustuse lõpetanud. «Ära end tülita, Kostja, mina ise...» lisas ta, nähes, et mehaanik tahab tõusta.

Oleg Nikolajevitš läks raadiosaatja juurde ja hakkas seda häälestama.

«Kui me vaatasime kaevu ülalt,» pöördus Tolmazov Kostja poole, «siis nägime all täiesti selgesti sinist valgust. Kas te ei märganud seda?»

«Ei!» vastas Kostja imestunult.

154

«Arusaamatu. ..» pomises professor. «Millal oleks meil parem kaevu põhja uurida: kas kohe või tagasiteel?»

Vahepeal jätkas Krõmov askeldamist raadioaparaadiga. Viimaks ei kannatanud Kostja välja ja lähenes, et aidata.

«Hea koer. .. Hea... Ainult hirmutas meid kastis istudes,» rääkis Georgi Stepanovitš, silitades kõrval lamavat koera. «Oma peremehe päästis. . . Aga mind päästma poleks hakanud, poleks hakanud: mina tahtsin sind kepiga lüüa. . .»

Koer tõstis pea ja vaatas oma tarkade silmadega professorile otsa, otsekui tahtes ütelda, et in.imesel polnud õigus, et koer ta veest välja tõmbas, kui ta oli uppumas . . . Kuid koer ei osanud rääkida, ta vaid raputas korraks pead ja pani selle uuesti põrandale.

Inseneri ja mehaaniku vahel toimqva kõneluse järgi sai Tolmazov aru, et on juhtunud midagi halba. Mõlemad askeldasid raadioaparaadi juures, avades ja sulgedes kaasi ja vaadates sisemusse. Krõmov kuulatas teravalt kuuldeklappidega. Seejärel hakkas ta uuesti rääkima mikrofoni:

«Maa. .. Maa... Maa... Vasta... VastaKe... Vastake. . . Vastake. .»

See kestis kaua, kuid tagajärjetult.

«Ei ole vastussignaale maapinnalt,» ütles Oleg Nikolajevitš kõlatult, pöördudes professori poole.

«Kuidas siis nii...» venitas Tolmazov hämmeldunult. «Midagi on juhtunud raadiovastuvõtjaga.»

«Aga kas meid maapinnal kuuldakse?» küsis teadlane. «Nähtavasti kuuldakse. Ma muidugi ei või garanteerida, kuid arvan, et kõiges on süüdi vastuvõtja. Tulevikus tarvis ehitada temale pehmem amortisatsioon. Nähtavasti ei talu ta põrumist,» vastas Krõmov.

Mõneks minutiks tekkis kabiinis vaikus. Ainult konti näriva koera nohisemine häiris seda.

«Halb lugu,» lausus professor masendatult. «Kui aga meid kuuldakse, siis pole veel viga... Me hakkame neid pidama tööga kursis, ise aga tuleme kuidagi toime.»

*Direktor kõneles, hääldades selgesti iga sõna. «Viimane radiogramm on Krõmovilt saadud eile kell kuus kolmkümmend viis minutit, misjärel side katkes.

155

Plahvatus maa all registreeriti kell kaheksa üheksateist minutit.

Tuleb tegutseda täpselrt ja organiseeritult. Eks:peditsiooni päästmiseks on juba võetud tarvitusele abinõud. Homme võib astuda tegevusse kiir-šahtipuurimismasin.

Allmaapaat on hästi varustatud toidumoonaga ja tal on suur hapnikuvaru. Reisijad võivad elada maa all väga kaua.

Praegu on põhiline ülesanne - avastada allmaamasina täpne asukoht.

Koht, kust oli kuulda plahvatust, on helimõõteaparatuuri abil kindlaks määratud küllaldase täpsusega. Homme võib asuda puurimisele. Kuid kas see on sama koht, kus praegusel hetkel asub

paat? ..

Ülehomme saabuvad uued ülitundlikud geofoonid, mis võimaldavad parandada allmaa-kuulatlusteenistust. Instituudist on juba saadetud aparaadid magnetiliseks luureks. On võimalik, et ka need aitavad paadi teraskeret avastada.»

Direktor lõpetas oma sõnavõtu Tsessarski telegrammi ettelugemisega. Allmaa-helilokatsiooni konstrueerimisbüroo juhataja teatas, et kiires korras käib töö uue allmaa-ultrahelilokaatori kallal, mis oleks võimeline maad «läbi vaatama» tuhande meetri sügavuseni.

Pärast direktorit võttis sõna Batja; ta tuletas kokkutulnuile meelde neile langevat moraalset vastutust ja kutsus üles igaüht tegema kõik temast olenev, et võimalikult kiiremini leida raskesse olukorda sattunud seltsimehed.

Pärast nõupidamist astus insener Katuškini juurde Panfjorõtš. .

«Seltsimees Katuškin!» ütles ta. «Ma tahan ,teiega nõu pidada. Kostja Utotškin usaldas mulle hoidmiseks koera.»

«Ja mis siis?» küsis Katuškin imestunult.

«On kadunud! Nagu oleks maa alla vajunud. Vaat ma ei tea nüüd, kas sellest ette kanda direktorile?»

«Mis tähendab koer, kui hukkuvad inimesed!» lausus insener ärritatult. «Direktori poole selle asjaga ärge pöörduge. Sõimab läbi - ja kõik»

NELJAS PEATÜKK

Mitu tundi järgemööda reisis masin mööda lõpmatuid maa-aluseid tunneleid ja grotte. Kord ta tõusis, kord laskus õige sügavale. Seal, kus oli vaja, lasti käiku terasest lõiketerad, ja paat pures kivimassiivi, tehes laia läbikäigu.

Hoolikalt joonistas Tolmazov üles käike ja ühendusi nende vahel, püüdes leida suuna, kuhu lõppkokkuvõttes kaob vesi. Viimaks otsustati masin peatada kaunis avaras grotis.

Grotiga ühineva külggalerii uurimisele asusid Tolmazov ja Kostja koera saatel. Krõmov jäi masina juurde, et teostada mehhanismide kontrolli.

Enne galeriisse astumist Kostja seisatas.

«Kas teile ei näi, et paadi prožektor ei helenda täistulega?» pöördus ta professori poole, osutades käega kaugelt paistvale allmaamasinale.

«Paistab sedamoodi,» ütles Georgi Stepanovitš «Muide, see võib ainult nii näida.»

Nad seisid mõne sekundi, vaadeldes maa-alust ruumi mööda levivat valgusvihku, seejärel aga tungisid kitsasse käiku.

Varsti märkasid nad endi ees nõrka sinist valgust. Professor ja mehaanik kiirendasid sammu. Viie minuti pärast astusid nad väikesesse grotti ja nägid endi ees muinasjutulist pilti: groti seinad ja lagiJolid kaetud peenikeste soontega, mis kiirgasid fosforestseerlvat valgust.

«Kui ilus!» hüüdis Kostja. «Kahju, et ma ei võtnud endaga kaasa fotoaparaati.»

«Tõepoolest. ..! Väga ilus ja samal ajal arusaamatu,» ütles professor ja urgitses noaga seina küljest lahti tüki helendavat ainet. «Vaadake, see ei ole fosfor! Mis siis see võib olla?!» jätkas ta, hoolikalt silmitsedes käes kergesti pudenevat tükki.

«Kui läheme tagasi paadi juurde, uurime,» ütles Kostja. Hulkunud umbes kaks tundi ja grotti uuesti tagasi pöördunud, kus paat seisis, nägid nad, et prožektori valgus oli jäänud veelgi nõrgemaks.

«Võib-olla Oleg Nikolajevitš parandab midagi?» vaatas professor Dtotškini otsa.

«Võimalik,» vastas see rahulikult.

Nad lähenesid kiiresti paadile.

Kabiinis võttis neid vastu Krõmov, kelle tuju oli ilmselt millestki rikutud. Ta kõndis närviliselt edasi-tagasi.
«Mis on juhtunud?» küsis talt Tolmazov. «Ebameeldiv asi,» vastas Oleg Nikolajevitš kõlatult.
Kostja vaikis. Ta mõistis, mis on juhtunud. SeIlest kõnelesid prožektori vähenenud-valgus ja mittetäieliku hõõgusega põlevad kabiini seina kinnitatud väikesed lambikesed.

157
«Akumulaatorid on tühjenenud,» lausus ta sosinal. «Tühjenenud, näete ise...» Krõmov seisatas .Kostja ees ja osutas ähmaselt põlevatele lambikestele. «Tühjenenud nagu akud mingil viletsai veoautol.»
«Ja energiat meil ei jätku...» ütles Utotškin, kuid ei söandanud lauset lõpetada.
Nüüd mõistis ka Tolmazov.
«Tähendab, tarvis viibimata maapinnale välja pääseda,» ütles ta kurvalt istmele laskudes.
Jätkates edasi-tagasi köndimist, hakkas Krõmov rääkima, et kõiges on süüdi tema. Oleks tulnud hoolikamalt kontrollida uusi elektriakumulaatoreid, mis annavad energiat paadi liikumiseks ja valgustamiseks. Ta oli liiga vähe varuakusid kaasa võtnud.
«Kostja, lülitage sisse saatja. Tuleb teatada, et me oleme sunnitud uurimised lõpetama ja maapinnale tagasi pöörduma,» lõpetas Oleg Nikolajevitš.
Utotškin astus raadiosaatja juurde ja vajutas käivitus nupule.
Leida riket raadiovastuvõtjas ei õnnestunudki. Endiselt polnud maapinnalt kuulda vastussaadet. Kuid arvates, et maa siiski neid kuuleb, lülitas Kostja raadiosaatja ja tegi teatavaks üksikasjalised andmed tööde käigu kohta.
Masinal hakati tagasisõiduks ette valmistama.
Abistades inseneri ja mehaanikut, tuli Tolmazovile meelde
helendavas koopas leitud kivi, ja ta võttis selle taskust välja.
«Kustunud. . .! Se1tsimehed, mis see siis on? Näe, vaadake!» hüüdis ta, veeretades käes valget tükikest.
Kuid keegi ei vastanud talle. Olles teadlik olukorra tõsidusest, olid Krõmov ja Kostja oma töös täiesti kinni.
Professor lähenes vaikides laboratooriumi-kapikesele, võttis sealt välja katseklaasid ning analüütilised kaalud ja hakkas analüüsima.
«Pidage! Lõpetage ettevalmistused...» hüüdis ta äkki. «Mis?» küsis Krõmov imestunult.
«Ma määrasin aine, see on barüüt!»
«Ja mis sellest?»
«Nimelt, kui ta viia väljapoole terasega soomustatud kabiini piire, hakkab ta uuesti helendama.»
Nende sõnadega tõusis Georgi Stepanovitš üles ja, lähenedes luugile, pistis sellest välja käe kiviga. Niipea kui

158
väike valge tükike osutus väljaspool kabiini, helendus ta nõrga fosforestseeriva valgusega.
«Me ei lähe siit kuhugi. Arvan, te nõustute minuga,» ütles professor kindlalt.
Krõmov ja Kostja nägid, kuidas hakkasid läikima tema silmad, kui erakordselt karmiks ja mehiseks muutus tema nägu.
«Kas te mõistate, mis toimub? Ei mõista? Väga kahju. . .» sõnas Tolmazov erutatult. «Mul on käes baariumihapend, millel on võime helendada ultravioletsete kiide, röntgenikiirte ja võimsa radioaktiivse kiirguse toimel. On täiesti selge, et me viibime väga võimsa radioaktiivse kiirguse tsoonis. Nimelt sellest helendab kivi. Tarvitseb tal sattuda kabiini, mis on soomustatud paksu terasekihiga, kui helendamine lõpeb. Radioaktiivne kiirgus ei tungi kabiini. Nüüd on mulle arusaadav, miks akumulaatorid tühjenesid. Muutub ju õhk radioaktiivse kiirguse toimel erakordselt

elektrit juhtivaks. Seismise ajal esineb palju väliseid katmata juhte; meil on kogu aeg avatud luuk, mille vastas on katmata juhtmetega jaotuskilp. See on tähelepanuväärne avastus!»
«Mille üle te rõõmutsete?» küsis Krõmov arusaamatuses. Professor naeratas ja lahutas vaikides käsi.
«Ma tean, miks me ei kuule raadiosaadet maapinnalt,» küsis Kostja vahele. «Te kõnelete, et õhk ja maa muutuvad elektrit juhtivaks. Kuid iga elektrit juhtiv materjal varjestab raadiolaineid. Isegi hoonete raudkatused segavad mõnikmd ultralühilainelist sidet.»
«Teil on õigus!» Ütles Tolmazov võidurõõmuga hääles.
«Mille üle te ometi rõõmutsete?» kordas Krõmov ärritatult oma küsimust. «Side on kadunud! Akumulaatorid on tühjenenud . .. Tähendab, konstruktsioon ei kõlba mitte kuhugi! Ma ei näinud ette usaldusväärset varjestamist selle kiirgumise vastu! Leidsite ka, millest rõõmu tunda!»
Tolmazov, erutatud ja hingeIdades ärevusest, lähenes Krõmovile ja võttis tal käe-alt kinni.
«Rahustuge, Oleg Nikolajevitš,» sõnas ta pehmelt. «Kohe seletan teile kõik... Teie masin töötas ja töötab edasi suurepäraselt. See on väga täiuslik mehhanism. Nii tugevat radioaktiivset kiirgust ei võinud te ette näha... Mille üle ma rõõmutsen? Sellele on ju vaid üks seletus: siin kuskil läheduses asub hiiglasuur, oma ulatuselt ennekuulmatu uraanimaagi lasund! Just selle mõjul tühjenesid akumu-

laatorid, te mõistate! Kõrge väärtusega uraanimaagi lasund! Lähima tuleviku jõumasinad, mis asendavad auru-, bensiini-, nafta- ja teisi mootoreid, hakkavad töötama uraanimaagiga, kasutades selles leiduvat määratu suurt aatomisisese energia tagavara.»
«Lubage, lubage,» pomises Krqmov jahmunult. «Kas te olete kindel, et siin leidub uraanimaaki?»
«No muidugi! Seejuures tohutu suurel hulgal! Ennekuulmatu tagavara! Me peame selle avastama!»
«Telegrafeerige, Kostja, otsekohe! Telegrafeerige,» tahtis ütelda Krõmov, kuid sõnad jäid kinni.
Kui juba raadiolained ei jõua maapiimalt nendeni maa. kõrge elektrijuhtivuse tagajärjel, siis järelikult ei ole lka nende saade maapinnal kuuldav. Asjata olid nad saatnud paadist radiogramme, mis informeerisid tööde käigust.
Kuid mis neil siis nüüd teha? Kas nad võivad riskeerida masinaga ja oma eluga, kauemaks maa alla jäädes? Teisest küljest, nad peavad kodumaad rikastama uraanimaagi uue võimsa leiukoha avastamisega!
«Teist korda ei satu me maa alla niipea,» ütles Oleg Nikolajevitš mõtlikult. «Masin vajab remonti ja ümbertegemist.»
Tekkis rusuv vaikus. Seda häiris vaid koer, kes jätkas kabiini mööda jooksmist.
Otsustati veel kord kontrollida energiahulka. Et teha lõpp akumulaatorite tühjenemisele, kõrvaldati välised juhtmed. Luuk kruviti hoolikalt kinni, otsustati seda avada ainult vajaduse kohaselt.
Krõmov ja tema kaaslased varustusid geoloogihaamritega ja asusid teele. Ei, nad ei võinud maapinnale tagasi pöörduda, kindlaks määramata uraani leiukoha ulatust...
Otsinguid sooritati rutuga. Ei tohtinud viivitada ühtki liigset minutit. Väsimusest peaaegu kokku varisedes ronisid reisijad pikki maa-aluseid käike mööda.
Esimesi tunnuseid Džulbarsi seletamatust rahutusest märkas professor.
«Kas te ei leia, et meie neljajalgne sõber hakkab ikka sagedamini ja sagedamini urisema ja midagi kuulatama?»
ütles ta, Kostjale.
«Jah, vahest küll. . .» vastas noormees. «Mis see tähendab?»
Äkki peatus koer järsult ja ajas karvad püsti ning kõrvad

kikki. Oli kuulda kumedat urisemist. Elektrilatemate valgusel oli näha, et koer väriseb.

«Mis sul viga on, Džulbars?» küsis Kostja sõbralikult. Koer lähenes peremehele ja hakkas end ehmunult tema jalge vastu suruma.

*Kitsas kuristikus avastas Tolmazov viimaks esimesed uraanimaagi kihid. Must, välimuselt ilmetu kivine mass lamas laia kihina, edasi järgnes teine kiht. Mida sügavamale kitsasse käiku tungiti, seda selgemaks sai; et uraanimaagi tagavarad selles kutistikus on hiiglasuured. Niisiis, nad saavutasid oma eesmärgi. Võis paadi juurde tagas! pöörduda. Kostja hakkas koera kutsuma. Mõne aja pänst oli kuulda kauget haukumist, mis levis kõmisevalt kivist käiku mööda.
«Midagi on juhtunud,» ütles Utotškin ärevalt, kuulatades lähenevat haukumist.
«Mis võib juhtuda?» kostis Krõmov. «Džulbars lihtsalt tüdines meiega ringi hulkumast.»
Sel hetkel hüppas külgmisest käigust välja koer. Ta sööstis Kostja juurde ja, haarates teda hammastega rõivaist, hakkas pööraselt haukuma. Hüpates ja vääneldes kutsus koer Kostjat endale järgnema.

Utotškin suunas temale latena kiire. Koer oli täiesti märg.
«Vesi!» hüüdis Kostja. «Seltsimehed, meile läheneb vesi!»
«Kust?» küsis Tolmazov ärevuses.
«Nähtavasti on vesi puruks uhtunud tõkke, mille Kostja ehitas plahvatuse abil,» ütles Kirõmov erutatult. «Ärge kaotage aega, sõbrad! Peab ruttama masina juurde,» lisas ta.
Väikesed purskavad joakesed, mis olid tekkinud pärast plahvatust, muutusid üha suuremaks ja suuremaks. Varsti paisusid nad pulbitsevaks ojaks. Vesi paiskus madaldunud jõesängi ja lõpmatuisse maa-alustesse galeriidesse.
Paadi juurde tuli pääseda põlvini vees. Just mehhanismi kere juures haaras Krõmov, kes abistas professorit käimisel, kinni trepist, :kuid libises ja kukkus vette, lüües pea vastu masina teraskeret. Suure vaevaga tõusis ta astmeid mööda üles ja astus läbi luugi.
«Pole viga...» pomises Oleg Nikolajevitš, «läheb mööda.»

Mõni aeg hiljem vaatles Kostja läbi klaasist illuminaatori, kuidas tõuseb vee tase.
«Kahju siiski!» lausus ta, pöördudes Tolmazovi poole.
«Jaah, väga kahju. . .» nõustus Georgi Stepanovitš. «Veel natuke, ja me oleksime täielikult lõpetanud lasundi uurimise. Kuigi pilt on nõndagi selge. . .»
«Seda muidugi!» jätkas Kostja. «Kahju ka veel sellepärast, et vesi murdis meie tõkkest läbi. ütelge, Georgi Stepanovitš, kui tõke poleks läbi murdunud, kas siis vesi Jangieri jões oleks edasi tõusnud ja voolanud tagasi oma endisse sängi kõrbes?»
«See oleks olnud võimalik, kui tõke oleks püsinud pikemat aega. Kuid pidage, pidage..»
Professor suundus laua juurde ja hakkas vaatlema tema
poolt joonistatud maa-aluste labürintide skeemi.
«Hm-hm!» ütles ta. «Seltsimehed, tulge siia! Võib-olla ma eksin.. .»
Lauale lähenesid Utotš'kin ja kinniseotud peast käega kinni hoidev Krõmov.
«Näete, milline asi, sõbrad. .. Ma teadsin, et Kostja poolt tehtud veetõke on ajutine. Kivid uhutakse väga kiiresti laiali. Tõsi küll, ma ei oletanud, et vesi murrab läbi nii kiiresti... Kuid mis oleks, kui me ajaksime täis vaat selle kaevu? Vaadake... Siit ei pääse vesi läbi, siit kä mitte. See püstloodis kaevus pole väga sügav. Kui meil õnnestub see tervenisti kivimit täis ajada, siis läheb maa alla mitte üle kümne protsendi vett! Kaevuse põhi on tugev, kivist, lõhed all on kitsad. Ma arvan, et vesi seda tõket ära ei uhu!»
«Ja Jangieri jõgi pöördub kõrbesse tagasi?» küsis Krõmov:
«Aja jooksul muidugi!»
«See oleks suurepärane!» sosistas Kostja.
«Tõepoolest!» jätkas professor. «Mulle on nüüd juba selge, et jõgi ei voola 'kõrbe all. Sealt teda

otsida ei tarvitse. Vesi läheb maa sügavusse ja aurub mingis vulkaanilises koldes. Kuhu lähevad aurud, pole mul teada. Üldse, teaduse seisukohalt oleks huvitav ka seda teada! Kuid tähtsam on muidugi varustada kõrbet veega. Sest kui me tõestame; et maaalune jõgi ei voola kõrbe all, tehakse teine otsus. Te muidugi teate, et on olemas projekt - ehitada tamm, mis takistaks jõe pääsu sinna kohta, kus vesi maa alla läheb. See peab olema hiiglasuur tamm. Palju aastaid kes-

tev ja väga palju tööd nõudevehitus! Meie aga võime siin maa all saavutada neidsamu tulemusi väikese plahvatuse abil...!»

«Oodake, oodake,» ütles Oleg Nikolajevitš. «Te kavatsete selle kaevu juurde tagasi pöörduda» - ta tõmbas sõrmega joonist mööda - «ja see õhku lasta? Kuid akudesse on jäänud vaid tähtsusetud energiavarud. Ei, see on peaaegu võimatu,» lõpetas ta, väsinult toolile laskudes.

«Peaaegu?» küsis Tolmazov tasa.

«Aga vahest... jätkub energiat?» lausus veel tasemini Kostja.

Kabiinis tekkis vaikus. Oli selgesti kuulda, kuidas tõusev vesi loksus vastu masinat.

Professor keeras vaikides maa-aluste käikude skeemi torusse.

Hakati valmistuma maapinnale tagasipöördurpiseks. Tüütavalt venis aeg.

Krõmov kontrollis lõpmatult seadiseid, võrdles oma endisi märkmeid. Teda abistas Kostja.

«Vahest siiski jätkub?» kuulis Tolmazov Kostja sosinat.

Krõmov ei vastanud midagi.

Viimaks hakkas kuulduma mootori tuntud põrin ja paadi kere võpatas. Ta roomas aeglaselt äsja tekkinud maa-aluse veereservuaari põhja mööda.

Ei, mitte sirget teed mööda maalpinnale ei ,juhtinud masinat Krõmov! Kostja märkas seda aparaatide näitude järgi. Noormehe rõõmsa näoilme järgi aimas sündrnuiste käiku ka professor.

Nõukogude inimesed läksid kangelasteole, et võimalikult kiiremini niisutada kõrbet.

Siin on juba tuntud kaevus. Paat peatub selle äärel.

Kostja tõmbab selga tuukriülikonrya hapnikuvarustusega. Hoolimata Utotškini ja Tolmazovi protestidest, paneb tuukriülikonna selga ka Krõmov.:

Kõik kolm, koormatud lõhkeainete kastidega, lahkuvad paadist kahekordsete ustega luugi kaudu.

.

Kabiini jääb ainult koer, kes on veidi hirmurmd inimeste ebatavalisest välimusest. Ta ulub haledalt, kratsides käppadega illuminaatori paksu klaasi, mille läbi on näha, kuidas tema sõbrad, muutunud hirmsaiks koletisteks, liiguvad aeglaselt vees.

Inimesed tulid paati tagasi ja lahkusid uuesti, viies endiga kaasa raskeid kaste. Veekindlates tsinktoosides

sisalduvat lõhkeainet pandi hiiglasuure graniitkalju alla, mis riplpus laia kaevu kohal. Täpselt mõõdeti välja süütenöör, mis teatavasti põleb mitte ainult õhu käes, vaid ka vee all. . Tuli, süüdatud süütepadruni abil, mida harilikult tarvitavad vee all töötajad, ronib nööri mööda lõhkeaine juurde küllalt kaua aega, ja paat võib lahkuda hädaohutusse kaugusse.

Viimaks tulid nad päriselt tagasi ja võtsid endilt koera hirmutava ülikonna.

Mõne minuti pärast hakkas paat liikuma. Nüüd võttis kabiin kallaka asendi. Masin läks järsult ülespoole, tungides läbi kivimassiivi maapinnale.

Krõmovi nägu muutub üha tusasemaks. Paadi juhtimine nõuab talt nähtavasti määratu suurt pingutust. Ta on tugevasti ärritatud, vaatab alatasa suure aparaadi poole, mis näitab akumulaatoreisse allesjäänud elektrienergia hulka. Oleg Nikolajevitši nägu mööda voolavad higitilgad.

Ootamatult järsult paat peatub. Kostja ja Tolmazov tormavad Krõmovi juurde. Ta istub edasi, kuid tema käed ripuvad nagu väädid, pea on! longus.

Insener võetakse ettevaatlikult istmelt maha ja pannakse voodisse.

«Kui. palju maad meil plahvatusekohast eemale oleme sõitnud?» pöördub professor Utotškini poole. Kostja vaatab ärevusega kord käekellale, kord mõõteriistale, mis näitab läbikäidud teed.
«Varsti peab toimuma plahvatus,» räägib ta tasa, asudes rutuga juhtimisseadme taha.

VIIES PEATUKK

Lähtepunktis, mis oli nüüd muudetud päästeekspeditsiooni staabiks, kees töö.

Toas, kuhu oli koondatud aparatuur maa-aluste mürade kuulatlemiseks, ülipalju rahvast. Inimesed istusid ja seisid täiesti liikumatult, hinge kinni pidades.

Asi seisis selles, et maa alt, mõnikord noopis kadudes, oli kuulda ebaselget kahinat, väga sarnast sellega, mida tekitas allmaamasin. Kahin oli niivõrd nõrk, et kohta, kust ta lähtus, oli raske kindlaks määrata. Tuli kannatlikult oodata.
Kuid äkki kostis samaaegselt mitme inimese suust hüüd:
«Plahvatus!»

Mõned lausused selle sõna rõõmuga, teised ilmse ehmatusega. .

Tõepoolest, mida võis tähendada plahvatus? Kas selle puhul rõõmustada või kurvastada? Oks ali selge: inimesed maa all olid enne plahvatust elus.

Koht, kus plahvatus toimus, määrati väga täpselt kindlaks helimõõteaparatuuri abil. Kiiresti teostati arvutusi. Seejärel kanti kaardile punkt.
Plahvatusekoht asetses siit kaugel, Auliekizi kõrbe all . . . Seepärast oligi töötava masina müra nii nõrgalt kuulda! Selles polnud süüdi uued ülitundlikud seadised. Tuli isegi imestada, kuidas nad võisid maa-aluse kahina nii kauge maa tagant kinni püüda.

«Mis on raadiosidega juhtunud? Mitte millestki ei saa aru. . .» ütles direktor, mööda tuba edasi-tagasi kõndides. «Raadioaparatuur paadis ei võinud rikneda! Nende käsutuses on tagavara-raadiosaatja. Neil on kõik vajalik: uued osad, raadiolambid, Üldse kõik selleks, et sidet taastada. . . Tuleb tahes-tahtmata uskuda raadioinseneri oletust, kes saabus äsja võimsa saatjaga!»

«Nimelt, et raadiolained elektrit juhtiva maagikihi poolt varjestatakse?» küsis Batja mõtlikult.

«Täiesti õige, teist põhjust olla ei saa! Nähtaivasti osutus juhuslikult meie raadiosaatja ja all maapaadi vaheI võimas kiht elektrit juhtivat materjali - oletame, soolase vee, rauamaagi või millegi muu kiht. Raadiolaineil on raske sellest kihist läbi tungida.»
«Uut saatjat juba seatakse üles,» tuletas Batja meelde. «Jah, seatakse üles. Montaaž toimub ennekuulmatu tempoga. Kümne tunni pärast astub saatja rivisse...»
«Aga oled sa kindel, et raadioside korda seatakse?»
«Ma ei kahtle! On ju uue saatja võimsus kümneid kordi suurem kui senisel.»
«Ja see on kõik, mida sa kavatsed lähemate tundide jooksul teha?»
«Aga mida siis veel!» peaaegu karjatas Gremjakin, seisatades keset tuba.

Batja tõusis kiirustamata oma kohalt. Mõned sekundid seisis ta liikumatult, nagu kaalutledes seda, mida kavatses öelda.

«Viibimata ümber kolida, ootamata saatja montaaži lõppemist,» ütles ta viimaks. «Asuda lähemale sellele kahale, kust plahvatust kuulda oli . . .»

«Kuid saatja saab ju valmis kümne tunni pärast! Võib olla võime kümne tunni pärast nendega kõnelda.. .»

«Võip-olla - seda ütlesid sa õieti. Aga võib-olla - ka mitte! Mis me siis peale hakkame? Ikkagi

tuleb ümber kolida! Minu seisukoht on järgmine: praegu töötavat saat jat mitte puudutada. Raadioteenistus ei pea ühekski sekundiks oma tööd katkestama. Uue, võimsama saatja montaaži jätkata siin. Kõrbesse ümber kolinud, katsume side korda seada väliraadiojaama abil. Viimane on muidugi nõrgem sellest, mida praegu monteeritakse, kuid see-eest oleme lähemal kohale, kus paat asub!»
Direktor hakkas uuesti tuba mööda kõndima, pistnud käed sügavale tasku ja hoides pead madalal longus.
«Sa nõuad seda kindlasti.. .?»
«Jah, mulle näib, et nii on otstarbekohasem. Uus saatja ei lähe meie käest ära. Kuid ei tule loota ainult selle peale. Raadioinseneril, kes usub oma aparatuuri võimsusse, on õigus, kuid ta mõtleb ainult raadiosidele. Mõistad? Talle näib, et kõige tähtsam on raadioside. Aga meie sinuga peame mõtlema laiemalt, arvestades kogu kujunenud olukorda.»
«On otsustatud,» lausus Gremjakin kindlasti ja suundus kiirel sammul ukse poole.
Mõne minuti pärast hakikas kogu laager sumisema nagu häiritud mesipuu. Inimesed valmistusid palavikuliselt. kõrbesse ülekolimiseks. .

*Aeglaselt liigub Utotškini poolt juhitav allmaapaat. Energia akumulaatoreis on .lõpukorral.
Kostja jälgib ärevusega, kuidas energia hulka näitava mõõteriista osut üha allapoole langeb. Selle osutiga üheaegselt vajub ikka madalamale teine. Too näitab masina liikumise kiirust.
«Pole viga, venitame välja!» kostab Kostja kõrva kohal Krõmovi hääl.
Oleg Nikolajevitš püsib vaevu jalul. Ta palub mehaanikut loovutada talle koht juhtimisseadme juures.
«Püüa maaga ühendusse astuda...» räägib Krõmov. Kostja astub raadioseadiste juurde. Kuid asjata klõpsutab ta võtmega. Vastust ei ole. Utotškin vaatab ärevalt professori otsa.

Tolmazov märkas Kostja pilku. Püüdes mitte tõmmata endale juhtimisseadme taga istuva Krõmovi tähelepanu, kutsus Georgi Stepanovitš käeviipega noormehe enda juurde.
«Kas pääseme välja, Kostja?» küsis ta tasa.
«Peame. .. Tõsi küll, energiat on jäänud akumulaatoritesse hoopis vähe, kuid lootust muidugi ei maksa kao tada. . .»
«Mõistagi. . .»
Kostja läks kõrvale ja hakkas mõõteriistu jälgima.
Varsti, pöörates pea professori poole, nägi ta, et viimane laotab laua!e märkmeid ja skeeme. Mõne minuti pärast oli teadlane süvenenud töösse. Ta oli hakanud midagi kirjutama.
Kostja lähenes Tolmazovile.
«Millega te tegelete, Georgi Stepanovitš?»
«Sean korda kogu vaatluste dokumentatsiooni,» vastas professor rahulikult.
«See on hea. Me muidugi rabeleme välja. . .»
Kostja ei lõpetanud lauset. Teadlane vaatas talle otsa pisut imestunud ja range pilguga.
«Kui ma oleksin täiesti kindel, et me jõuame välja maapinnale, siis, mõelge ometi, ei tegeleks ma praegu selle tööga. Kuid te varjate midagi minu eest, ma tunnen seda. Ja seepärast ma otsustasin... Paljugi, mis võib juhtuda. Akki ei pääse välja! Leitakse meid mõne aja pärast. Kui dokumendid on korras, siis ei lähe meie töö asjatult kaotsi, kuigi me hukkume. . .»

*Paat lähenes aeglaselt tühjale ruumile, mis oli ootamatult eespool nähtavale tulnud. Üksvahe näis, et energiast ei piisa, selleks et jõuda selle maa-aluse tühja ruumini. Masina nina oli juba grotis, kui mootori liikumine täiesti lõppes.

Olles luugi lahti kruvinud, läksid allmaareisijad masina platvormile. Prožektor peaaegu ei valgustanud, ja maaalust ruumi tuli uurida käsilampide abil. Tolmazov ja Kostja läksid alla ja asusid. koera saatel grotti uurima. Maa-alune koobas ei olnud kivist. Neid ümbritsesid lubjast ja savist seinad. Läpastunud õhk takistas hingamist.

Georgi Stepanovitš suunas lambi kiirguse valgele esemele. See oli inimese skelett.

«Mis see on? Vaadake siia!» Ta osutfls seinale. «Vist sammas? Siia on ju maetud mingi linna, varemed. Nojah! Nii ongi!»

«Me. viibime Auliekizi kõrbe all ... Kas tõesti need on maavärisemisel hävinud linna varemed?» hüüdis Kostja.

«Jah. Kujutlege, kõik ongi just nii. Mäletate, ma jutustasin teile legendi?»

«Aga kuidas siis seletada selle tühja ruumi tekkimist?»

«Mida kõik ei või Juhtuda maavärisemise ajal! Allalangeva maa peale võis laskuda mingi kõva kiht ja hoida teatavat piirkonda mattumise eest. .. Heitke pilk laele! See on ju kivist!» .

Tolmazov ja Kostja ei hulkunud kaua maa alla maetud linna varemete vahel. Oli tarvis tegutseda kiiresti ja otsustavalt. Nad pöördusid paadi juurde tagasi.

«Linn ei võinud vajuda väga sügavale,» ütles professor veendunult.

Enne paadi mahajätmist ja maapinnale tungimist otsustas Kostja veel kord proovida maapinnaga sidet luua.

Ta lülitas raadioaparaadi sisse ja klõpsutas võtmega kutsungsignaale. Seejärel kuulatas mõne aja kuuldeklappidega. Seda operatsiooni kordas ta mitu korda ja lõi lõpuks käega. Peale nõrkade kahinate ja lampide nukra kõlina polnud midagi kuulda. Labidate, kirkade ja \elektrilampidega varustatud inimesed jätsid paadi maha ja läksid otsima kõige sobivamat kohta, kust võiks alustada läbimurdmist maapinnale.

Helimõõtejaama poolt osutatud kohale jõudis päästeekspeditsioon öösel.

Määratu suur roomikautode voor, võites tuiskliiva, suundus läbi kõrbe. . Mitmesuguse konstruktsiooniga mehhanismide seast paistis silma üks suur, kummalise kujuga. See oli insener Trubnini kiir-šahtipuurimismasin.

Sõnum allmaapaadi kadumisest pani kogu maa lainetama. Sajad tehased, teadusliku uurimise instituudid, kõik; kes arvasid, et võivad paadi otsimisel kas või vähimalgi määral kaasa aidata, saatsid aparatuuri, instrumente või lihtsalt head nõu. Iga kahe-kolme tunni tagant maandusid lähimal lennuväljal lennukid. Nad tõid aparatuuri ja inimesi, kes pidid seda aparatuuri juhtima.

Semjonova võttis äsja laagrisse saabunud insener Trubnini vastu järgmiste sõnadega:

«Noh näete, kuidas lood nüüd on. .. Teie puurmasinal tuleb maa all olevaid inimesi päästa.»

«Ma ei mõista teid,» vastas Trubnin ettevaatlikult.

«Ärge teeselge tagasihoidlikkust! Mitmeaastaste kogemuste põhjal ehitatud masin hakkab päästma masinat, mis on konstrueeritud loomingulise puhangu tulemusena, loodud esmakordselt. Või olete te meie endise vaidluse unustanud?»

«Siis te kallutasite mind «romantilisele» vaatele tehnika kohta. Nüüd aga arvate, et eksisite?» :küsis Trubnin külmalt.

«Võib-olla allmaamasin...» Zoja Vladimirovna peatus ja hakkas tähelepanelikult oma jutukaaslast jälgima.

«Võib-olla sündis allmaamasin tõepoolest enneaegselt? Ma pean silmas mitmeaastaste kogemuste puudumist allmaamasina konstrueerimisel.»

«Ei mõista teid,» ütles Trubnin kuivalt. «Rikked on võimalikud igas, isegi kõige täiuslikumas masinas!»

«Tehnika praeguse taseme juures on igasugused rikked, mis toovad endiga :kaasa inimohvreid, lubamatud. . . Šahtipuurimismasin võib päästa inimesed, kes viibivad allmaapaadis, kuid ta ei päästa nüüd allmaapaadi-ideed mõningast umbusaldusest tema suhtes... Loodan, et saate minust aru?»

«Kallis Zoja Vladimirovna,» sõnas Trubnin erutatult.

«Te õpetasite mind loodust armastama. . . Mina nähtavasti olen hakanud teda armastama. Te õpetasite mind nägema inseneri loomingus kunsti. .. Ma nähtavasti olen ka selle ära õppinud. Kuid te ei rääkinud midagi sellest, et tuleb abistada seltsimeest, kui tal töö ei edene. .. Seda on mulle oma tegudega õpetanud Krõmov. Te mäletate, kui proovimisel šahtipuurimismasin rikki läks...

Las tuuakse allmaamasin maa alt välja täiesti vigastatuna. Las teatavad tuhanded autoriteetsed komisjonid, et allmaapaadi-idee on ekslik. Mina astun Krõmovi kõrvale ja hakkan tema ideed kaitsma! Koos temaga hakkan võitlema selle täieliku realiseerimise eest!»

Semjonova vaatas kõnelejale tähelepanelikult otsa. Ta nägi, millise palavikulise läikega tolle silmad põlevad. Nägi esimest korda oma tutvuse paljude aastate jooksul. Nägi ja mõistis, et insener räägib südamest.

169

Mööda lõpmatut liivavälja, mida vaevalt valgustas kuu, liikusid inimesed. Varustatud labidatega, läksid nad, liiva vajudes, et kaevata maasse geofoone, tundlikke elektrikõrvu. Iga seadis tuli panna võimalikult kaugemale naabrist: see tagas kõige suurema täpsuse allmaamasina asukoha kindlaksmääramisel.

Kiiresti paigaldati välitelke. Ühes neist, mis ei olnud veel päris valmis, monteeriti keerulist aparatuuri maa-aluste mürade kuulatlemrseks.

Suuri musti rulle lahti kerides tõmbasid inimesed selle telgi juurde elektrijuhtmeid. Teises monteeriti raadioaparatuuri. Telgist kuuldus Batja häält.

«Kiiremini, seltsimehed!» lausus ta, töötades mutrivõtmega. «Saatja jääb maha. Vaadake, vastuvõtja on peaaegu valmis. .. Mis teil seal saatjaga on?»

Olles veendunud, et vastuvõtja montaat jõuab lõpule, läks Batja abistama inimesi, kes monteerisid saatjat.

Sel ajal tegi radist, kes oli äsja kuuldeklapid pähe pannud ja hakanud häälestusnuppe keerama, ootamatult järsu liigutuse, mis kutsus vaikusele.

.Kõik jäiä tardunult seisma.

«Kuulen kutsungsignaali!» hüüdis radist rõõmsalt.

Kõik tormasid tema juurde. .

«Jälle kutsungsignaal! See on paat! Paat, seltsimehed!»

«.Kiiremini, sõbrad, monteerige saatjat. . .» hakkas Batja närvitsema. «Tarvis ju neile vastata! .Kiiremini!»

Kümne minuti pärast saatja montaaž lõpetati. Hakkas kostma muundajate kõrnin ja jaotuskilbil süttisid signaallambikesed. Ja juba poole minuti pärast lendasid maa alla võimsad raadiosignaalid, mis kõnelesid sellest, et paati on kuuldud, et maa ootab temalt vastussignaale.

Kuid kõik oli asjatu. Paat ei vastanud.

*Tungida kõige kõrgema punktini maa-aluses ruumis, kuhu reisijad olid sattunud, muutus iga minutiga üha raskemaks. Tuli ronida üle kivikangrute ja minna läbi sügavate kuristikkude. Esimesena märkas koera puudumist professor Tolmazov. «.Kostja! .Kus on Džulbars?» küsis ta

peatudes, et hinge tõmmata.
Nagu nimme kuuldus kuskilt kaugelt koera haukumist.

«Miks ta meie juures pole?»
Kostja hakkas koera hüüdma.
«Vahest sulgesime ta kogemata masinasse ja ta ei pääse sealt välja?» tegi professor oletuse. .
«Ei. Luuk jäi avatuks . . . On arusaamatu, miks ta siin ei ole. . .»
Džulbarsi puudumise tõelist põhjust ei võinud muidugi keegi aimata. Asi seisis selles, et niipea kui inimesed jätsid allmaamasina maha, kuuldus raadiovastuvõtja kuuldeiklappidest, mida Kostja polnud hajameelsuse tõttu välja lülitanud, morsesignaalide tiksumist. See juhtus just sel hetkel, kui maapinnal parajasti pandi tööle raadiosaatja.
Kuid kabiinis enam kedagi ei olnud.
Morrsesignaalid tõmbasid koera tähelepanu endile. Ta istus tagumistele käppadele ja hakkas kuulatama nõrku hääli; mis kostsid kuuldeklappidest. Seejärel, kui maa pinnal mindi üle telefonisaatele ja kõrvaklappidest kuuldus pisut plärisevat häält, hakkas Džulbars haukuma. Moonutatud inimhääl ärritas teda.
«Ma arvan, et koeral, kes meid on päästnud ja ähvardava hukkumise eest hoiatanud, tuleb aidata välja pääseda paadist, kuhu ta nähtavasti kinni on jäänud,» lausus professor. «.Kas lähme tagasi, seltsimehed?»
«Ma käin üksi ära,» ütles .Kostja.
Läbi uhteorgude ja üle kivide läks ta mahajäetud masina juurde, et oma neljajalgset sõpra välja aidata.
Siin ongi paat. Kjostja ronis kiiresti treppi mööda üles ja vaatas luugist sisse, Tema imestuseks ei takistanud miski koera masinast lahkumast. Ta istus ja liputas oma peremeest nähes rõõmsalt saba.
Kuuldeklappidest polnud enam signaale kuulda.
Kostja kutsus Džulbarsi kaasa ja asus tagasiteele, mitte aimates põhjust, mis oli koera haukuma sundinud.
Viimaks jõuti maa-aluse ruumi kõige kõrgema kohani. Haarates kirkad, hakkasid reisijad endile läbi murdma teed maapinnale.

KUUES PEATÜKK

Palju seletamatuid kahinaid võib märgata maa sees, kui kuulatada tundlike elektriseadiste, geofoonide abil. .Kuid see, mida kuulsid päästeekspeditsiooni helimõõtjad, niipea

kui neil õnnestus korda seada aparatuur, oli ülimal määral kummaline.
Maa alt kostis muusikat.
Telgis valitses hauavaikus. Mitme kuuldeklapiga varustatud helimõõteaparatuur võimaldas kuulata üheaegselt mitmel inimesel.
«Muusika!» hüüdis direktor. «Mis see tähendab?»
«Millestki ei saa aru...» vastas Batja. «Kuskohas? Maa sees. . kõrbe all, ja äkki - muusika?»
Sõnum haruldasest maa-alusest signaalist levis laagris kiiresti. Inimesed hakkasid kogunema helimõõtetelgi ümber.
«Maa alt kuuldub laulu,» kostis kellegi hääl.

«Mitte laulu, vaid muusikat,» parandas naaber.
Telgist pistis pea välja konstruktor Katuškin.
«Tasa,» lausugI ta sosinal. «Ärge tammuge. .. Isegi teie kõige kergemad liigutused tekitavad mulje, nagu kõnniksid läheduses elevandid! Tuleb ju, seltsimehed, austada aparatuuri tundlikkust! »
«Siin on mingi v,iga,» ütles direktor sosinal Batjale.
«Võimalik, et uued geofoonid on niivõrd tundlikud. . .»
«Seda küll, kuid milline muusika võib läheduses, olla! Siin on kõrb!» vastassamuti sosinal Batja, kuuldeklappe maha võtmata.
«Kas tõestipuurida sellest kohast, kust kuuldub muusikat?» küsis hämmeldunult Gorškov.
«Jah, peab puurima...» kinnitas Batja.
«See pole õige asi!» ei jätnud järele Panteleimon Jevsejevitš. «Puurmasina kära summutab kõik ega võimalda kuulda paadi mürinat . . .»
Sel ajal hakkasid peaaegu üheaegselt rääkima mitu inimest, kes 'kuuldeklappidega istusid aparatuurj juures. «Koer haugub! ,Kuulen haukumist! .Koer haugub!»
«Mis see siis on, seltsimehed?» ütles direktor imestunuIt. «Kuidas sattus maa alla koer?»
Nagu maru tormas telki Nataša.
«Seal on nemad! See on Kostja!» hüüdis ta hingeidades. «Noh, lubage, lubage...» pomises pahaselt Gorškov.
«Miks Kostja? Või arvate, et Kostja . . .»
«Ei, ei! Seal haugub tema koer. Ta võtti nähtavasti koera siiski paati kaasa.»
«Nii ongi! Nataša räägib tõtt,» alustas summutatud häälel Panfjorõtš, pistnud pea telki. «Mina ju kavatsesin Konstantin Grigonjevitšile teatada, et Kostja koer on nagu maa

alla vajunud... Aga seltsimees Katuškin ütles mulle, et pole vaja... Olevat pisiasi! Aga kas võib mitte hoolida pisiasjust, :kui on niisugune olukord? Ükskõik! See on Kostja koer, kes maa all professori peale klähvib . . .»
«Tarvis viibimata puurida,» tegi Batja ettepaneku.
«Puurida! Puurida!» kuuldusid rõõmsad hüüded. «Nad on seal!»
«Kas koordinaadid on kindlaks tehtud?» küsis direktor kiiresti.
«Täiesti täpsed.» Helimõõtja andis Gremjakinile maakoha kaardi. «Muusika ja haukumine tulevad vaat siit.»
«Puurida otsekohe,» Ütles direktor kindlalt ja suundus telgi väljapääsu poole. Temale järgnesid teised.
Varsti võis algaval koiduvalgusel näha, kuidas liiva mööda roomab tohutu suur masin: kiir-šahtipuurimismasin.
«Puurmasin - see on kindel asi. Ilma teie puurmasinata ei saadud läbi,» ütles Gorškov Trubninile.
«Ärge segage, Panteleimon Jevsejevitš.. .» vastas insener hajameelselt, olles süvenenud oma mõtteisse.
«Mul on niisugune tunne,» ütles Gremjakin Batjale, «et kohe leiab sel liivaväljal aset võitlus. Halastamatu heitlus kangekaelse loodusega.»
«Kallis väejuht, sul ei tulnud meelde sõjaväge,» hakkas Batja naerma, oma sõbral käe-alt kinni võttes. «Ta viibib siin nähtamatuna. See on uusi masinaid ehitanud tööliste ja inseneride vägi. Ja minu arvates kestab võitlus juba kaua. Praegu aga on otsustav heitlus, kuid mitte viimane.»

Töö edenes aeglaselt.
Kirka tera tungis kergesti pehmesse lubjakivisse, kuid jäi sellesse kinni. Oli vaja suurt pingutust, et tööriist uuesti välja tõmmata. Veel raskem oli töötada labidaga.
«Peab kulutama oma jõudu ettevaatlikult. Puhakem jälle!» tegi Krõmov ettepaneku.

Inimesed panid tööriistad kõrvale ja istusid savimullale.
«Kuidas nüüd minu Marina Ivanüvna tuju on. ..» alustas Tolmazov tasa, mõtteisse süvenenult pead kallutades. «Närvitseb vaeseke, peab arvatavasti hukkunuks... Meie kooselu neljakümne kahe aasta jooksul on juhtunud mõndagi. Ekspeditsioonid, teate, polnud sageli mitte ohutud. Olen oma naisele valmistanud palju raskeid ootuste ja

kõhkluste päevi. Aga kui tuled õnnelikult tagasi, ütleb, uskusin, et pöördud tagasi täiesti tervena; kõigest hoolimata uskusin. Aga näost oli näha - närvitses, kannatas. . .»
«Emale saatsin ma kirja meie stardi päeval,» ütles Krõmov nagu omaette. «Zoja Vladimirovna lubas, kui tuleb mingi viivitus, telegrafeerida eidetkesele oma äranägemise järgi. . .»
Kostja mõtles emale, õele Kirale, kümneaastasele tüdruku!e valgete lokkis juustega, ja. .. Natašale. Kuid kuuldavalt ta oma mõtteid ei avaldanud.. ,
«Oleks kas või natukenegi lõhkeainet järele jäänud,» lausus ta unistavalt. «Tõkke ehitamisel kulutasime ära kõik.»
«Jaa . ..» venitas professor: «Kuidas lood meie tõkkega on? Kas funktsioneerib või mitte?»
«Seda ei saa me teada enne, kui välja maapinnale pääseme,» tähendas Krõmov. «Laula, Kostja, veel midagi. Sul kukub hästi välja, päris tõsiselt! Laulmine ergutab meid . . .»
Veidi mõtelnud, alustas mehaanik rindelaulu. Professor ühines temaga; sõnu ta ei tundnud, kuid viisi toetas õieti.
Laulu heli, kajastudes seintelt, muutus kauakestvaks kajaks ja tuli lauljate juurde tagasi, saates neid otsekui võimas sümfooniaorkester. Selline on määratu suure maaaluse ruumi akustikaseadus.
.
Lõpetanud laulu, asusid inimesed uuesti töö juurde..
«Närvitseda ei tarvitse: toidumoona on meil palju, ainult tööta. . .! Välja rabeleme!» sõnas Tolmazov, andes esimese hoobi lubjast lae pihta.
Mõne minuti pärast hakkas koer jälle rahutuse tunnuseid avaldama. Ta urises kumedalt, karvu püsti ajades.
«Mis see võib olla?» küsis Krõmov, kes kogemuste järgi juba teadis, et loom ei närvitse asjatult.
Kostja viskas kirka maha ja läks vaikides Džulbarsi järel, valgustades talle oma laternaga teed. Koer viis sinna kohta, kus seisis allmaamasin. Minuti pärast selgus kõik: paadi poolt tehtud laia avause kaudu hakkas maa-alusesse ruumi kerge mühinaga tulema vesi.
Kostja sööstis joostes tagasi.
«Vesi!» karjus ta, Krõmovile ja Tolmazovile lähenedes. «Mis kurat see on! Kust kohast?» vandus Oleg Nikolajevitš, visates pahameelega labida maha.
«Kõik on õige!» alustas professor rõõmsalt.
«Mis on õige?»

«Kas te ei saa aru? Vee ilmumine annab ju tunnistust sel1est, et tõke, mille plahvatuse abil ehitasime, on korras! Vesi on täitnud kõik käigud ja grotid. Maa sisemusse on tal tee tõkestatud, seepärast ta suunduski meie järel tunnelit mööda, mille paat *oli* maa sisse teinud. Kõrbe tasapind on ju ligemale nelikümmend meetrit madalam kui see koht, kus vesi maa alla läheb. Ta järgnes meile ühendatud anumate seaduse kõigi reeglite kohaselt! Võtke arvesse, et ta surve on väga suur! Kui meil õnnestub kirkaga teha avaus maa:pinnale pääsemiseks, tuleb vesi samuti meie järel.»
Professor tahtis tuua veel mõningad tõendused vee ilmumise seaduspärasuse kohta, kuid tal tuli äkki midagi meelde jata hüüdis ehmunult:
«Seltsimehed! Mida me ometi teeme? Paadi luuk on ju avatud, paadis aga leiduvad meie

ekspeditsiooni märkmed. Vesi võib need ära rikkuda. Tarvis viibimata masina juurde tagasi pöörduda!»
«Täiesti õige,» toetas teda Krõmov. «Vesi tungib paati ja rikub seadmed. Peab ruttama.»
Inimesed pistsid jooksma.
Äkki haikkas kuulduma kume, Üha kasvav kõmin. «Puurmasin! Kiir-šahtipuurimismasin!» karjatas Krõmov võõra häälega. «Ma tunnen selle ära mürina järgi. . . Seltsimehed, me oleme leitud!»

Hinge kinni pidades, seistes põlvini vees, vaatasid inimesed maa-aluse ruumi lakke, valgustades seda elektrilampidega. Juba varisevad alla esimesed mullakamakad, nende järel suured kivid. Ja hetke pärast ilmub kiiresti keerlevate lõiketerade lai rõngas.

Mõni aeg liigub puurpea õhus, kord tõustes, kord vajudes. Mööduvad veel mõned minutid, ja ülespoole vaatavad inimesed näevad laia avaust, kust hoovab päikesevalgust.

Selgus, et šaht polnudki pikk Selle kaudu võis rääkida ülal viibivate inimestega.
«Kas kõik on elus?» kuuldus Batja kauge hääl.
«Kõi-i-i-k!» hüüdis Kostja, pannes peopesad ruuporikujuliselt kokku.
«Mis on masinaga?» kostis direktori hääl.

Kuid vastata oli võimatu. Koer hakkas nii kõrvulukustavalt haukuma, et Krõmov lõi ainult käega. Kui Kostja *oli* viimaks koera rahustanud, oli kuulda vaidlevate inimeste hääli.
«See pole kord,» karjus keegi. «Lubage! Mis teil maksab!»

Varsti laskus avause kaudu alla väike kaevanduse tõstekong. Elektrilampide valgus langes selles istuvale mehaanik Gorškovile.
«Istuge sisse!» andis mehaanik valju häälega käskluse, hüpates kongist vette.
«Istuge sisse, seltsimehed,» kordas Krõmov, pöördudes oma sõprade poole.
«Aga teie, Oleg Nikolajevitš?» ütles Tolmazov, vaadates kõõrdi Krõmovi otsa.
«Minu pärast ärge muretsege. Saatke ainult alla akumulaatoreid. . .!»

«Tähendab, masin on täiesti korras?» segas end vahele Gorškov. «Milles siis asi seisab? Akumulaa-a-atorei-i-id!

Saatke allaäsjalaetud akuniulaatoreid!» karjus ta kõigest jõust.

Ülalt kuuldus ebamaärane vastus. Seejärel hakkas kaevanduse tõstekong aeglaselt tõusma. Koer, kellele vesi ulatus juba kõrini, hakkas haledalt haukuma.

Oodata ei tulnud kaura. Tõstekong laskus uuesti alla, seekord täidetuna pikerguste metallkastidega - akumulaatoritega. Juba vööni ulatuvas vees hakkasid inimesed neid allmaapaati üle kandma.

Kunagi veel polnud ääretu liivaväli nainud sellist rõõmsat pilti. Tõusva päikese eredatest kiirtest valgustatud inimesed valmistusid pidulikule vastuvõtule.

«Olge ettevaatlikud!» ütles direktor ekspeditsioonist osavõtjaile. «Masin ilmub kõige ootamatumas kohas!»

Kiiresti kasvab maa-alune kõmin. Nüüd muutub see kõrvulukustavaks möirgamiseks ja kõrgele üles tõuseb võimas liivatorm. Mürin väheneb, allalaskuvast tolmust ilmub päikese käes pimestavalt läikiv allmaapaadi kere. Masin roomab veel mõni aeg liiva mööda ja jääb seisma. Rõõmsate hüüetega jooksevad inimesed, ümbritsevad terasest mehhanismi.
«Huvitav, kes väljub paadist esimesena,» sosistab Nataša.

«Teadagi, Krõmov!» väidab kõrvalseisev Panfjorõtš autoriteetseIt. «Tema on peamine kangelane! Masin on ju tema leiutis!»

Aeglaselt avanes luugi massiivne kaas. Niipea kui tekkis

väike pilu, ronis selle kaudu välja koer, kratsides käppadega terasvooderdist, ja hüppas maa peale.
«Häbematu loom...» toriseb Panfjorõtš. «Häbematu ja logard! Kogu piduliku momendi rikkus ära.»
Kui luuk täielikult avanes, hüppasid selle kaudu üksteise järel välja vahvad maapõueuurijad. Õhk rõkkas tervitushüüetest. Gorškov jäi masinasse senikaua, kuni avanes võimalus välja ronida tähelepanematult.
«Otsekohe koristage siit telgid!» hüüab Kostja, kellegi embusest lahti rabeldes.
«Mispärast?» küsib direktor imestunult.
«Tunni aja pärast on see koht üle ujutatud. Meie järel tuleb vesi. Peame kõik üle viima kõrgemale. Vaat sinna.»
«Mis vesi, Kostja...? Mis vesi, küsin ma,» närvitseb Zoja Vladimirovna.
Kuid Kostja ei kuule enam midagi. Ta haarati kinni, tõsteti üles ja hakati õhku pilduma.
«Noh, kuidas on?» küsib Batja, surudes Krõmovi kätt.
«Paat tuleb ümber teha. Võtke kas või juhtimisseade,» vastab Oleg Nikolajevitš, eredas päikesevalguses silmi pilutades.
«Eikspeditsiooni teaduslike tulemustega pole ma täiesti rahul,» pöördub Tolmazov Zoja Vladimkovna poole. «Veeteed maa all ei õnnestunud meil jälgida lõpuni. Tuleb ekspeditsiooni korrata!»
«See-eest tõime vee kõrbesse! Utelge, kas maa all tammi teha oli väga raske,» huvitub Semjonova.
«Täiesti tühi asi!» segab Kostja end vahele. «Korraldasime plahvatuse, ja kõik... Vaat uraanimaagi otsingud see on teine asi.»
«Mis?» Direktor jäi isegi 'seisma. «Missuguse maagi?»
«Uraanimaagi!»
«Jah, jah!» ,tuli Tolmazovil äkki meelde. «Ma ei jõudnud ju jutustada kõige tähtsamat! Muu töö vahel avastasime määratu suure uraanimaagi leiukoha. Mul on kuskil proov. Paadis on terve kollektsioon,» lõpetab ta taskuis sorides.
«Selle maagi olemasolu rikkus raadioühenduse ja... akumulaatorid tühjenesid. Oleks tulnud ette näha eriline varjestamine,» lisas Krõmov.
«Tähendab, masin sooritas eksami?» Gremjakin vaatab tähelepanelikult Oleg Nikolajevitši otsa.
«Jah, kui mitte arvestada varjestamist ja juhtimisseadet,

ma mõtlen labade paksust,» alustab see segaselt, kuid Batja katkestab teda.
«Eksami masin sooritas,» teatab ta kindla häälega. «Sooritas suurepäraselt! Peaasi aga, eksami sooritasid inimesed.»

liivaselt kõrgendikult oli hästi näha, kuidas vesi, paiskudes läbi paadi poolt murtud avause, voolas kiiresti avarat nõgu mööda laiali.
Esiletungiva vee peale haukus Džulbars metsikult. Ta ei saanud aru, et vesi, mis oli talle maa all tekitanud nii palju ärevust, on nüüd ohutu ja leiab inimeste poolt rõõmsat vastuvõttu. .
«No tuleb aga siin järv! Te ainult vaadake, missuguse maa-ala üle ujutab!» hüüdis Gremjakin, tehes käega, laia žesti. «Vett jätkub kümmekonnaks ettevõtteks!»
«Ma tahan, et siin mitte ainult tekiksid ettevõtted, vaid et kogu kõrb muutuks õitsvaks maaks, nagu see oli kaheksa sajandit tagasi» lausus Nataša unistavalt.
«Meie inimeste jaoks, niisuguste entusiastide jaoks nagu Krõmov, või selliste julgete ja ennastsalgavate inimeste jaoks nagu professor Tolmazov, pole maailmas mingeid. takistusi,» ütles Kostja uhkusega.
«Mille peale teie mõtlete?» pöördus Zoja Vladimirovna Krõmovi poole.
«Tahan ehitada upe allmaamasina, veel võimsama ja täiuslikuma,» vastas Oleg Nikolajevitš. . . .

.

«Uue masina projekteerimisele asume teiega kohe, niipea kui jõuame instituuti tagasi,» segas end jutu vahele Trubnin. «Kere kuju tuleb muuta.»

«Täiesti õige!» elavnes Krõmov. «Mina arvan ka nõnda. Koos arutame läbi ka juhtpindade küsimuse.»

«Ja teate veel mis?» jätkas erutatult Pjotr Antonovitš, olles võtnud taskust arvutuslükati.

Mõlemad insenerid hakkasid elavalt arutama uue masina projekti, just nagu oleks juba ammu kokku lepitud, et nad hakkavad töötama koos.

«Aga mina tahan,» alustas Batja, «et meil oleks võimalikult rohkem inimesi, kes saavutatuga rahul pole, kes on valmis kangelasteoks kodumaa teaduse ja tehnika edaspidise progressi huvides.»

178

Sel ajal peatus läheduses auto. Teda oli nähtavasti pidurdatud täie käigu pealt, sest tema rataste alt tõusis õhku terve tolmusammas. Autost hüppas välja mees ja vehkides mingi paberiga, pistis jooksma.

«Kus on direktor? Seltsimehed, kus on direktor?» hüüdis ta jooksul.

Juba mõne sekundi pärast luges Gremjakin temale saadetud telegrammi.

«Üks hetk tähelepanu!» ütles ta valjusti, tõstes käe. «Siin on telegramm lähtepunktist. Kuulake!» jätkas ta keset tekkinud vaikust. «Jangieri jõe pind tõuseb. Vesi täidab endist sängi.»

Konstantin Grigorjevitš peatus, tõmbas hinge tagasi ja mõõtis silmadega kõiki kohalviibijaid.

«Tähendab, seltsimehed,» ütles ta erutatult, «tähendab, tuleb aeg, millal jõgi pöördub endist sängi mööda siia kõrbesse tagasi. Kas te mõistate, mis see tähendab!»

Kuivas ja lämmatavas õhus kõlas vali «hurraa». Inimesed said aru.

Nad nägid tulise liiva asemel haljendavaid, lopsaka taimestikuga kaetud kaldaid.

Nad mõistsid, mida ennastsalgavad nõukogude inimesed on korda saatnud.

Nad kujutlesid selgesti, mida võib teha veel.

Toimetaja B. Betlem

Kunstiline toimetaja V. Toots Tehniline toimetaja H. Kohu

Korrektorid Ü. Rattur ja A. Tammes

Ladumisele antud IS. VII 1952. Trükkimisele ant)Jd 18. IX 1952. Trükiarv 10000. Pa!'er 54 x81. '/16. Trükipoognaid 11,25. Foronaadile 60X 92 kohaldatud trükipoogna id 9,22. Arvutuspoognaid 10,98. MB 16551. Trükikoda .Pioneer", Tartu. Kaslani 33.

Tellimise nr. 1548.

Ha aCTOHCKOM "3b1Ke.

Hind rbl. *4..30*